کۆرۆنـا: تێکشکـانی سیسـتەم-2-
کاوە جەلال لە ئەڵمانیەوە

بەشی دووەم
دیمانەیەک لەتەک ئێڕنست ڤۆلف
کاوە جەلال لە ئەڵمانیەوە

- لە بنەڕەتدا نرخی نەوت لەژێر 30 دۆلارەوە دەتوانێت دەرڤاتەکە بتەقێنێت. ئاخر نەوت گەورەترین شەمەکی بیزنیسە لە جیهاندا، لەم بوارەی نەوتیشدا سەرجەمی بیزنیسەکان بەڕێی دەریڤاتەوە مسۆگەر / تەئمین دەکرێن. دەریڤاتەکان گرەوکردنن، گرەوکردنیش تەئمینی بیزنیس دەکات. ئەوجا تەئمینکردنەوە تەنیا کاتێک کارایی خۆی وەردەگرێت، گەر نرخەکانی نەوت لە ئاستێکی دیاریکراودا ڕابگیرێن. یەکێک لەو فێنۆمێنانەی کە لە ساڵانی ڕابوردوودا بینیومانە، ئەوەیە کە بەردەوام بەڕێی بانکە ناوەندییەکانەوە هەوڵدراوە ڕێ لە هاڕەی بازاڕانی پشکەکان بگیرێت یان لەوەی کە بازاڕەکانی قەرزدان لە کۆنترۆل دەربچن. ئەو بڕە زەبەلاحەی دەریڤات کە لە پاشخاندا هەبوو، گرنگترین هۆ بوو بۆ هێشتنەوەی سیستەمەکە لە ناجێختیدا. هیچ کەس نازانێت چەند دەریڤات لە جیهاندا هەیە. بۆ نموونە ڕاپۆرتەکانی "بانکی پارەدانی هاوسەنگکەری نێودەوڵەتی (Bank for International Settlements)" لە بازل تەنیا ژمارەی تەخمینی لەخۆدەگرن. بەگوێرەی تەخمینی ئەم بانکە بڕی دەریڤاتەکان 700 ملیۆنە، ئەم ژمارەیەش لە خۆیدا تەواو سووڕهێنەرە …
- **کەس نازانێت بۆ چەندی ئەمە مامەڵە دەکرێت، یان تا چەند بە (Over the Counter / OTC) مامەڵە دەکرێت …**
- دروست ئەوەهایە. بیزنسی ئەوتۆ هەیە کە پێویست نییە لە دەفتەری بانکەکاندا تۆماربکرێت. واتا کایەیەکی زۆر گەورەی ڕەش هەیە کە نابینرێت، لە شارەزایان ئەم کایە ڕەشە بە 1,2 بلیارد تەخمین دەکەن. گریمان ئەم ژمارەیە تەواو ڕاست نییە، گریمان بۆ پێچەوانەوە ژمارەکانی بانکی پارەدانی هاوسەنگکەری نێودەوڵەتی لە بازل ڕاستن، سەرەڕای ئەوە هەنووکە سیستەمی دارایی جیهان بۆ تەقینی ئەم بەقەی دەریڤاتەکان لە چەند ڕۆژی ڕابوردوودا لەپەلوپۆ کەوتووە.

ئەمە دەتوانین ئەم ڕەوشە بە کەروێشکێک بەراورد بکەین کە بە تاپۆ پێکراوە. لە بنەڕەتدا هەموو کەروێشکێکی پێکراو پاشان 30 تا 40 مەتر لە ڕاکردن بەردەوام دەبێت، ئەوجا دەکەوێت، واتا کەروێشکەکە لەکاتی پێکرانییەوە مردووە، لە ئەو لە کۆتاییدا لە پەلوپۆ دەکەوێت.

- **من ڕێژەی پارەی یەکجار زۆر دەبیستم، بۆ نموونە بانکی ناوەندیی ئەورووپی (EZB) هەنووکە دەیەوێت سەرلەنوێ 750 میلیارد یۆرۆ بڕژێنێتە نێو سیستەمی داراییەوە، ئەوەش لەو واتایەدا دەکات کە هەموو سەرمایە شیاوەکان دەکڕێت، وا دیارە کە هەروەها های هیل بۆندس (high heel bonds) دەکڕێتەوە، یان پێدەچێت پشکگەلی زۆر بکڕێتەوە. لە ئەمە بە دیدی من ئاوڕژێنێکی بچووکە بەسەر دۆزەخێکی زۆ بەلاحدا.**
- گەر لە ڕوانگەیەکی باڵاترەوە لێی بڕوانین، ئەوا ئەو ڕێژەیە زۆر کەمە، هەروەها ئەو هەنگاوە زۆر درەنگ دەنرێت. لە دەبێت ئەو هەنگاوە بنرێت، چونکە ئەوە مەرجەکی وەبەرهێنەرە گەورەکانە. ئاخر پارەکە ناڕوات بۆ هاوڵاتیان، بەڵکو دەڕوات بۆ وەبەرهێنەرە گەورەکان. حکومەتی دەوڵەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا خەریکی ئەوەیە بڕی قەبەی پارە بە بۆینگ (Boing) بدات، کەواتە دەیەوێت بە فیرمایەکی بدات کە لە چەند دە ساڵی ڕابوردوودا قازانجی ملیاردی و چەندین ملیاردیی کردووە. کەواتە ماوەیەکی کورت پێش ئەوەی ماڵەکە بچێتەیەک، ئەو جۆرە فیرمایانە پارەی پشتگیری وەردەگرن. ئەوە کە ئەمە ئێستا هەمانە، ماڵێکی گڕگرتووە و دوایەمین بەهاکانی نێوی بە مەبەستی فەرهودکردن دەردەهێنرێن و بەسەر وەبەرهێنەرە گەورەکاندا دابەش دەکرێن.
- **لە تەنانەت بەبێ ئەو بەقی دەریقاتەش، کە لە مەوداکەیدا زۆر گەورەترە وەک لەوەی پێشاندەدرێت، هەنووکە فیرما بچووکترە ناونجییەکان کە بەرگەناگرن گەر هاتوو چوار یان هەشت هەفتە فرۆشیان نەبێت، لەم دۆخەی کوژاندنەوەی بواری ئابووریدا بەرەو ڕاگەیاندنی مایەپووچی دەبرێن. بەمەش ئێمە قەرزی لەدەستچوومان هەیە، بەمەش ئێمە کێشەمان لە سێکتەری بانکدا هەیە کە خۆی جگە لەوە لە کێشەدا دەبینێتەوە …**
- … ئەمە هاڕەکردنەکە / کڕاشەکە (Crash) کە بە ئەنقەست دەهێنرێتە دی …
- **… دروستە، لە پرنسیپدا ئەم بوارە داراییە نەک تەنیا گوللەباران دەکرێت، بەڵکو هاوکات ژەهرخوارد دەکرێت و بەر خەنجەر دەدرێت…**

- دروستە، ئەوجا لە کۆتاییدا فەرهود دەکرێت. لەم پەیوەندییەدا هەروەها چەند فێنۆمێنێکی سەرنجڕاکێش هەن. سێشەممەی رابوردوو فیرمای ف□کسقاگن ڕایگەیاند کە لە چەند هەفتەی داهاتوودا ژمارەیەکی فرەی دروستگەکانی لەکار دەوەستێنێت، گۆیا بەه□ی قایرۆسی کۆرۆناوە، لێ ئەو ڕاگەیاندنە تەواو شێتانەیە، چونکە وا باوە ک□ ف□کسقاگن نیازی بەو چەشنە لە ئێوارەی ڕۆژی هەینیدا ئاشکرا دەکات، واتا لە کاتێکدا کە بۆرسەکان داخراون. ئەوجا ئەوان بە تەواوی دەزانن، گەر ئەو ڕاگەیاندنە بخەنە رۆژی سێشەممەوە، ئەوا کۆرسی پشکەکان زۆر بەهێز دادەبەزێت. لێ ئێستا مەسەلەیەکی دیکە دێتە نێو گەمەکەوە: مرۆ تەنانەت بە کۆرسی دابەزیویش دەتوانێت پارەی زۆر پەیدابکات، ئەوەش بەو □□یو□ کە مرۆ دەستدەکات بە فرۆشتنی بۆش (Short-Selling). کەواتە شارەزایان (ئینسایدر□کان) کە پێشتر دەیانزانی ف□کسقاگن بەیانیی ڕۆژی سێشەممە ئەو مەبەستەی ڕادەگەیەنێت، دەرفەتیان هەبوو دەستبکەن بە فرۆشتنی بۆش، واتا گرەو لەسەر کۆرسی دابەزیو بکەن. ئەو جۆرە کەسانە هەفتەی ڕابوردوو بە بڕی یەکجار زۆر پارەیان دەستکەوت.
- **لێ مەبەستی ئەوها کاری پێدەکرێت تا ئەو کاتەی ئێمیتێنتەکان (دەرکەرانی کاغەزی بەهادار) توانستیان بۆ ئەوە مابن□ت، ئەوجا کاری بەو چەشنە سەرلەنوێ بارەکە دەداتەوە بەسەر بانکە پارەدەرەکاندا.**
- بەڵێ، بەڵێ. وەک گۆتم، ئێمە هەنووکە لە قۆناغی کۆتایی ئەم سیستەمەی پارەداین. ئێمە هەروەها ئەزموونی ئەوە دەکەین کە چۆن و□ بەرهێنەرە گەورەکان بێجڵەو خەریکی فەرهودکردنن، ئەو کارەش بێگومان بۆ بچووکەکان پڕمەترسییە. جگە لەوە مەسەلەیەکی دیکە هەیە کە دەمەوێت لێی بدوێم. بۆ نموونە ئێمەرسن (Emerson) لە دەوڵەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا هەفتەی ڕابوردوو 100 هەزار کەسی نوێی لای خۆی دەمەزراند. کەواتە ئێمەرسن یەکێکە لە گەورەترین قازانجکەرەکان. ئەم فیرمایە یەکێکە لە گەورەترین فیرماکانی جیهان، جگە لەوە دەمەوێت ئاماژە بۆ ئەوە بدەم کە ئەو ساڵانێکە، لایەنی کەم دوو ساڵە، لە ئاستی جیهانیدا بە هیچ شێوەیەک زەریبەی نەداوە، بە پێچەوانەوە تەنانەت زەریبەی بۆ خۆی چنیوەتەوە، واتا بەهۆی خاترانەی دەوڵەتیانەی زەریبەوە پارەی دەستکەوتووە. هەنووکە لەم تەنگ□ژ□یەدا فیرمایەکی وەک ئێمەرسن بە ڕێژەی یەکجار زۆر قازانج دەکات، بە

پێچەوانەشەوە فیرما بچووکەکان بە ئیز مایەپووچ دەبن. لە ئێستا دەبێت لە خۆمان بپرسین، کە ئایا بەدووی ئەمەدا چیدی زیاتر ڕوودەدات؟ ئاخر ئەم دەخەی کە ئەمە ئێستا تێی کەوتووین، ناشێت ئەوها بەردەوام بێت.

- **ئەوە پرسیارێکی دیکەیە. ئەمە ئێستا لە کایەی پێشبینیکردنی چاوەڕوانییەکاندایین. ئایا بە ڕای تۆ ئایندە چی دەهێنێت؟**
- پێشبینیکردنی ئەمە زۆر زەحمەتە. لە سەرەڕای ئەوە دەتوانین پێشبینیی هەندێک شت بکەین. تازە هیچ شتێک فریای ئەم سیستەمە ناکەوێت. کەواتە دەبێت هەنووکە هەرچۆنێک بێت کردار بنوێنرێت، بە ئەوەش چەند شیمانەیەک هەن، بۆ نموونە شیمانەی ڕیفۆرمێکی دارایی؛ یان کاتێک ئێستا سنوورەکان داخراون، دەشێت سەرلەنوێ مارکی ئەڵمانی وەک دراو بهێنرێتەوە نەوان؛ شیمانەیەکی دیکە ئەوەیە کە ئەڵمانیا سەرجەم قەرزەکانی لای یەکێتیی ئەوروپا نەناسێنێت، چونکە ئەڵمانیا زامنی زۆر دەوڵەتی لەنەو یەکێتییەکەدا کردووە، ئەوەش بووە بە بار بەسەر بودجەی ئەڵمانیا خۆیەوە، کەواتە ئەڵمانیا دەتوانێت لە کۆتاییدا بەبێژێت: "ئەمە هیچ قەرزێک کە یەکێتیی ئەوروپا لای ئەمە هەیەتی، ناگرێتەنینەوە". لە ئەوە هەشتا هەر بەس نییە. من وای بۆ دەچم کە لەوەبەدوا پلانێکی فەندی نەودەوڵەتیی دارایی (International Monetary Fund / IMF) بەکارببرێت، پلانێکەش ئەوەیە کە فەندی ناوبراو ساڵی 2013 پێشنیاری کرد، واتا: بە ڕێژەیەکی سەدی ی دیاریکراو دەست بەسەر سەرمایەی هاوڵاتیاندا بگیرێت، کەواتە بە ڕێژەی 25% یان 50% دەست بەسەر سەرجەم حسابە بانکییەکانی هاوڵاتیاندا بگیرێت…
- **ئەی خەی وا باوە کە ڕیفۆرمی دارایی هەمیشە لەتەک دەستگرتن بەسەر سەرمایەدا ئەنجامدەدرێت…**
- … وەک باوە، لە ڕیفۆرمی داراییدا سەرمایەکان بەگوێرەی کۆرسی نوێی ئەو دراوە نوێیە دەستیان بەسەردا دەگیرێت، لە کارێکی بەم چەشنە لەم ڕووشەی ئێستادا بەس نییە، بەڵام من باوەڕ دەکەم کە سەرباری ئەو کارە هاوکات دەستبەسەرگرتنێکی دیکە ڕوودەدات…
- **کەواتە مەبەستی تۆ بریتییە لە یاسای 2.0 (لەئێستەگرتنی بار لە لایەن هاوڵاتیانی پارەدارەوە).**
- بەڵێ مەبەستم لەوەیە.
- **ئەی ئێستا بە دیدی تۆ چ چینێکی سەرمایە لە مەترسیدایە؟**
- من هەنووکە وای بۆ دەچم کە سەرجەمی چینەکانی سەرمایە

لەمەترسیدان. ئاخر ئێمە لە ڕابوردوودا بینیمان کە لە یۆنان و قوبروس چی کرا. کاتێک لە قوبروس دەستبەسەرگرتنی گەورەی سەرمایە دەستی پێکرد، فۆندی دارایی نێودەوڵەتی (IMF) سەرەتا پێشنیاری کرد کە بە ڕێژەی 25% دەست بەسەر سەرمایەی سەرجەم دانیشتواندا بگیرێت، لێ سیاسییەکان هاتنە گۆ و گۆتیان کە ئەو کارە دەبێت بەهۆی ڕاپەڕین، بۆیە پاشان بڕێک پارە دیاریکرا کە دەبوو لەو دەستبەسەرگرتنە بەدەر بێت، وا بزانم 20 هەزار یان 50 هەزار بوو، واتا بڕی پارەی هەبوو تا ئەو ڕێژەیە زەریبەی نەچووە سەر یان لە خەڵک نەسەنرا، بەڵکو لە 50 هەزار یان 100 هەزار بەرەو ژوور پارە لە خاوەنەکانیان سەنرا. لێ من باوەڕ ناکەم ئەمجارە لێسەندنەکە بەم چەشنە بێت. جگە لەوە من باوەڕ دەکەم، سەرجەمی ئەو هیستریایە کە بەهۆی ڤایرۆسی کۆرۆناوە دەوروژێنرێت، لە خزمەتی ئەم دەستگرتنەدایە بەسەر سەرمایەدا، چونکە دەبێت هەرچۆنێک بێت لە ئێستاوە کۆنترۆلی خەڵک بکرێت. ئێستا باشترین شت ئەوەیە کە خەڵک لە ماڵەکانی خۆیاندان، باشترین شت ئەوەیە کە تا ڕادەیەک ئینتەرنێت بکوژێنرێتەوە و پۆلیس کۆنترۆلی شەقامەکان بکات، من هەروەها ئەوەش بەدوور نازانم کە ماوەیەکی دیکە ئەزموونی قەدەغەکردنی هاتوچۆ بکەین. ئیدی بەدووی ئەوانەدا ئاشکرا دەکرێت کە چی ئەنجامدراوە. پاشان بە خەڵک دەگۆترێت کە ئەوان ئێستا هەژارتر بوون و دراوێکی نوێ دەهێنرێتە نێوانەوە. ئەوان بەم شێوازە خۆیان ئامادە دەکەن بۆ سەرکوتکردنی پرۆتستۆی جیاواز، ئاخر خەڵکان هەر وا ئاسان کارێکی بەو شێوەیە قبوڵ ناکەن، خەڵکان لەدژی هەنگاوی بەو چەشنە ڕادەپەڕن …

- **ڕیفۆرمی دارایی پێویستە، ئەوە بێگومان گەر ئەوها کۆنتر□ل□کراو ئەنجامند□ر□ت. بێگومان منیش نامەوێت بچمە سەر شەقام. ئاخر گەر ئەو جۆرە ڕیفۆرمە بکرێت، ئەوسا جەنگی ئەهلی هەڵدەگیرسێت. ڕیفۆرمی بەو چەشنە دەبێت ئامادەکراو بێت. گەر ئێمە سەرجەمی وێنەکە لە چیرۆکی کۆرۆنا جیابکەینەوە، دەبینین، کە قەدەغەی هاتوچۆ هەیە، لایەنی کەم زۆر فرۆشگە داخراون، خەڵکان لە وڵاتانی دیکەوە دەهێنرێنەوە ب□ ش□و□نی گوزەرانی خۆیان، چونکە دەبێت گەشتیارەکان بگەڕێنەوە بۆ وڵاتی خۆیان، جگە لەوە مرۆ بۆی نییە بۆ دەرەوەی وڵات گەشت بکات یان لە دەرەوە بۆ نێو وڵات بێت؛ بە هەر حاڵ، من وای دەبینم کە لەنێو دۆخێکی بێسەروبەردام. لێ گەر ئێمە ئەو هەموو مەسەلە باسکراوە کۆبکەینەوە، ئەوسا**

ڕەوشەکە بەڕاستی دەشێت ئەوها بکەوێتەوە کە تۆ پێشبینیی دەکەیت. لێ پرسیارەکە ئەوەیە کە ئایا کەی ئەوە ڕوودەدات؟

- ئەوە بێگومان پرسیارێکی گرنگە. ئەوەی ئێمە لە ڕاستیدا ئەزموونی دەکەین، هیچی دیکە نییە جگە لە کۆر-ێکی دارایی-فاشیستی، کە وا دیارە نێونەتەوەییانە تەلحینکراوە.
- **ئەمە زۆر سەرنجڕاکێشە و هەموو وڵاتان بەشداریی تێدا دەکەن. من دوێنێ بیستم، کە بۆ نموونە بانکی نەتەوەیی سویسرا کار لە کریپتێکی (دراوی دیگیتال) نوێی فرانکی سویسریدا دەکات. بێگومان ڕاگەیاندنی گۆڕانی چاوەڕوانکراو زەحمەتە، بە تایبەتیش گەر مەسەلەکە پەیوەند بێت بە ئایندەوە، لێ گریمان پارەیەکی نوێ هات، ئەوا ئایا بە بڕوای تۆ ئەو پارەیە چە دیزاینێکی دەبێت؟**
- من هەنووکە ناتوانم هیچ ل□بارەی ئەوە ببێژم. دەشێت دراوێک بێت کە پشت بە ئال□تون ببەستێت، چونکە ڕەنگە ئال□ت□ن رۆڵێکی گەورە بگێڕێت، یان هێنانەو□ نێوانی ستاندارتێکی نوێی ئال□تون بێت. سەرەڕای ئەوە لێرەدا یەکگرتنەوەیەک لەگۆڕێ نییە. بە هەر حال□ ه□نووکە بانکە ناوەندییەکان بەدەسەڵاترین گەمەکەرن لەم مەسەلانەدا. من هیچ گومانم لەوە نییە کە هەنووکە لە “بانکی پارەدانی هاوسەنگکەری نێودەوڵەتی” (Bank for International Settlements) لە بازل، لە نهۆمی تایبەتی بەڕێو□ بەرایەتیدا، یەک لە دوای یەک کۆبوونەوەی باری نائاسایی ئەنجام دەدرێت، چونکە ئێمە لە ساڵانی ڕابوردوودا ئەزموونی ئەوەمان کردووە کە چۆن بانکە ناوەندییەکان سیاسەتی خۆیان لەنێو یەکدیدا پێکەوەدەگونجێنن. ئێستاش کە ناوی بانکی ناوەندیی سویسری هێنرا، گەرەکە بزانین کە ئەم بانکە بریتییە لە ڕاگرێکی گرنگی پشکەکانی ئەپڵ، نێتفلیکس، گوگل و هتاد، ئەم فیرمایانەش نێوک□یانە یارمەتیی یەکدیان دا بۆ ئەوەی کۆرسگەلی پشکەکان بە بەرزی بهێڵرێنەوە، یان بازاڕەکان تا ڕادەیەک سەقامگیر ڕابگرن. لێ کێشەکە هەنووکە ئەوەیە کە ئەم سینارۆیە ئێستا بەتەواوی تێکشکاوە، ئێستا لەم ڕەوشەدا دەردەکەوێت کە داخۆ چە بانکێکی ناوەندی بەهێزترین و چە بانکێکی دیکە لاوازترین بێت. من ئێستا ناتوانم پێشبینی بکەم کە چۆن سەرجەمی ئەو ڕەوشە دەگۆڕرێت، لێ من وای بۆ دەچم، هەموو ئەوانە کە لە پاشخاندا تەنافەکان دەڕێسن، پەرێشانی کۆنترۆلکردنی ئەم دۆخەن. بۆ نموونە ئەو قەدەغەکردنەی هاتوچۆ کە لە پێشمانەوەیە، دەستوێژێکە بۆ ئەوەی ئەوان چەند ڕۆژێک کات ببەنەوە و پاشان بەدوویدا

بە یارەک بدەن.

- **لە ئایا ئەو پرسیارە هیچ ڕۆڵێک دەگۆڕێت کە داخۆ چۆ بانکێک بەهێز و چۆ بانکێکی دی لاواز بێت؟ ئاخر ئایا ئەمە هەمووی بە چەشنێک گلۆبالیزە نەبووین و پێکەوە گرێنەدراوین کە ئیدی هەر کەوتنێک لە هەر جێیەکدا دەبێت بەهۆی کەوتنی هەمووی ئەوانی دی، هاوشێوەی پولە ڕیزکراوەکانی دۆمینەیەک کە هەر ئەوەندەی پاڵێت بە یەک دانەیانەوە نا، ئیدی ئەو هەموویان بەدووی یەکدیدا دەخات؟**
- بێگومان، ئەمە ئێستا ئەزموونی کاریگەریی ئەم دۆمینەیە دەکەین، بەڵێ هەمووی تێکدەشکێت …

***… من بەیێ ڕوو لەم پرسە دەکەم، چونکە بە نموونە نەرویژ کە خاوەنی نەوتە، کە ئابوورییەکی پتەوی نەتەوەیی هەیە، کەچی کرۆنی نەرویژی لە چەند ڕۆژی ڕابوردوودا بە ڕێژەی یەکجار زۆر دابەزی.**

- بەڵێ، چونکە هەموو بەچەی پێکەوەگرێدراون. دەیچۆ بانک هەندێ چۆ بە بانکی جەی پی مۆرگان (J P Morgan) و سیتی بانک و هتاد گرێدراوە، کە ئیدی مرۆ لەوە هەر بەیارەک بدات، لە جێی دیکەش سەرەنجامی دەبێت. بە من هەنووکە ئەو مەسەلەیە زۆر گرنگە کە لە گشت لا سنوورەکان دادەخرێن، لە بەم کارە گۆشە بە ناسیۆنالیزم دەدرێت. مرۆ دەبێت سەرەڕای ئەوە بیر لەوە بکاتەوە کە هێزێکی نێونەتەوەیی لە جیهاندا هەیە و بریتییە لە ئیندوستریی دارایی کە هیچ گرنگییەک بە سنوورەکان نادات. سنوورەکان هەبن یان نەبن، بە ئەوان گرنگ نییە. ئەوان تەنانەت سنوورەکانیان بە بەرژەوەندیی خۆیان بەکاربردووە. گەر بە ئەوان وڵاتێک وەک گەمژە دەرکەوتبێت، ڕوویان کردەتە وڵاتێکی دیکە، بەوەش سەرجەم جیهانیان خستەتە ژێر فشاری خۆیانەوە. لە هەنووکە من داخستنی سنوورەکان وەک ئاماژەیەک بە ئەوە دەبینم کە ئەلیتی دارایی پشتیوانیی جیاکردنەوەی خەڵک لە ڕووی نەتەوەییشەوە دەکات.
- **زۆر سوپاس. ئەمە نامانەوێت خەڵک بترسێنین. لە ئێستا پرسیارەکە ئەوەیە کە ئایا ئەمە چی بکەین؟ ئایا تۆ پارەکانت لە بانک دەرکردووە؟**
- من متمانەم بە بانکەکان نییە، بەگوێرەی پیشەکەم ئەو متمانەیەم نییە. گرنگترین شت ئێستا بە هەر مرۆڤێک ئەوەیە کە لە پێکەوەلکاویی کێشەکان تێبگات. ئاخر مرۆ زۆر ئاسانتر بەرگەی دۆخێک دەگرێت گەر بزانێت داخۆ چۆ هێزگەلێک لە

پەیوەندییەکاندا کاران. ژمارەیەکی زۆری خەڵک بەهۆی ئەو هیستریا پزیشکییەوە دوودڵن. لێرەدا دەبێت بەو خەڵکە بگوترێت: بزانن کە ئایا ڕێکخراوی تەندروستیی جیهانی چییە؟ بڕوانن کە داخۆ زانیارییەکان لەکوێوە دێن! تەماشای ڤیدیۆی هەندێک پزیشک بکەن کە هەوڵ دەدەن هەندێک مەسەلە ڕاستبکەنەوە! واز لەو هیستریا شێتانەیە بێنن! بیر لەوە بکەنەوە کە داخۆ ئەو هیستریایە لە خزمەتی چ لایەنێکدایە؟ ئاخر ئەوە هیستریایەکی دەستکردە، کەواتە لە دەرەوە دەوروژێنرێت…

Over the Counter: مەبەست لە بیزنیسە بە کاغەزی بەهادار لە دەرەوەی بۆرسە.
فرۆشتنی بەش (Short-Selling): فرۆشتنی بەهای زەمینەیی، کە فرۆشیار جارێ خاوەنیان نییە، لە هیوادارە بەو فرۆشتنەی ئەوان بەهاکەیان پتر دابەزێت و بەو ڕێیەوە قازانجی زۆر بکات.

وێنەیەک لە سەردەمی کۆرۆنادا … ئەمجەد شاکەلی

کاکەحەمەی دەبنە و باوکم(ڕۆحیان شاد و یادیان بەخێر)، ئەحمەد و منیان، بۆ خۆمان دشداشە و چاکەتەکانمانەوە، بردە دوکانەکەی حەمەی وەستا زۆراب و سەرو پانتۆڵ و سەرو کراسیان بۆ کڕین. هەردووکمان چون یەک، پانتۆڵێکی خاکی و کراسێکی سپی. هاوین بوو، ئەمە چووبووینە کفری بۆوەی لە تاقیکردنەوەی بەکالۆریای پۆلی شەشەمی سەرەتایی ساڵی 1961/1962دا بەشدار بین. یەک ڕۆژ پێش تاقیکردنەوەکە، ئەو جلانەیان بۆ کڕین. ئەوە یەکەم جارم بوو پانتۆڵ لەپێ بکەم. تا پێش ئەوە و تا ئەو تەمەنە هەر دشداشەم لەبەر کردبوو. دشداشە بۆ ماڵ، بۆ گەمەکردن، بۆ میوانی، بۆ جووڵانەوەی ڕۆژانە، بۆ جەژن، بۆ خوێندنگە، بۆ خەوتن و بۆ هەموو شتێک لەبەر دەکرا. لە ڕۆژەکەی دوای ئەو ڕۆژەوە، ئیدی پانتۆڵ جێگەی دشداشەی گرتەوە و لەگەڵ هەڵکشانی تەمەندا تا ئێستا هاتووە.
لە ساڵانی 1980دا هاوڕێم کاک ڕەمزی قەیتوولی لە گێڕانەوەیدا لە

گەشتەکی بۆ لەندەن، دشداشەیەکی سپی وەک دیاری بۆ هێنام، کە ئێستاش ماوە. جارجار لە ماڵەوە بۆ خەوتن لەبەری دەکەم یا کە نەخۆش دەکەوم و دەکەومە سەر جێگە لەبەری دەکەم. ساڵی 2018 یش (ڕاز)ی کچم لە حەج گەڕایەوە، دشداشەیەکی مەیلەو بۆر- قاوەیی بۆ دیاری بۆ هێنام، ئیدی بووم بە خاوەنی دوو دشداشە.
لە سەردەمێکدا لە ماڵی خۆمان، لە تەمەنی منداڵی و مێردمنداڵیدا، جاروبار، کە حەزم لە بینینی هەندی میوان یا کەسێک یا مەیلی چوونەدەرەوە و دیتنی خەڵکم نەکردبا، تەنانەت ئەگەر هاوڕێیانی خۆیشم بووایەن، لەنێو ماڵدا پاڵم لێ دەدایەوە و دادەنیشتم و نەدەچوومە دەرێ. دایکم دەهاتە ژوورێ و بە شێوەزارە گەرمیانییەکەی خۆی دەیگوت: "ئەوە بۆ ناچیتە دەشتێ، خۆ خەتەنە نەکرایتە، وا لەبن ماڵا خۆت مات داوە، هەڵسە دەی بچۆ دەشتێ!". ئەو سەردەمە کەسێک کە خەتەنە دەکرا، دشداشەیەکی لەبەر دەکرد و پاڵی لێ دەدایەوە و نەدەچووە دەرێ.
ئێستا بە سایەی ڤایرۆسی کۆرۆناوە، لە ماڵەوە پاڵم داوەتەوە و دشداشەشم لەبەر کردووە. دشداشە وەک هەمای ئاریشە و کێشە و جۆرە ڕووداوێکی نەخوازراو. تەنێ لەنێوان 15-20 میترێکی بەشایی نێو ئەپارتمانە 56میترییە چوارگۆشەکەمدا دێم و دەچم. لە دوو پەنجەرەوە دەرێ دەبینم و ئاگاداری هاتوچۆ و جووڵانەوەی گەڕەکم، کە ئەمسەرەن بە خۆی گەڕەکێکی مردووە. کۆرۆنایش نەبێت هەر مردووە، لە ئێستا لەم وەرزی کۆرۆنایەدا کپ و بێگیان و مردووترە.
تاکەتاکە مرۆڤ لە پەنجەرەکانەوە دەبینم و ڕەنگە تا دنیا ڕووناکە و تەواوی ڕۆژەکە ژمارەیان نەگاتە 50 کەسێک. بەیانیانی زوو، لە بن دیواری خوارەی ژووری خەوتنەکەم، دەنگی ترپەی پێیە بچکۆلەکانی زارۆکە گچکەکانی باخچەی منداڵانەکەی نزیکە ماڵمان دێتە گوێم، کە لەلەکانیان دەیانبەنە دەرێ و بەدەم وردە ڕۆیشتنەوە دەنگە ناسکە منداڵانەکانیان، دێنە گوێم.
ئەوەی زۆرتر دڵم پێی خۆشە، سەگەکانن! دوو سەگخانە(باخچەی سەگەل یا سەرپەرشتیخانەی سەگەل یا ماڵەسەگ)، نزیکی ماڵەکەی منن. هەموو ڕۆژانی کار، دووشەممە تا هەینی، کچەکان، ئەوانەی تەمەنیان لەنێوان 16-20 ساڵەکدایە، لەلەکانی سەگەکان، کە بۆ خۆیان 3-6 کیژەک دەبن، ئیدی زیاتر یاکەمتر، هەریەکەیان سەری 10-12 پەتی بەدەستەوەیە و ئەو سەری پەتەکان لە ملی 10-12سەگەک ئاڵاون و ژمارەی سەگەکان لە کەمترین جاردا لە 40 سەگەک کەمتر نییە. سەگی گەورە و زەبەلاح، سەگی گچکەی زۆر گچکە، دەڵە، گەماڵ، سەگی سپی، سەگی ڕەش، سەگی قاوەیی، سەگی سادەی یەک ڕەنگ، سەگی دوو ڕەنگ و تێکەڵ، سەگی بەڕەڵ، سەگی بازە، سەگی سەر بە ڕەگەزی جیاواز، سەگی

سەر بە بنەچەی جیاواز و هەموو جۆرە سەگێک، ئارام و بێ دەنگ بەدەوری لەلەکانیانەدا وەک بازنەیەک، مانەندی سەرباز و مەشقپێکراو، دەڕۆن و نە گەنگەشە و نە شەڕ و نە دەنگ دەنگ، نە جیاوازیی چینایەتی و نە فشەکردن و خۆبەزلزانی و لووتبەرزی و نە ئێرەیی و نە تۆڵەیی و چاوچنۆکی، هێمن هێمن، بەڕێز بەڕێز، لە کەشێکی پڕ لە خۆشەویستی و هاوئاهەنگی و یەکگرتوویدا، نەرم نەرم دەڕۆن و چێژ لەو سروشتە جوانەی دەوروبەری خۆیان وەردەگرن. جارجار لەلەکان ڕادەوەستن و ئەوانیش هەر هەموو ڕادەوەستن. هەموو چاوەنۆڕی فەرمانی دادەکانیانن. من زۆربەی ڕۆژان، نەک بە سایەی کۆرۆناوە، بەڵکە بەسایەی خانەنشینییەوە، ڕۆژانە ئەو دیمەنە، شادییەک، گەشی و خۆشییەک، بە ڕۆحم دەبەخشێ. بۆ من ئەو دیمەنە دەکاتە: ژیان. ئێستاش لەم سەردەمی کۆرۆنایەدا، کە ئەو گەلە سەگ و لەلە و سرووتە ڕۆژانەیە دەبینم، تێدەگەم، هێشتا خەڵک دەچنە سەرکار، چون ئەو سەگانە بۆیە خراونەتە ئەو سەگخانانە، لەبەروەی خاوەنەکانیان کار دەکەن و چۆن منداڵەکانیان دەبەنە، زارۆکخانە، باخچەی منداڵان، بەو جۆرەیش سەگەکانیان لەو سەگخانانە دادەنێن تا ئەودەمی نزیکەی سەعات 17-18 ی ئێواری لە کار دەگەڕێنەوە و سەگەکان و زارۆکەکانیان دەبەنەوە ماڵێ. تا ئەو سەگانە ڕۆژانە ببینرێن، واتە: ژیان نەوەستاوە، واتە: هێشتا ژیان بەردەوامە.

کۆرۆنا، جموجوولەی مرۆڤ و فڕۆکە و ماشێن و شەمەندەفەر و گەشت و سەیران و هاتوچۆی ڕاگرت و وەک چۆن جاران بەرخ دەکرانە کۆزەوە و مامر دەکرانە کولانەوە، کۆرۆنا، کۆزەکۆزەی لە مرۆڤ کرد و کردنیە کۆزەوە و کردنیە کولانەوە. کۆرۆنا، زەنگێک بوو، دنیایەک شتی وەبیر مرۆڤایەتی هێنایەوە و چەپۆکێک بوو، سروشت، نادادی، هەژاری، هەڵاواردنی مرۆڤ، جیاکاری، ژینگە، کێشایان بە تەپەی سەری مرۆڤدا بە وەئاگا هێنانەوەی، ئەگەر بڕیار بێت وەبیرهێنانەوە و وەئاگاهێنانەوە، زەنگێک بن مرۆڤ بێدار بکەنەوە و دید و وزەیەکی نوێی پێ ببەخشن و وانەیەکی نوێی ژیانی فێر بکەن! کەمجار مرۆڤ وانەیەک لە هەڵەکانی خۆی و هەڵەکانی خەڵک و جڤاک فێر دەبێ!

ئێستا ئێمەی، کە ناچینە سەرکار، ئێمەی لە ماڵەوە تەڕاح و پاڵەداوە، ئەو کەسانەین، لە کارکردن دووکەوتووینەوە. لاوەکان دەچنە سەر کار، ئێمە ناچین. ئێمە لە ماڵەوە تەنیاین. هەموو هاوتەمەنانی ئێمە، ئەگەر لە هیچ شتێکدا، لە چین و ڕەنگ و ڕەگەز و ئایین و نەتەوە و...چون یەک و یەکسان نەبین، لە تەنیاییدا یەکسانین. ئێمە هەموومان لە ماڵەوەین. هەندێکمان لە پەنجەرەی ماڵەکانیانەوە، خەڵکانی تێپەڕبوو دەژمێرن و هەندێکمان سەگەل دەژمێرن و هەندێکمان هەر چای دەخواتەوە و هەندێکمان هەر خەریکی

شیولێنانە و هەندێکمان تەماشای فیلم و تیڤی دەکات و هەندێکمان خجڵی فەیسبووک و وەتس ئاپ و ڤایبەر و ئیمۆ و ئینتەرنێتە و هەندێکمان وەدووی هەواڵدا هەڕا دەکات و هەندێکمان نوقمی لاپەڕەی کتێبانە و هەندێکمان وشە ڕیز دەکات و گوتەیەک، هزرێک، خەیاڵێک دەدەرێنێت، هەندێکمان سوودووکۆ دەکات و هەندێکمان گوێ دەداتە مووزیک و هەندێکمان نوێژ دەکات و قورئان دەخوێنێتەوە و هەندێکمان دەخواتەوە و جگەرە دەکێشێ و هەندێکمان بەنێو لیستی ناوی هاوڕێ و دۆست و کەسەکانی نێو تەلێفۆنەکەیدا دەگەڕێ و ئەوەی چوار ساڵیشە پێوەندی پێوە نەکردووە، زەنگی بۆ لێدەدا یا لەو جۆرە کەسانەوە زەنگی بۆ لێدەدرێ و هەندێکیشمان تەمبەڵ و تەوەزەل و زەمتە هیچ، هەر هیچ ناکات و فەلسەفەی"خۆت تەمبەڵی، پاڵدانەوە، هیچ نەکردن، دوای ئەوەش وچاندان و ئیسراحەت کردن" پێڕۆ دەکات، ئەم فەلسەفەیە، لەگەڵ (پەری)ی کچمدا هەردەم توێژینەوەی لەسەر دەکەین و خوێندنەوەی نویی بۆ دەکەین و شتی نوێی دەخەینە سەر و جارجار لە (ناز) و (ڕاز)یشەوە سرووشمان پێ دەبەخشرێت. دیارە هەندێکیشمان زۆرێک لەوانەی گوتران، پێکەوە لە ماڵی دەکات. ئێمە هەموومان تەنیایی یەکیخستووین. تەنیایی، کە پتر دەردێکی پێشکەوتن و نوێگەرایی و جڤاکی مۆدێرنە و کەمتر لە جڤاکگەلێ ڕۆژهەڵاتییدا هەبوو و هەیە، هەرچەندە ئێستا مۆبایل و تیڤی و ئینتەرنێت و جیهانگەری و لاسایییکردنەوە سەدان تڕوتەشقەڵەی شێوژیانی ڕۆژاوایی و تەکنۆلۆجیا و بەزمی دیکە، پەتای تەنیایی گەیاندوووەتە ڕۆژهەڵات و تەنانەت جڤاکە سادە و ساکار و سەرەتاییەکانیش. لێرە لە ئەوروپا و بەتایبەت لەم سوێدە، تەنیایی پێوەر و نموونەی ژیانی ستانداردە و پێچەوانەکەی ناستانداریییە.

هەواڵەکانی وەدوویاندا وێڵین، هەواڵی ژیان و مەرگن. لەنێوان ژیان مەرگدا توێژاڵێکی هێندە تەنک هەیە، کە ئێستا لەهەموودەم زیاتر، ئێمەومانان هەستی پێ دەکەین و دەیبینین. میدیاکان پەیتا پەیتا هەواڵی مەرگمان بەسەردا دەبارێنن و وێنەکانی مەرگمان پێشان دەدەن و پێ دەگەیەنن. مرۆڤی پێش ئەم پەتایە، دیارە نە هەموو مرۆڤ، تەنێ یەک شتی دەزانی، ڕاکەڕاکەی ژیان و هەڵپە، بۆ زیاتر پەیداکردنی سامان، پارە، دەوڵەمەندی، دەسەڵات. مرۆڤ وەدووی دنیاویستی و دنیاری و خۆویستیدا غاری دەدا. مرۆڤە گەورەساڵەکان، کاتیان بۆ زارۆک، بۆ خۆیان، بۆ خێزان و خۆشەویستانیان نەبوو. کاتیان نەبوو بیر بکەنەوە. کاتیان نەبوو جوانیی ببینن. کاتیان نەبوو چێژ لە سروشت لە دەنگی سروشت، لە هاژەی با، لە جریوەی مەل، لە دەنگی بێدەنگی، لە دەنگی ئاژەڵ، لە دەنگی خاک، لە دەنگی گیا و گوڵ و ئاو و درەخت و ژین و و□ربگرن. ئەگەر کۆرۆنا وانەیەک بە مرۆڤ

ببەخشێت، ئەوا مرۆڤی دوای کۆرۆنا، وەک مرۆڤی پێش کۆرۆنا نابێت.
کۆرۆنا ئەمەی تەنیاخست و ئەمەی کەنارخست، ئەمە ئێستا تەنێ خۆمانین و کەسمان لەگەڵ نییە. ئەمە تەنێ بیر لە دەستشۆردن و خۆخاوێنکردنەوە و دەستوەرنەدان لە دەم و کەپوو و چاو و ڕوومەتمان دەکەینەوە. ئەمە ئێستا بیر لە خواردنەوەی گەرم و شلەمەنی و شتی بە سوود بۆ بەرگریی لەش دەکەینەوە. ئەمە ئەگەر ناچاریش بین بچینە فرۆشگەیەک بۆ کڕینی پێویستییەک، خۆراکێک، خۆمان لە مرۆڤ دوور دەگرێن، نامانەوێ کەس ببینین. تۆ خەڵکی هەرکوێیەکی، چ ڕەگەزێکی، ئێستا تۆیش و هەموو ئەوانی دیکەش لەنێوان ترس و مەرگدان، ئەمە لە بەرزەخداین، ئەمە هەموومان لەو نێوەندەداین.
ئەمە، ئێستاکە و پێشتریش، پێش کۆرۆنا و لە وەرزی کۆرۆنایشدا، دوو جۆر ئەمەین. ئەمەی پایینی پلیکانەکەی جڤاک لە ڕووی چینایەتییەوە و ئەمەکانی دیکەی باڵای پلیکانەی جڤاک لە هەموو ڕوویەکەوە.
ئەمەگەل، بە سەر دوو چیندا و هەندێ جار پتریش دابەش دەبین.
ئەوانەی سەرێ، ئەوانەی باڵای جڤاک، سواری چ شەپۆلێک بووبوون و بەرەو کوێ هەنگاویان دەنا! ژیانیان پڕ لە پەلە و کار و جووڵە و مەشغەڵەت و فریانەکەوتن و بێ کاتیی بوو. خۆیان بزر کردبوو و لە ڕاستی هەڵدەهاتن. ئەوان ئێستاش لەم کۆرۆنابارانەدا دەتوانن، لە ڕەوشێکی تردا بن. ئەوان دەتوانن وڵات جێبهێڵن و بە فڕۆکە و بە کەشتی خۆیان و بە نوێترین ماشێنی خۆیان، بەرەو دوڕگەیەکی چۆڵ لە خەڵک، بەڵام پڕ لە ئامرازی پشوو و خۆشگوزەرانی بڕۆن و لەوێ دوور لە مرۆڤ، لەنگەر بگرن و خۆ بپارێزن و کۆرۆنا ڕوویان تێ نەکات.
ئەوان دەتوانن بە زەنگێکی تەلیفۆن یا لە ڕێگەی ئینتەرنێتەوە، نەک سێ ژەمە، بەڵکە چوار ژەمە و حەفت ژەمە و فرەتریش، لەگەڵ نایابترین جۆری خواردنەوە و سەد بەزمی دیکە ،بهێننە بەردەرکەی ژووری خەوتنەکەیان. ئەوان دەتوانن ئەگەر تووشی دەردیش بن، بە زەنگێک، باشترین بژیشکی تایبەت و باشترین نەخۆشخانەی تایبەت و نایابترین دەرمان، بگەنە خزمەتیان و چارەسەری دەردەکانیان بکرێت.
هەرچی ئەمەکانی خوارەی پلیکانەکەین، کونجی ماڵ و چاوەڕوانی خۆمتکردن، تەنانەت ئەگەر دەردەکەش سەرودەی گرتین، تاکە ڕێگەمانە لەم کاتەشدا. ئەمە باجی کارە چەپەڵەکانی ئەوانەی سەرەی پلیکانەکە دەدەین. ئێستا، کە کۆرۆنا بەر دەرکەی لە گرتووین، ئەمەکانی خوارە، خۆمان دەدەزینەوە و بۆمان دەردەکەوێت، چەندە لاوازین، چەندە هیچ نین، چەندە بێدەسەڵاتین. ئێستا، لە ڕێژەکداین، هەندە دەستەپاچەین، دەزانین هیچ شتێک دادمان نادات، ئەمە، ئێستا باجی تەواوی ئەو کارە نابەجێیانەی دەسەڵاتداران و زلهێزان و دارایانی ئەم جیهانە و مرۆڤایەتی دەدەین. ئێستا پێویستمان بە ڕاوەستان و

تێگەیشتنمانە لە سەرقاڵی و خجڵبوون.

ئێستا، پێویستمان بە تێگەیشتنە لەوەی، کە زەوی هێندە باری گرانە، ئیدی توانستی هەڵگرتنی ئەو هەموو کاڵا و بەرهەم و شتومەکە بەفیڕۆ و بێکەڵک و زیادە و ژینگەوێرانکەرانە نەماوە. ئێستا، پێویستمان بە تێگەیشتنە لە گرنگیی پێوەندداری، تێکەڵاوی، یەکدی بەسەرکردنەوە، خۆشەویستی، کات تەرخانکردن بە یەکدی. ئەمە لە کەشوفش و تەڕەفێکدا دەژیاین، تەنیا بەرهەم و ئازادی و خۆشگوزەرانیمان دەبینی. پێمان وابوو ئەوانە هەموو کێشەکانمان وەلاوە دەنێن. ئەمە هەمیشە ترس و دڵەڕاوکێی لەدەستدانی بەرهەم و ئازادی و خۆشگوزارانیمان بوو. ترس و دڵەڕاوکێ، ژیانمانی ئاڵۆز کردبوو و مێشک و بیر و دیدمان ئاڵۆزکاو بوو. هەموومان مرۆڤگەلێکی ئاڵۆزکاو بووین. کۆمەک و هاریکاری و بەتەنگەوەهاتنی مرۆڤی خودان پێویستی و لێقەوماوان فەرامۆش کردبوو. ئێمە نەماندەزانی، هەموو مرۆڤایەتی گرێدراوی یەکدین. ئێمە دەبێ جیهان بە جۆرێکی دیکە بینا بکەینەوە. جیهانێک بهێنینە گۆڕێ و دروست بکەینەوە، مێشک و بیر و دەروونی مرۆڤ، لەسەر بنەما و بناخەی خۆشەویستی مرۆڤ و هاریکاری و کۆمەک و نەهێشتنی جیاوازیی چینایەتی و ڕەگەزی و ئایینی و نەتەوەیی، بینا بکاتەوە، چون بە ئەوانە، بە مێشک و دەروونی ئاسوودە و دروست و ئارام، لەشساغی نایەتە گۆڕێ.

جیهان بۆ دەبێ دوای ڕێبەر و دارا و دەسەڵاتدارگەلێک بکەوێت، خۆیان بخەنە پێش هەموو مرۆڤەکانی دیکەوە و هەموو بەرژەوەند و ئارەزوو و خواستەکانی خۆیان، بە پێویست بزانن و وەپێش هەموو کەس و هەموو شتێکی دیکەی بخەن! وەها ڕێبەرگەلێک دەبێ نەمێنن و وەلانرێن. بۆ بەرەوڕووبوونەوەی هەر نەهامەتی و دەرد و پەتا و ئاریشەیەک، مرۆڤ، گەل، خەڵک پێویستیان بە شارەزا و زانای باوەڕپێکراو هەیە، پێویستیان بە باوەڕبوون بە دەسەڵاتدارانێکی دڵسۆز هەیە، دەسەڵاتدارگەلێک، هەرچەند دەگمەن، کە خەمی گەل و وڵات و مرۆڤایەتی دەخۆن، وڵاتەکانیش پێویستیان بە باوەڕبوون بە یەکدی هەیە. لە جیهاندا سەدان میلیۆن مرۆڤ هەن تەنانەت سەرەتاییترین، مەرجەکانی ژیانێکی شایستەی مرۆڤیان نییە، ئیدی لە ئاوی خواردنەوەوە بیگرە و بە نان و کوڵبەیەک بە تێدا ژیان و پۆشاک و هەموو پێویستییەکانی دیکەوە تا دەگاتە خزمەتی تەندروستی و بژیشک و دەرمانیان نییە، کە هەموو ئەوانە دەبنە هۆی مەترسی و دژواری، نە تەنێ بۆ ئەوان، بەڵکە بۆ هەموو مرۆڤایەتی.

دەوڵەتەکان، نەتەوەکان، لەسەر ئەوە ڕاهاتوون، تەنێ بیر لە لەشساغی لەنێو وڵات و خەڵکانی خۆیاندا بکەنەوە، لە دابینکردنی چارەسەر و تەندروستیی باش بۆ هەر وڵاتێک چین، ئیتالیا، کووبا

سەمال یا ئێران، بۆ قازانجی گەلانی فرانسا، ئەمەریکا، برازیل یا سوێدیش دەگەڕێتەوە. تووشبوونی مرۆڤ بە کۆرۆنا یا هەر پەتایەکی دیکە، لە ئێران، چین، ئیتالیا یا سپانیا، هەڵەشەیەک نییە تەنێ بە خەڵکی ئەو دەڤەرانە، بەڵکە بۆ هەموو یەکێک لە ئێمە لەم جیهانەدا. هەموو مرۆڤایەتی لە سەر یەک تەپی زەوی دەژین، ئاو و هەوا و خۆر و سروشت و ژینگە و خاک و ئێستا و داهاتوویان، گرێدراوی یەکدین و لە ژیان و مردندا هاوبەشن. هەموو مرۆڤایەتی بەرپرسە لە پاراستنی هەموو مرۆڤێک، هەموو تاکێک، هەموو ئاژەڵێک، هەموو درەختێک، لە هەموو وڵاتێک، لە هەموو جیهاندا. ڕێبەر و سەرکردەی توانا و لێهاتوو و خاوەن بڕیار بۆ کارەساتگەلێکی وەک کۆرۆنا لە جیهاندا پێویستن.
ئەمە، کە لە نێو ماڵەدا خۆمان حەشارداوە، ئەگەر بە ئاشکرا و ڕاشکاوانە نەیڵێین، وادەزانین لەبەر هەموو دەرگا و هەموو پەنجەرەیەک و لەژێر هەموو بەرد و تاوەرێک و لەبان هەموو دار و دەوەن و بنجک و تەختە و هەموو توێکڵە میوەیەک و لەبن هەموو دیوارێکدا، کۆرۆنا خۆی مەڵاس داوە و زۆرجاران وا بیر دەکەینەوە و وامان بۆ خەیاڵدا دێت، کە ئەگەر دەرگا یا پەنجەرە یا هەر کونێکی ماڵەکەمان کراوە بێت، قایرۆسی کۆرۆنا بە سەلام و چاک و خۆشێ، خۆی وەژووردا دەکات، وەک چاوەڕوانی کردنەوەی دەرکە و پەنجەرە و دەلاقە و کون و کەلەبەر بێت بۆ هاتن بۆ نێو ماڵ.
ئەوەی ئێستا بەسەر مرۆڤایەتیدا تێدەپەڕێت، باجی هەڵسوکەوت و بەرخورد و ڕەوشتە نامرۆڤانەییەکانی ڕێژیم و دەسەڵاتەکانی سەر گۆی زەوییە. زادەی چاوچنۆکی و گەنهزرینی ئەوانەن، هەوساری جیهانیان بەدەستەوەیە و بە ئارەزووی خۆیان داژەن و مرۆڤایەتی بەرەو هەڵدێر و لەبەینچوون دەبەن. ئێستا جیهانی سەرمایەداری زۆر ئاشکرا و بە شاردنەوە، لە زمانی سەرکردەکانیانەوە، باس لەوە دەکەن، کە چاوەڕوانی لەبەینچوونی70%ی خەڵکانی وڵاتەکانیانن و داوا لە خەڵک دەکەن، ئامادەی ئەوە بن، ماڵاوایی و خوداحافیزی، بە دواجار، لە خۆشەویستان و کەسە نزیکەکانیان بکەن، چونکە ئیدی ڕەنگە نەیانبیننەوە! ئەو کەسە نزیکانە و ئەو خۆشەویستانەی ئەوان باسیان دەکەن، پیرەکانن، حەفتاساڵان و بانتر. ئەوانەن ڕۆژێک لە ڕۆژان هەموو کارا و پڕهێز و گورجوگۆڵ، کاریان دەکرد و بەرهەمیان هەبوو و خشتیان دەخستە سەر خشت و ئەم جیهانەی ئەمڕۆیان دروست دەکرد.
جیهانی سەرمایەداری، ئەوروپا، ئەمەریکا و...ڕێژەی پیر لە وڵاتەکانیاندا 70% پێکدەهێنن و گەنجیان کەمترە. کەمتر زاوزێ دەکەن و منداڵیان کەمتر دەبێت. مرۆڤیان تەمەندرێژن و درەنگ دەمرن. هەشتا و نەوەت و سەت ساڵانیان فرەن و زۆر جاریش لە دەرە

دەبینرێن و چالاکن و وەرزش دەکەن و دەژین. ئەو پیرانە، نزیکەی هەر هەموویان بە تەنێ دەژین. ئەگەر لە ماڵێکیشدا بن تەنێ نەژین، لە خانەی پیران هەریەکەو ژووری خۆی هەیە. ڕۆژاوا و جیهانی سەرمایەداری، لەوێ تێدەگەن، کە ئەم هەموو پیرە، کار ناکەن، بەرهەمیان نییە، مووچەی خانەنشینی وەردەگرن، دەمیان هەیە و دەستیان نییە، پێویستیان بە دەرمان و کۆمەکی لەشەکی و مەسرەف و خۆراک و هەموو شتێکە و بە خۆیشیان توانستی دابینکردنی ئەو هەموو شتەیان نییە، ئیدی بوونی ئەمانە، لە چاوی سەرمایەداری و ڕۆژاوای بێ دڵ و بێ بەزەییەوە، زیادەیە و کەمبوونەوە و نەبوون و نەمانیان، سەرمایەداری و سەرمایەداران، بە قازانجی دادەنێن.

ئەو تێڕوانینە بۆ خەڵکانێکی بێ بەرهەم و "دەمدار و بێدەست"، زادەی ئەم ڕۆژگارە نییە، بەڵکە بنجوبناوانێکی لە بیرێک دید و هزردا هەیە، کە لەمێژە لەنێو جڤاکی ڕۆژاوادا هەن. هزر یا تیۆرییەکەی مالسەس لەمەڕ زانستی دانیشووانەوە، کە لە 1798دا، لەژێر ناونیشانی"گوتارێک لەمەڕ بنەما گشتییەکانی دانیشتووان"دا، بڵاوی کردەوە، دەڵێ:" هێزی زیادبوونی دانیشتووان مەزنترە لە هێزی زەوی لە بەرهەمهێنانی خۆراکدا". مالسەس، پێیوایە ژمارەی مرۆڤ هەر 25 ساڵ جارێک بەگوێرەی یەک بەدوای یەکی ئەندازەییدا(4-8-16-32-64-128…) زیاد دەکات، هەرچی بەرهەمی خۆراکە بە گوێرەی یەک بە دوای یەکی ژمارەییدا (10-20-30-40-50…) زیاد دەکات. مالسەس دەڵێ:"مادام مرۆڤ بەبێ خۆراک ناتوانێت بژی، ئەم دوو هێزە نایەکسانە لە گەشەسەندندا، دەبێ هەندێک ڕێگر بێتە ڕێیان بۆ ئەوەی وەک یەکیان لێ بێت، واتە: کەمکردنەوەی ڕێژەی زیادکردنی دانیشتووان، بۆ ئەوەی لەگەڵ ڕێژەی بەرهەمهێنانی خۆراکدا هاوتا ببنەوە". بەگوێرەی مالسەس ئەم ڕێگریانەی، کە ڕێگری لە زاوزێی خەڵک دەکەن، هەم نەرێنی و هەم ئەرێنین. هۆکارە نەرێنییەکان، لە شوونەکردن و ژننەهێناندا بەهۆی دەستکورتییەوە دەبینرێن، هەرچی هۆکارە ئەرێنییەکانە لە پاش سەرنەکەوتنی هۆکارە نەرێنییەکان دێن، کاتێک سروشت و مێژوو، بە نەخۆشی و برسییەتی و جەنگ، قڕ دەخەنە نێو مرۆڤ، ئەو کاتە ئیدی هاوسەنگیی لەنێوان دانیشتووان و خۆراکی دەستەبەرکراودا ڕادەگیرێت. ئەوەی مالسەس ئاماژەی پێ دەکات، لە ململانێیەکانی باکووری دەوڵەمەند و باشووری هەژاری تۆپی زەویدا و لە سیاسەتی ڕژێمە نازیست و فاشیست و سەرمایەدارییەکاندا، هەمیشە بینراوە. هەموو ئەم ڕژێمانە، قڕکردن و کوژتنی بەکۆمەڵی گەلانیان، ئافراندووە و ئەنجام داوە. لە دوو جەنگی جیهانیدا و لە دەیان جەنگی کۆلۆنیالیزمدا، دیوە دزێوەکەیان وەدەرکەوتووە.

کورتەی بیرۆکەیەک مالسەس دەریدەبڕێ دەڵێ: "ئەو مرۆڤەی کەسێکی نییە بیژێنێت و ناتوانێت لەناو جڤاکدا کارێکی دەستکەوێت، دەشبینێت لەسەر خاکەکەی خۆیشیدا، چ بەشە خۆراکێکی چنگ ناکەوێت و نییە، ئیدی لەئەنجامدا، ئەو کەسێکی زیادەیە لەسەر خوانی سروشت، چون ئەو دەورییەکی نییە لەناو دەورییەکاندا و بەو پێیەش سروشت فەرمانی پێدەدا زەمەن جێبهێڵێت".
کە زیادبوونی ژمارەی مرۆڤ و کەمیی بەرهەم، بگاتە بارگرانی زەوی و تەحەمولنەکردنی (carrying capacity of land)، بە بۆچوونی مالسەس، ئیدی ڕەوشەکە دەگاتە قۆناخی چڕی و تەقینەوەی دانیشتووان و بەو پێیەش ڕۆژێک دادێ خۆراک بەشی دەمە برسییەکان ناکات و ئەوەش دەبێتە هۆکاری دروستبوونی جەنگ لەپێناوی خۆراک و ئاودا، ئەوە لایەنە نێودەوڵەتی و جیهانییەکەی، هەرچی پەیوەندداریشە بە یەک جڤاکەوە، لەناو یەک جڤاکدا، دەبێتە هۆی مانەوەی مرۆڤە بەهێز و تواناکان. ئیدی هەژاری و دەرد، بڵاو دەبێتەوە و جەنگیش لەنێوان دەوڵەتاندا و هەژاری لەناو یەک جڤاکدا دەبنە واقیع و ڕاستی.
مالسەس دەڵێ: "جڤاکی مرۆڤایەتی بەم جۆرە تەنێ ململانێیە، ژیان بۆ ئەوانە دەمێنێتەوە، باشترینن و سامان و داراییش لەم ململانێیەدا، تەنێ خەڵاتە بۆ ئازا و لێهاتووەکان". هەموو ئەو ڕێگریانەی بەلای مالسەسەوە پێویستن گەرەکە بکرێن یا بێنە دی: برسێتی، دەرد، جەنگ، هەموو ئەمانە لە وڵاتانی دواکەوتوو و هەژار و گەشەنەسەندوودا ڕوودەدەن و دەبنە هۆی لەناوبردنی بەشێک لە دانیشتووان، کە ئیدی هاوتایی و هاوسەنگیی بە دانیشتووان و چەندییەتی خۆراک دەگێڕێتەوە، دیارە بە دەسەڵاتداران و دارایانی ئەو وڵاتانە، نەک هەموو مرۆڤەکان. ڕێگرییە خۆپارێزی و ئارەزوومەندییەکان، ژنومێردایەتی نەکردن یا دواخستنی، ئەمە لە وڵاتانی پیشەسازییە پێشکەوتووەکاندا باوە، کە لە کۆتاییدا هاوسەنگییەک لەنێوان ژمارەی دانیشتووان و چەندییەتی خۆراکدا دێتە گۆڕێ.
مالسەس، گۆڕان و گەشەکردنی دۆزینەوە و داهێنانە زانستییە نوێییەکان و ئاستە هونەرییەکانی، کە بوونەتە هۆی زیادبوونی بەرهەم بە ڕێژەیەکی زۆر، لەبەرچاو نەگرتووە. هەروەها بڵاوبوونەوەی زانیاری و ئاگایی فەرهەنگی، کە بوونەتە هۆی کەمبوونەوەی زاوزێ، نەک بەهۆی ژنومێردایەتی نەکردن، یا دواخستنی، بەڵکە بەهۆی بەکارهێنانی ئامرازی زانستیی نوێ بۆ ڕێگریکردن لە منداڵبوونی، لەبەرچاو نەگرتووە. ئێستا ڕێژەی زیادەی خۆراک گەلێک لە ڕێژەی زیادبوونی دانیشتووان زیاترە، بە تایبەت لە گەلێک لە وڵاتانی پیشەسازییدا، مالسەس ئەوەیشی لەبەرچاو نەگرتووە. مالسەس،

نادادی و ناهاسەنگی و ناهاوتایی، لە دابەشکردنی خۆراکدا، لەنێوان وڵاتانی دەوڵەمەندی باکووری زەوی و وڵاتانی هەژاری باشووری زەوی، کە کەمینە بەشی زۆرینە دەخوات، لە بەرچاو نەگرتووە. لەگەڵ هەموو کەماسییەکدا لە تیۆرییەکەی مالسەسدا، ئەم تیۆرییەی بووە بە بنەمایەک و تیۆری (چێبوون و گەشەکردن/Theory of Evolution/ نظرية النشوء والإرتقاء)ی چارڵس داروین و تیۆری (مانەوەی تواناکان /بەهێزەکان/Theory of survival of the fittest/ البقاء للأصلح)ی فرێدریک نیچە (Friedrich Nietzsche)ی بەرهەم هێنا، کە بوون بە سەرووشبەخشی نازیزم و فاشیزم و کۆڵۆنیالیزم و کەپیتالیزم و نیولیبرالیزم.

سەرمایەدارییی، کە ئیدی گەیشتووەتە قۆناخی ئیمپریالیزم و هیچ دەرفەت و بوارێکی بە باشووری هەژاری گۆی زەوی نەهێشتووەتەوە و تەواوی 50%ی سامان و ئابووری جیهان، ئەگەر لەو ڕێژەیەش زیاتر نەبێت، بە دەست 1%ی جیهانەوەیە، کە دارا و سەرمایەدارانی وڵاتانی باکووری گۆی زەوین. ئێستا ژمارەی میلیۆنەرانی جیهان 36 میلیۆن میلیۆنەرن و لە ساڵی 2022دا دەبنە 44 میلیۆن میلیۆنەر. ئێستا 15،3 میلیۆن میلیۆنەر لە ئەمەریکا(USA) و2،7 میلیۆن میلیۆنەر لە ژاپۆن و 2،2 میلیۆن میلیۆنەر لە بریتانیا(UK) و 1،9 میلیۆن میلیۆنەر لە چین هەن . وڵاتانی سەرمایەداری و سەرمایەداران، ئابووریان، سامانیان بە بەرهەمهێنانی میلیۆنان شتی بەکەڵک و ناپێویست و زیادە هەیە. ئابووری و سامانیان بە بەرهەمهێنانی فرە و بە کۆمەڵ و لە یەک کاتا میلیۆنان جۆر و ڕەنگ و میلیاران تەن و دانە(Massproduktion)ی لە دروست دەکەن، کە تەنێ بازاڕی پێ پڕدەکەنەوە و گیرفانی خەڵکی پێ بەتاڵ دەکەنەوە هەیە. ئابووری و سامانیان بە دروستکردنی چەک، ئەتۆم، بۆمب، تانک، فڕۆکە، گازی ژاراوی، هەزاران جۆرە تفەنگ و دەمانچە و چەکی لیزەری و بەزمی دیکە، کە بیلیۆنان دۆلاری تێدەچێ هەیە. ئابووری و سامانیان بە دەسەڵاتداری توڕەهات و جقینی بە نرخ و بە بایەخ و ئاهەنگی ناپەسەند و کۆشک و تەلاری ڕازاوە و پۆشاکی گرانبەها و وەرزشکار و فووتبۆڵیست و هەزاران جۆری ئەلکحوول و سیگار و خشڵ و زێڕ و سەدان هەزار شتی دیکە هەیە، لە ئێستا بە مەرەق، بە لەشساغی، بە خۆپاراستن، بە هەژار و نەدار و برسی و ڕووت و بێماڵە و پەنابەر و هەڵاتوو و لەقەوماو و دەردار، نییە. ئەوەی ئێستا ڕوودەدات، پیادەکردنی جۆرێکە لەو تیۆری و هزر و سیاسەتانەی، کە بە کەمکردنەوەی دانیشتووانە هەژار و نەدارەکەی سەر زەوی، خۆشگوزەرانی بە داراکانی سەر زەوی دەستەبەر بکرێ، ئەویش بە سازکردنی جەنگ و پەرەپێدانی هەژاری و دروستکردنی دەرد و نەخۆشی و

پشتگوێخستنی ژیانی مرۆڤەکانی دەرەی بازنەی سەرمایە و یانەی سەرمایەداران.
تازەکی لەگەڵ(سوعاد)ی خێزانمدا لە ساڵانی 1980دا هاتبووینە سوێد. زینەت شاکەلی، خێزانی یەکەمی فەرهادی برام، کە باسی نەخۆشخانەکانی سوێدی دەکرد، دەیگوت: هێندە پاک و خاوێنن، ئەگەر خۆراک، چێشت هەروا ڕێ بکرێتە سەر زەوی نێو نەخۆشخانەکە، نێو ژوورەکانی، ڕاڕەوەکانی، مرۆڤ دەتوانێت دانیشی و بە کەوچک و چنگال خۆراکەکە بخوات. مەبەستی لەوە بوو، کە بەتام پاکە. دواتر تووشی نەخۆشخانە و نەشتەرگەری هاتم و دیتم ئەلحەقی ئەو قسەیە ڕاست و دروستە و وایە. ئیدی دوای ئەم هەموو ساڵەی لەم وڵاتەم بەم ڕوون بووەوە، کە هێندەی گرنگیی بە پاک و خاوێنی و گۆڕینی چەرچەف و پەتوو و بالیف و جێگە و دەسماڵ و دەستەوانە و لیوانی ئاوخواردنەوە و دەفر و سابوون و خواردن و قاوە و چای و فنجانی قاوە و دەسکی دەرگا و پەردە و پۆشاک و تابلەی نێو ژوورەکان و تەختەی خەوتنەکە و...دەیان وردە شتی تر دەدرێن، هێندە گرنگیی بە نەخۆشی و نەخۆشەکە نادرێ. هێندەی پارەوپووڵ بە ئەو وردە شتانە بەفیڕۆ دەدرێ، هێندە پارە بە بژیشک و پەرستار و نەخۆش و نەخۆشی خەرج ناکرێت. هاوڕێم کاک حەکیمی کاکەوەیس(یادی بەخێر و ڕوحی شاد)، یەک دانە ساڵ و نێو هێنایان و بردیان دوای ئەوە توانیان نەخۆشییەکەی دەستنیشان بکەن، ئەویش کەی، دوو مانگ پێش ماڵاوایی لە ژیان! سوێدییەکان، هێندە بەکاوەخۆ کار دەکەن، گەلە جار، نەخۆشییەکە تەشەنە دەکات و کار لەکار دەترازێت. ساڵانی 1980 لەگەڵ ئێستادا دنیایەک جیاوازیی هەیە. ئەودەم سیاسەتی ماڵی گەل و بیمەی لەشساغی و کۆمەڵایەتی و جۆرێک لە هەرەوەزی و سۆسیالیزم لە گۆڕێدا بوو و نەخۆشخانەکان و بژیشکەکان، سەر بە دەوڵەت بوون، ئێستا زۆرێک لە نەخۆشخانەکان فرۆشراون و بوون بە تایبەت و سەر بە کەرتی تایبەتن. ئێستا دەوڵەت دەستبەرداری بەشی زۆری نەخۆشخانە و خوێندنگەکان بووە و کەرتی تایبەت بوون بە خاوەنیان.
لەم دابارینی کۆرۆنایەدا، سیاسەتێکی هێندە نەرم و لاستیکیانە پەیڕەو دەکەن، مرۆڤ وەڕەس دەکات. چین، ئێران، ئیتالیا، سپانیا، ئەڵمانیا و...کۆمەڵێک وڵاتن، تووشی ئەم پەتایە بوون. چین هەر لە دەسپێکی سەرهەڵدانی دەردەکەوە، لە بەر ئەوەی حوکوومەت و دەسەڵات و مەرکەزییەت هەیە، توانی تا ڕادەیەک ڕێگە لە بڵاوبوونەوەیەکی خێرای دەردەکە بگرێت. شارێکی گەورەی 11 میلیۆنیی وەک ووهان(Wuhan)ی کەرەنتینە کرد و لە جیهان دابڕی و هاتووچۆ و بازاڕ و زانستگە و خوێندن و کارگە و کارگێڕی و هەرچی شتی دیکەیە لە وڵاتدا داخست و بەوە توانیی ڕێگە لە بڵاوبوونەوەی پەتاکە

بگرە. ئیتالیا و ئەڵمانیا و سپانیا، چونکە سەر بە فەرهەنگێکی ترن، نەیانتوانی وەها کارێک بکەن، بەڵێ تێشەنەی کرد. سوێد، لە دەسپێکدا خۆی لە پەتاکە نەبان کرد و بیریان لەوە دەکردەوە، پەتاکە پتر بڵاوببێتەوە، بە ئەوەی ببێتە نەخۆشیی کۆمەڵ (گەلەدەرد) و هەموو جڤاک بیگرێتەوە و بە دیتنی ئەمان، کە وای لەهات، ئەودەمی زۆرینەی خەڵک بەرگریی لەش پەیدا دەکەن و لەیەکدییەوە تووش نابن و لەو نەخۆشیی کۆمەڵە و گەلەدەردەوە دەگۆڕدرێت و حاڵەتی بەرگریی کۆمەڵ (گەلە بەرگریی) دێتە گۆڕێ. دەرکەوت ئەمە فشەیەکی گەورەیە. خڕبوونەوەی 500 کەسیان پێش حەفتەیەک قەدەغە کرد، لە خڕبوونەوەی 499 کەس ڕێگە پێدراو بوو. ئەمڕۆ خڕبوونەوەی 50 کەسیان قەدەغە کرد و خڕبوونەوەی 49 کەسیان ڕێگە پێداوە! ئەمە مەگەر تەنێ کەسەکی کەمئاوەز و دەروون ئاڵۆز بتوانێت لێی تێبگات! سوێد هێشتا لەوە تێنەگەیشتووە، هاتنی ئەم پەتایە وەک هەڵگیرسانی جەنگێکی جیهانییە، هێشتا ناتوانێت هاتوچۆ، گەشت، بازاڕ، خوێندنگە، فێرکەخانە و...دابخات. ئازدی دەداتە ئەو جەنگە و خەڵکەکان، بە خۆیان بڕیار بدەن. مرۆڤ کاتێک ئەمە دەبینێت، وەک ئەوە وایە، بۆمبباران و جەنگ و زرمەی تۆپ و تانک و فڕۆکە و هێرشی لەشکرە و خەڵکەکی نەزان و منداڵ و لاو، هەڵا دەکەن و خۆ دەدەنە بەر تەقە و لە تانک و سەربازەکانی دوژم نزیک دەکەونەوە و دەسەڵاتیش یا گەورەکان تەماشایان دەکەن و دەڵێن: ئەوان بە خۆیان ئازادن و بە خۆیان بڕیار لەسەر ژیان و هەڵسوکەوتی خۆیان دەدەن و بە خۆیان هەڵبژاردەی خۆیان دەکەن. لە وەها ڕەوشێکدا دەبێ ئەو ئازادی و هەڵبژاردنە پشتگوێ بخرێن و ژیان و خۆپاراستن و سەلامەتی بە تەبزی بەسەر ئەو مرۆڤانەدا بسەپێندرێت، لە ئەمە هەرگیز سوێدییەک تێناگات! سوێد، بەو هەموو دەوڵەمەندی و سامانەی هەیەتی و بەو هەموو باجەی، کۆمپانیا و کارگەکان و لە هەموو تاکەکی سوێدی وەریدەگرێت، کە 30% داهاتی هەموو وڵاتی و دانیشتوویەکی سوێدە، بە خانەنشینکراوەکانیشەوە، کە داهاتەکی گەلێک کەم وەردەگرن، هاواری ئەوەی لێ هەڵساوە، کە جێگە بە تووشبووانی کۆرۆنا لە نەخۆشخانەکاندا نییە. ئامۆژگاریی نەخۆش دەکەن، لە ماڵەوە دانیشی و خۆی کەرەنتین بکات، نەک هەر پیر، بە گەنجانیش شتێک ناکەن. ئەگەر تەماشایەکی نەخۆشخانەکانی سوێد بکەیت، دەبینیت حەفت دانە نەخۆشخانە تا بەڵەی مەزنی تێدایە، هەریەکەیان چمانی شارێکە، دوای ئەوانە دوانزدە دانەی دیکەیان هەن، کە کەمێک لەوانە گچکەترن و دوای ئەوانەش شەش دانەی دیکەیان هەن، کە کەمێک لەوانە گچکەترن. هەر یەک دانە لەو بیستوپێنج نەخۆشخانانە دەشتێکی داگیرکردووە و هەریەکەو سەدان ڕاڕەو و ژوور و هەزاران دەسگە و ماشین و کارمەند

و چووزانم چی تێدان و پێشکەوتووترین ئامێریان لەبەردەستە، کەچی هاواری ئەوە دەکەن، چۆ بکەن و چۆن بەرەوڕووی ئەم پەتایە ببنەوە!
سوێدێک سەدان ساڵە، نە جەنگ، نە برسییەتی نە ئاوارەیی و هەڵاتن و نەهامەتی نەدیوە، کەچی دەستەوەستان دەوەستێ و ناتوانێت چارەسەری نەخۆشەکانی بکات و نەخشە و میکانیزمێک بۆ ڕووبەڕووبوونەوە و بەرگریکردن و ڕاگرتنی کۆرۆنا دانێت. هێشتا هەزار ڕەحمەت لە کوردستانێکی هەژار و کەمئەزموون و کەمئامێر و کەمدەسگە و کەم بژیشک، کە دەتوانێت بڕیار بدات و کار بکات و فریای نەخۆشەکانی بکەوێت و کۆمەک بە هەموویان، بەوەی پێوستی پێیەتی، بێ جیاوازیی بکات.
هەرچی بڵاوبوونەوەی پەتای کۆرۆنایە لە سوێد، سوێدییەکان، لە دەسپێکدا کردیان بە هەرا، کەوا لە ڕێگەی یەک دوو ئێرانییەوە، کە لەئێرانە ڕا گەڕاونەوە، بڵاوبووەتەوە. ئێرانییەکان هەر ژمارەیەکی یەکجار کەمیان تووش کرد، ئەویش خێزان و ماڵی خۆیان بوون، لە بڵاوبوونەوەی پەتاکە بە شێوەیەکی بەربڵاو، لە لایەن ئەو سوێدیانەوە بوو، لە چیاکانی ئەلپ و ئیتالیا و نەمسا و فرانسا و سپانیاوە گەڕانەوە و کە بۆ گەشتیاری و ڕابواردن و وەرزش بۆ ئەو دەقەرانە ڕۆیشتبوون، ئەوانەیشی لەو وڵاتانە بوون و گەڕانەوە، بەشێکیان خەڵکە دەوڵەمەند و وەرزشکار و بەناوەکانی سوێد بوون و هەر لە فڕۆکەکانی ڕا، کە پێیان دەهاتنەوە، خەڵکیان تووشی ئەو دەردە کردبوو تا دەگەیشتنەوە شار و گەڕەک و کۆڵان و ماڵەکانی خۆیان، ئەو دیارییەیان دەبەشییەوە. سوێد هەرگیز باسی لەوانە نەکرد، چون بێجگە لەوەی لە چینە دەوڵەمەندەکەن، لە ئەوروپاوە هاتبوونەوە و بە ئەمان، سوێدییەکان دیارە لەکن هەموو ئەوروپاییانی دیکەش هەروایە، ناوهێنانی ئەوروپا بە خراپە یا نەخۆش، کارێکی نەکردەیە. ئەوەش گرێدراوی پاشخانە ڕەگەزپەرستییەکەیە، کە لەکن ئەوروپاییان زۆر بە ڕوونی دەبینرێت.
سوێد لە هەمبەر ئەو هەموو تووشبووەی لەوانەوە تووش بوون، متەقی نەکرد و خۆش خۆش باسی ئێرانەی دەهێنایە گۆڕێ. خەڵکێکی زۆر لە سوێد بەو پەتایە مردوون و بەشێکی زۆر لەوانە، خەڵکە بیانییەکەن. ڕێژەیەکی زۆر لە سۆمالییەکانی دانیشتووی سوێد مردن. سوێدییەکان، دەسبەجێ، مردنی ئەو سۆمالی بیانیانەی گەڕانەوە بۆ ناڕێکوپێکی هەلومەرجی ژیانیان و سەردانیکردن و هاتوچۆ و پێوەند و تێکەڵاویی گەرمیان لەگەڵ یەکدیدا. سوێدییەکان باس لەوە ناکەن، کە زۆرینەی بیانییەکان، لەبەر هەژاری و دەستکورتی و نەداری، زۆرێک لە خێزانەکان تێکەڵ و لەگەڵ یەکدیدا دەژین. باپیر و داپیر و کوڕ و کوڕەزا، دەتوانن لەگەڵ یەکدیدا بژین، بەڵام سوێدییەکان هەریەکەو

دایکم گوتەنی: وەک قازی کوێر، بە تەنێ خۆی، دەژی و ماڵ و جێگەی خۆی هەیە. سەرەڕای ئەوە، ئەو سۆمالی و بیانیانەی دیکە، هەموو کاری دەرێ، کاری خزمەتگوزاری، بەقاڵی، خۆراکفرۆشی، کارگەری چێشتخانە و قاوەخانە و مەیخانە و ئۆتۆبووس و شەمەندەفەر و پاککردنەوە و ئاژۆری و تاکسی و کاری نێوماڵان و خزمەتی پیر و پەککەوتە و پیرخانە و زارۆکخانە و...زۆری دیکەی لەو جۆرە دەکەن، کە ناچارن و هەر دەبێ بڕۆنە دەرێ، بە پەیداکردنی پووڵێک و پاروویەک نان، چون ئەو کارانەی ئەوان لە ماڵەوە ناکرێت، وەک ئەوەی بە زۆرینەیەک لە سوێدییەکان دەلوێ. ئیدی بە چوونە دەرەوەیشیان، ئەو بیانیانە و لەنێویشیاندا سۆمالییەکان، لەبەر ئەو تێکەڵاوییەیان و خزمەتکردن و گەیاندن بە خەڵکانی جیاواز، بە هۆی کارەکانیانەوە، ئیدی تووشبوونیان بەو پەتایە، لە خەڵکی دیکە، ئاسانتر و خێراتر دەبێت. نزیکەی زۆرترینی سوێدییەکان، کە نیشتەجێی شارانیشن، لە دەرەی شارەکان، لە دەشت، کەنار زەریا و ڕووبارەکان، نزیک بە جەنگەڵەکان، خانووی تایبەتی هاوینە و جێی وچان و پشوودان و ئیسراحەتیان هەن، کە لە شڵەژانێکی وەک ئەمەی ئێستادا، سواری ماشێنەکانیان دەبن دەچنە ئەو جێگەیانە، کە ئیدی دەرد و بەڵایان پێ ناگات. جیاوازیی چینایەتی، ئەگەر تاکە هۆکار نەبێت بە دەرد و بەڵا و پەتا و نەگبەتی و بەدبەختی و کێشەکانی جڤاک و مرۆڤ، ئەوا هۆکارێکی هەرەگرنگ و سەرەکیترین هۆکارە.
مرۆڤ ناتوانێت بڵێت ئەم ڤایرۆسی کۆرۆنایە دروستکراوە، لە بەدەوکارییەکی لەم جۆرە، لە سروشت و بیرکردنەوەی ئیمپریالیزم و نوێلیبرالیزمەوە دوور نییە. تەواوی ئەوەی ڕوو دەدات، شەرعییەتی سەرمایەداری و ئەم جۆرە ڕێژیمانەی چارەنووسی تۆپی زەوی و گەردوون و مرۆڤایەتییان بەدەستە، دەخاتە ژێر پرسیارەوە، ئایا ئیدی کاتی ئەوە نەهاتووە مرۆڤ بیر لە جۆرێکی دیکەی بەرهەمهێنان و سنووردارکردنی بەرهەمهێنانی ناپێویست و ڕۆڵی پتری دەوڵەت لە ئابووریدا بکاتەوە! ئایا کاتی تووڕهەڵدانی سیستمی سەرمایەداری بە هەموو گەماری و قڕێژی و نامرۆڤایەتییەکانییەوە نەهاتووە و کاتی ئەوە نەهاتووە دەوڵەتی خەڵک، دەوڵەتی جڤاک، دەوڵەتی سۆسیالیستی، مرۆڤدۆست، ژینگەدۆست و خاوەنی ئابوورییەکی نەخشە بۆ دانراو و ئاراستەکراو، بێتە گۆڕێ و بڕێک مەرکەزییەتی تێدا بێت!
ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە، دیموکراتی و ئازادی، کە ڕۆژاوا هەمیشە خستوونییە و دەیانخاتە پێش هەموو شتێکەوە، بخرێنە دوای نان و لەشساغی و تەندروستی ئاسایشەوە!

27-03-2020

ڕێزو ستایش بۆ جەنگاوەرە نەناسراوەکانی دژی کۆرۆنا ... د. زاهیر سوران

مێژووی پڕ خەباتی نەتەوەیی کورد، بەوە ناسراوە کە ئێمە هەمیشە شەری بەرگرییمان کردووە دژی دوژمنان و داگیرکەران وهەرگیز هێرشمان نەکردۆتە سەر هیچ کەس و هیچ وڵاتێك. شەڕی ئەم جارەشمان وەك جاری جاران شەڕی خۆپاراستن و مانەوەمانە تا ڤایرۆسەکە خۆشەویستەکانمانی لێ نەسەندوین. ئەوەی شایانی باسە میللەتان و حکومەتەکانی دونیا بە هەموو هێزی سیاسیی، سەربازیی، ئابووریی، زانستیی، پیشەیی و تەندروستییانەوە ڕۆژو شەویان ناوەتە بان یەك دژی ڤایرۆسی کۆرۆنا. لەو پێناوەشدا ژمارەیەکی بەرچاو ڕاستەوخۆ خۆنەویستانە خۆیان کردۆتە قوربانی لەپێناوی خۆشگوزەرانی میللەتەکەیاندا ئەوانیش دەستکێش لە دەست و دەمامکدارەکانی کەرتی تەندروستین.

ئەو وڵاتانەی کە سیستەمی تەندروستییان تێدا بەرقەراربووەو گوێیان لە شارەزایان و پسپۆڕانی بواری تەندروستی گرتووە هەرچەندە بەرپرسیاریەتییەکی گەورەو چارەنووسسازیان خراوەتە سەر شان، وەلێ توانایەکی کەم یان دیاریی کراویان بۆ دابین کراوە یان لەبەردەستیاندا بووەو بەڵام توانیویانە بەر لە بڵاوبوونەوەی ڤایرۆسەکە بگرن و ژیانی سەدان خەڵك لە مردن ڕزگار بکەن. گەر سەیری کارمەندانی تەندروستی وڵاتان بکەین بۆمان دەردەکەوێت کە هەرچەندە ئەوان باشترین کەلوپەلی خۆپاراستنیان لەبەردەستدایە، بەڵام بەداخەوە لە گەڵ ئەوەشدا ژمارەیەك لە کارمەندانی تەندروستییان تووشی ڤایرۆسەکە بوون و یەکەم پزیشکیش د (Li Wanliang) چینی بووکە بە هۆی تووشبوونی بە ڤایرۆسی کۆرۆنا، کۆچی دوایی کرد، هەرچەندە سەرەتا هەندێک لێ ناحاڵییەکان لەسەر هەقبێژی (د. لی) بەرەوڕووی هەڕەشەو سەرزەنشت بووەوە، پاشتر کاتێك

کارلە کار ترازاو ڕاستییەکان دەرکەوت و پاشان (د. لی) کۆچی دوایی کرد ئەوسا دەستەڵات چۆکی بۆ ڕاستیبێژی و هەقبێژییەکانی ئەو پزیشکە دادا.

ئەوەی شایانی باسە ڕۆژانە لە سەرتاسەری دونیادا کارمەندانی تەندروستی بە هۆی سەرقاڵی و شەونخونییانێوە لەگەڵ تووشبووان و مردووان بە ڤایرۆسەکە خۆشیان تووشی ڤایرۆسەکە دەبن و لەو پێناوەشدا ژمارەیەکیشیان گیانیان لەدەست داوە! لە ئیتالیا نزیکەی٤٠ پزیشکیان لێ مردووە، ئەوە جگە لە کارمەندانی بەشەکانی دی. ڕۆژی ٢٨ ی ئادار، ئیتاڵییەکان ئاماژەیان بەو ڕاستییە کرد کە هۆی مردنی کارمەندانی تەندروستی و ئەو هەموو پزیشکە دەگەڕێتەوە بۆ نەبوون وکەمی کەلوپەلی خۆپاراستنی کارمەندی تەندروستی ئەویش بە هۆی ئەو ژمارە گەورە تووشبووەی کە لەناکاو دەرکەوت وکارمەندانی تەندروستی شڵەژاند. چونکە نە ئامادەبوون بۆ وەرگرتنی ئەو هەموو نەخۆشە نە لە توانای پزیشك و نەخۆشخانەکاندا بوون.

ڕۆژی ٢٨ ی ئادار بەرپرسانی سوید، ئەو ڕاستییەیان ڕاگەیاند کە ژمارەیەك لە کارمەندانی بەشی گواستنەوە بە ئامبولانس و هاوکات پزیشکێکیش تووشی ڤایرۆسەکە بووە لە بەشی چاودێری وردا، لە بارێکی خراپدا گوزەر دەکەن و مەترسی هەیە ژمارەیەکی زێدەتر لە کارمەندانی تەندروستی تووشی ڤایرۆسەکە ببن یان بمرن. لای خۆشمان پزیشکێك لە هەولێرو پزیشکی دی لە سلێمانی بە هۆی بینینی نەخۆشەوە (تووشبووی ڤایرۆسەکەوە) تووشی ڤایرۆسەکە بوون و ئێستا هەردووکیان تەندروستیان باشە. ڕاستە بەشێك لە نەخۆشەکانمان چاك بوونەتەوە بەڵام نابێت دوو شتی گرنگ لە بیر بکەین ئەوانیش بریتین لە :-

١-ئەوانەی چاکبوونەتەوە لەشیان بەرگری دژی هەمان ڤایرۆس دروست دەکەن.

٢- بەلام نزیکەی لە ١٤% چاکبووەوەکان لەوانەیە جارێکی دی تووشی ڤایرۆسەکە ببنەوە.

هەرچەندە وڵاتە پێشکەوتووەکان لەنێو ئامبولانسەکان و نەخۆشخانەکانیاندا تەواوی و کەلوپەلی پێشکەوتوویان لە بەردەستا بووە لەگەڵ ئەوەشدا ئەم ژمارە بەرزە لە کارمەندی تەندروستی تووشبوون و کۆچی دوواییان کردووە. لای خۆشمان هەمووومان ماندووبوونیان دەبینین لەبەرئەوە هیوادارم حکومەت نەهێڵێت کەلوپەلی خۆپاراستنی کارمەندەکانی کوردستان کەم ببێتەوە، دەبێت

هەمیشە مشوریان بۆ بخوات بۆ ئەوەی بیان پارێزین و تووشی ڤایرۆسەکە نەبن هاوکات دەبێت ئەوانیش دەستی پێوە بگرن.

ماوەیەکە زانایانی ڤایرۆس، تێبینی ئەوەیان کردووە کە ڤایرۆسی کۆرۆنا گەر جوڵەی نەبێت (هۆکاری گواستنەوە) ئەوا لە ماوەی ١٤ ڕۆژاندا چالاکی فرە کەم دەبێتەوە، لە گەرمی ٧٠ پلەدا ٥ خولەکدا دەمرێت. نزیکەی ٧ ڕۆژان لەسەرڕووی دەرەوەی دەمامکی پزیشکی دەمێنێتەوە، لەبەرئەوە لەوانەیە ئەوە هۆکارێك بوو بێت بۆ بڵاوبوونەوەی لە نێوان کارمەندانی تەندروسیتیدا و پێویستە زوو زوو دەمامکەکانیان بگۆڕن یان پاکژ بکرێنەوە. هەر ئەو زانایانە ئاماژەی پێدەکەن کە ڤایرۆسەکە، لەسەر کاخەز ٣ کاتژمێر دەمێنێتەوە، لەسەر جلوبەرگ و تەختە نزیکەی ٢ ڕۆژان دەژی، لەسەر شووشە نزیکەی ٤ ڕۆژان دەژی، بەڵام لەسەر پلاستیك نزیکەی ٧ ڕۆژان دەمێنێتەوە. (نوفۆستی ٢٠٢٠.٣.٢٩) .دەبێت کارمەندانی تەندروستی هەوکردنی چاوەکانی خۆیان و کەسانی دی بە هەند وەربگرن لەبەر ئەوەی پسپۆڕانی چاوی ئەمەریکایی ئاماژە بۆ ڤایرۆسی کۆرۆنا دەکەن کە لەوانەیە ببێتە هۆی سووربوونەوە و هەوکردنی چاوەکان (CDC, Mars 28..2020)

پێویستە ئەو راستییە بزانن، کە سەدان ویژدانداری وەك من خەمخۆرتانەو بە مێشك ودڵ لە تەکتاندایەو هیوادارم کارمەندان وریاتر مامەڵە لەگەڵ نەخۆشەکان، پاکژکردنەوەی ئامبولانسەکان و کەلوپەلەکاندا بکەن و ئەو کارمەندەی گومانی لە خۆی کرد کە تەندروستی باش نییە، دەبێت بۆ دوو دڵی و شەرمکردن پێویستە واز لە کارەکەی بهێنێت و تێستی خۆی بکات، بۆ ئەوەی کەسانی نزیك خۆی تووش نەکات. لە کۆتاییدا پێتان ئەڵێژم :هەرچەندە میللەت و حکومەتی ئێمە بەهای خۆنەویستەکان و جەنگاوەرە ونبووەکانی نازانێت، بەڵام پێویستە ئێوە لە هەوڵی ڕزگارکردنی ژیانی نەخۆشەکاندا بن وبەردەوام کاری مرۆڤانەی پزیشکی خۆتان ئەنجام بدەن بۆ ئەوەی سەربەرزو ویژدان ئاسوودەبن لەبەرئەوەی گەر کارمەندی تەندروستی ویژدانی ئاسوودە نەبێت هەرگیز سەری بەرز نابێت. هیوادارم ئەوانەی لە ١ ئادارەوە گەڕاونەتەوە نیشتمان و خۆیان تێست نەکردووە، دەبێت ئەوانیش بەتەنگ داوای کارمەندانی تەندروستییەوە بێن بۆ تێست کردنیان. بەڕێزان، ئەوە ترس و شەرمی ناوێت، هیچ نییە جگە لە وەرگرتنی بڕێك خوێن، ئەویش بۆ ئەوەیە بە هەموومان زەردەخەنێو پێکەنین و جوڵە بگەڕێنینەوە نێو ماڵەکان، بۆ ئەوەی فشاری دەروونی دانیشتوان کەم بکەینەوە. چونکە ئەم کوردستانە هی

هەمووومانە بە دەنگ، ڕەنگ، ئاین و بۆچوونە جوداکانەوە جوانەو پێشینان جوانیان فەرمووە: بە یەك دەست چەپڵە لێ نادرێت. هیوادارم کارمەندانی وەزارەتەکانی ناوخۆ و پێشمەرگەش بەرپرسانە لە کاتی ئەرکەکانیاندا خۆیان لە هەموو جۆرە بەرکەوتنێك بپارێزن وبە ئاگاییێ مامەڵە لەگەڵ ئەو هەلومەرجە ئاڵۆزەدا بکەن کە هاتۆتە گۆڕێ لەبەرئەوەی ئەوانیش کوڕو کیژی ئەم گەل و نیشتیمانەن و قەرزارباریانین.

د. زاهیر سوران

پسپۆڕی نەخۆشییە درمییەکان و گشتییەکان، سلێمانی .

٣٠ / ئاداری ٢٠٢٠

ئەستیاگ دوا پادشای مادەکان زوحاکی ماربەشانی نەورۆز نییە … ڕەسوڵ بێسکێنی

لەگەڵ هیوای سەلامەتی بۆ هەموو لایەك و دەربازبوون لە سەردەمی ڤایرۆسی کۆرۆنا، لەبەر بێ نازی جێژنی نەورۆزی ئەمساڵ، دەمەوێ لەو بارەیەوە ئەم بابەتەتان پێشکەش بکەم، کە لە ڕابردوو لە چەند وتارێکدا لە ڕیشەی جێژنی نەورۆزمان کۆڵیەوە و ڕوونمان کردەوە، کە نەورۆز جێژنێکی کۆنی کورد و بەسەرهاتێکی ئەفسانەیی کۆنە و دەگەڕێتەوە بۆ زیاتر لە چوار هەزار ساڵ لەمەوبەر، لێرە دەرفەتی ئەوە نیە جارێکی تر بە ڕوونکردنەوەی ئەو بابەتەدا بچینەوە، ئێستا قسە لەسەر ئەوە دەکەین، کە ئاستیاگ و زوحاك بەیەك دەچووێنن، ئەوانەی بەسەرهاتی ئەفسانەیی کاوە و زوحاك نزیك دەکەنەوە بۆ کۆتایی دەسەڵاتی مادەکان، دەنگۆی ئەوە بڵاودەکەنەوە گوایە ئاستیاگ دوا پاشای مادەکان، زوحاك یان (ئەژدەهاك)ی ماربەشان بووە، هەروەها وا باسی (زوحاك و فەرەیدون و کاوە) دەکەن، کە فیردەوسی لە شانامەدا وەك ناسیونالیستێکی فارسی شانازی بەسەرکەوتنی کۆڕش بەسەر دوا پادشای ماد ئاستیاگ ی کورد دا دەکەن،

دەڵێن لە ڕووداوی کاوە و زوحاك دەبێ کورد پرسە بگێڕێت نەك جێژن بکات، چونکە لەو ڕۆژەدا ئاستیاگ دوا پادشای ماد لەلایەن کۆڕشی فارسیەوە کودەتای بەسەردا کراوە و کۆتایی بە دەسەڵاتی کورد هێنراوە، بۆ چیرۆکی (کاوە و زوحاك)یش دەڵێن: ئاستیاگ دوا پادشای ماد دەبێتە ئەژدەهاك و بەردەبێتە گیانی خەڵك، بۆیە کاوەی ئەفسانەیی دەکەنە کۆڕشی فارسی مێژوویی و ئاستیاگ ی دوا پادشای ماد دەکوژێت، ئیتر زوحاك= ئەژدەهاك بە ئاستیاگ چوێنن و کاوە بە کۆڕش پێناسە دەکەن، بەم بیانووە چیرۆکی ئەفسانەیی سەرکەوتنی کاوە بەسەر زوحاکدا دەکەنە ڕووداوی مێژوویی سەرکەوتنی کۆڕش بەسەر ئاستیاگ دا، ئینجا لێرەوە بۆ گەمارۆدانی جێژنی نەورۆز لە چوارچێوەی چیرۆکی (کاوە و زوحاك)دا ژەهری مەبەستەکەیان دەڕێژن، کە بریتیە لەوەی نەورۆز یادی سەرکەوتنی کۆرش بەسەر ئاستیاگ پادشای ماد، سەرکەوتنی هەخامەنشیەکانە بەسەر مادا، واتە سەرکەوتنی فارس بەسەر کورد دا، لێرەوە دەگەنە مەبەستە سەرەکیەکەیان و هەستی نەتەوەیی کورد دەجووڵێنن، کەوا نەورۆز جێژنی فارسە و بۆ کورد لاسایی کردنەوەی فارسەێ، کە دەبوایە بۆ کورد پرسە بوایە نەك جێژن، چونکە باسی شکستی کورد و ڕووخانی ئاستیاگ دوا پادشای ماد و دەوڵەتی مادە.

ئەم بنەما هەڵەیەی هەندێ نووسەر بەتایبەت بانگخوازە ئیسلامیەکان کە بەلای ئەوانەوە جێژنی ئاگرپەرست و کافرەکانە، دەیکەنە بناغەی وتەکانیان بۆ پێناسەکردنی ئاژدەهاك بە ئاستیاگ، کە ئەمە یەکێکە لەو بیروڕا هەڵە و بێ بناغانەی زۆر لەڕاستیەوە دوورە، بەداخەوە ئەم قسە بێ بناغەیە بەسەر ڕۆشنبیری کوردیشدا زاڵ بووە، بەبێ بوونی هیچ بەڵگەیەك جگەلە لێکچونێکی ڕواڵەتی ناوی ئاژدەهاك و ئاستیاگ، زۆر جاریش بۆ زیاتر لەیەکتر نزیك کردنەوەی ناوی ئاستیاگ دەکەن بە (ئاستیاك). ئەمەش تەنیا ڕواڵەتێکی فریودەرە و خۆشیان باش دەزانن بۆچوونێکی بێ بناغەیە، بەڵام لە شێوەی گوتنی فێڵ دەکەن و بۆ لێك نزیك کردنەوە و لێکچواندنی ناوەکان ئاژدەهاك بەشێوەی ئاژدیهاك بەکاردێنن، هەروەها ئاستیاگ بەشێوەی ئاستیاك بەکاردێنن، بۆ ئەوەی ناوەکە لەیەکدی بچێت.

ئەگەرچی لەوانەیە هەندێکیان تەنیا قوربانی ئەو بۆچوونە بن، بەڵام لەجیاتی ئەوەی ڕاقە و شیکردنەوە و بەدوادا چوونی وردی بۆ بکەن، قسەی بێ بەڵگە و بێ بنەما دروست دەکەن، بۆ زیاتر چەسپاندنی بۆچوونە هەڵەکەیان، لەبەرنامەیەکدا کەسایەتیەکی بەرزی ئیسلامی دەیوت: کورد نابێ یادی جێژنی نەورۆز بکاتەوە، لەبەر ئەوەی جێژنی مەجوسەکانە و بۆ کوردی موسڵمان دروست نیە یادی ئەو جێژنە بکاتەوە.

لە نووسینی ئەم بابەتەدا دەمانەوێ بەبەڵگەی مێژوویی ئەم هەڵەیە ڕاست بکەینەوە، بەهیوای ئەوەی هەموو ئەوانەی ئەم بۆچوونەیان بەهەڵە وەرگرتووە، یاخود بەئەنقەست و بۆ شێواندنی بابەتەکە ئەمە دەوروژێنن، واز لەم بیرکردنەوانەیان بهێنن، ئەگەرچی لەڕووی زمانەوانیشەوە ئەم دوو ناوە لەیەکتر جیاوازن، بەڵام ئێمە لێرە خۆمان لەلایەنی زمانەوانی دەبوێرین و تەنیا گرنگی بەلایەنی مێژوویی دەدەین و دەمانەوێ لەڕووی مێژووییەوە ساغی بکەینەوە کە ئاستیاگ دوا پاشای ماد، زوحاك یان ئاژدەهاك ی دێوەزمەی نەورۆز نیە، بەڵکو ئاستیاگ دوا پادشای مادەکان کەسایەتیەکی هێمن و ئاشتیخواز و لایەنگیری هەژاران بووە، بۆ ئەوەی ئەمە ڕوون بکەینەوە، دروست بوونی دەوڵەتی ماد و ڕۆژگاری فەرمانڕەوایان دەبێ بزانین تا شکستی ئاستیاگ و لەناوچوونی ئیمپراتۆری ماد، ڕوونی بکەینەوە مادەکان کێن، چۆن دەوڵەتەکەیان پێکهێنا و چۆن گەشەی کرد و هۆکارەکانی شکست و لەناوچوونی ئاستیاگ دوا پادشای مادەکان چی بوو؟، لاپەڕەکانی مێژوو هەڵدەدەینەوە و قسەی ئەو نووسەر و مێژوونووسانە وەربگرین، کە شارەزای مێژووی مادەکانن و لەنزیکترین سەردەمی ئەواندا ژیاون و ڕووداوەکانیان بەدروستی تۆمار کردووە.

بەسەرهاتی ڕۆژگاری ماد لە ژێر دەسەڵاتدارێتی ئیمپڕاتۆریێتی هەخامەنشیەکاندا لە نووسراوە سێ زمانیەکانی (پارسی کۆن، عێلامی، بابلی) هەندێ پاشایان و هەروەها نووسراوەی گەورەی داریوشی یەکەم لە ڕووکاری بێستون ئاوێنەی یەکترن…، ئەم بەڵگە و سەرچاوانە لەبەرئەوەی لەسەردەمی ڕووداوەکانی ماددا نووسراون نرخدارن، بەڵام سەرچاوەکانی دەستەی دووەم زۆربەیان بە زمان گێڕدراونەتەوە و بەدەمی بڵاوبوونەتەوە لەبەر ئەمە ئەوانە جێگای باوەڕنین و نرخیان کەم ترە، بایەخی ئەمانە لەلایەك بەستراوە بەواقیعی باسەکەوە و لەلایەکی تریش بەویژدان و ئەمانەت پەروەری ئەو کەسەی باسەکە دەگێڕێتەوە، ئەمانە دەکرێن بەچەن بەشێکەوە، نووسەرە کۆنەکانی یۆنان دەکەونە ڕێزی یەکەم لە چوارچێوەی کۆمەڵی دواییدا.

یۆنانیەکان لەسەردەمی شەڕی یۆنان و ئێرانیەکاندا لەسەدەی پێنجەمی پێش زایندا ئاشنایەتیەکی باشیان لەگەڵ مێژووی ڕۆژهەڵاتەوە پەیداکرد، لەو شەڕانەدا لەشکری مادەکانیش بەشدار بوون، یۆنانیەکان بیریان لە دامەزراندنی دەوڵەتێکی گەورەی هاوڕێی خۆیان دەکردەوە، بۆ پەروا پەنایان دەبردە بەر ڕۆژگاری کۆن و سەردەمی هەخامەنشیەکان بەسەر چۆنێتی مێژووی ماد و ئاشووریەکان دا تێدەپەڕین.

هێشتا نەوەی زۆر لە نێوان بنەماڵە بەرزەکانی ماد دا هەبوو، بەشداری ژیانی سیاسی وڵات بوون و زۆربەیان لە ئیمپڕاتۆریەتی

هەخامەنشییەکاندا جێگا و مەقامی بەرزیان بەدەستەوە بوو، هەروەها گەلێك لەمانە لەگەڵ یۆنانییەکاندا پەیوەندیان هەبوو، لەبەر ئەوە دەبێ بڵێین لەو کاتەدا بەڵگە و سەرچاوەی ڕەسمی دەوڵەتی ماد لەلایەن دەرباری هەندێ پادشاهانەوە ئاگاداری دەکرا، لەم ڕێگایەوە لەگەڵ یۆنانیەکانیش پەیوەندییان هەبوو.

داخەکەم یۆنانییەکان دەستیان بەسەرچاوەکانی دەرباری سەڵتەنەتی هەخامەنشیەکان نەدەگەیشت و دیسانەوە لە کاتێکدا ئەسکەندەر لەسەڵیەکی دوای سەدەی چوارەمی پێش زایین، ئیمپراتۆریەتی هەخامەنشیەکانی تێکدا و داگیری کرد هەموو ئەو نووسراوانەی دەرباری شاهی لەناوچوون.

لەبارەی سەڵتەنەت و کیشوەری مادەوە چەند زانیارییەکی تاکە تاکە لە نووسینەکانی نووسەرە یۆنانییەکانی سەدەی پێنجەمی پێش زایین هەن. وەکو هکاتی میلتی و هارون لامپساکی و دیونیس میلتی کە لەبارەی داریۆشی یەکەم نووسیویانە، هەروەها کسانت لیدیائی نووسەری (مێژووی لیدیا) لەناوەڕاستی سەدەی پێنجەم ژیاون، ئەمانە دەربارەی مادەکان شتیان وتووە، هلانیك نووسەر و مێژوونووس دروست بوونی ماد دەبەستێ بەنووسراوی قارەمانانی ئەفسانەکانی یۆنانەوە، بەڵام لەبارەی ڕێکخستنی تەواوی مێژووی مادەوە یەکەمجار مێژوونووسی گەورەی یۆنان و دامەزرێنەری زانیاری مێژوو (هیرۆدۆت هالیکارناسی) لە نیوەی دووەمی سەدەمی پێش زایین دا هەوڵ و کۆششێکی زۆری داوە. لەساڵی 447ی پێش زایین چووە بۆ ئاتن و دواتر سەری لە سەرزەمینی ماد و پارس داوە و چەند نووسینێکی لەبارەی مێژووی نەریت و ڕەوشت و هەستان و دانیشتنی ئەو کیشوەرانە نووسیوە و بۆ ئەوەی مێژووەکەی تەواو بکات زۆر تێکۆشاوە.

هەرچەندە سوودی لە نووسینی نووسەرەکانی پێش خۆی وەك: هکاتە و هلانیك و دیونیسدا وەرگرتووە، بەڵام بەشێوەیەکی گشتی پشتی بە لێکۆڵینەوە و پرسیارکردن و وتەی سەرزاری خەڵك بەستووە، بۆ نموونە لەبارەی مێژووی مادەوە سوودی لە قسەی خانەدانەکان وەرگرتووە بەتایبەتی (زوپیر). ڕەنگە سوودی لەوتەی یەکێ لە نەوەی هارپاك وەرگرتبێ، کە ناوبراو یەکێ لە گەورە پیاوانی ماد بووە و سەد ساڵ پێشتر نەخشێکی شوومی لەتێکدان و لەناوچوونی سەڵتەنەتی مادەکان یاری کردووە، بەم جۆرە شارەزاکان توانیویانە زانیاری شێوە ڕاست، بەتایبەتی لەبارەی داستان و بەسەرهاتەکانی بنەماڵەی خۆیانەوە بەهیرۆدۆت بدەن.

لەبارەی نووسینەوەی ڕووداوەکانەوە هیرۆدۆت (باوکی مێژوو) زۆر بەئەمانەتەوە باسەکانی نووسیوە، لە هەندێك جێگادا لەبارەی بەسەرهاتێکەوە چەند جۆرێك بەڵگەی دەستکەوتووە، بەراوردی کردوون و

ئەوەی لەهەموویان زیاتر ڕاست دەرچووە (بەپێی بیری خۆی و ڕۆشنایی سەرچاوەکان) ئەوەی هەڵبژاردووە و نووسیوێتی، نووسینەکانی ئەو تازەترین بەڵگەی کۆنە شوناسی ڕۆژهەڵات شوناسیە لەبابەتی ورد و بچوکیش کۆڵیبێتەوە، یەکێك لەو بەڵگانەی ڕاست و دروستی وتەکانی هیرۆدۆت دەسەلمێنێ، نووسراوەکانی داریۆشی یەکەم پادشای هەخامەنشییە لە بێستوون، دەرکەوتووە ئەوەی هیرۆدۆت نزیکەی سەد ساڵ دوای ڕووداوی مێژووی کوشتنی گئوماتای مغ نوسیویەتی و ناوی ئەو شەش کەسەی دەستیان لە کوشتنەکەیدا بووە و باسی کردوون بەڕاست دەرچووە، تەنیا ئەوە نەبێ لەناوی یەکێکیاندا تووشی گومان بووە و ناوی یەکێك لە نزیکەکانی داریۆشی هێناوە، ئەو یەکەش دەستی لەو کار و کوشتنەدا نەبووە.

کتسیاس کیندی نووسەرێکی تری یۆنانیە و لەپاش هیرۆدۆت هاتووە و دەبێ ناوی بهێنین، کتێبێکی مێژوویی بەناوی (پریسکا)داناوە، کتسیاس پزیشکێکی دەرکەوتوو لە خزمانی (بقراط) بونیادنەری زانستی پزیشکی بووە و لە دەوروبەری ساڵی 414 پێش زایین ئێرانیەکان بەدیل گرتویانە، بردوویانە بۆ دەرباری داریوشی دووەمی پادشای ئێران، ماوەیەك لە دەرگای داریۆشی دووەم و ئاردەشێری دووەم بووە و بۆ گفتوگۆ لەگەڵ یۆنانیەکان سوودی لێ وەرگرتووە، ئەگەرچی قسەکانی کتسیاس لەڕاستیەوە دوورن و ڕواڵەتێکی ڕێك و پێکیان نیە، بەڵام لەبارەی دوا شەڕی نێوان ئاستیاگ و کۆرش قسەکانی کتسیاس تاڕادەیەك لە ڕاستیەوە نزیکن، هەندێ لە نووسنەکانی ئەو لەگەڵ سەرچاوە بابلیەکاندا یەکن.

نووسەرێکی تری یۆنانی لەبارەی دەوڵەتی مادەوە شتی نووسیوە (کزنفون= گەزنەفۆن)ە، کە بەتەواوی لەنووسەرەکانی تر ڕاستگۆترە، زانایەکی ئایدیالی و پیاوێکی سیاسی خاوەن ڕێز و قوتابی سوقرات و هاوڕێی ئەفلاتون بووە، لەهەمان کاتدا یەکێك لە مامۆستایانی وێژە و گفتوگۆی یۆنان، گرنگتر لەهەموو نووسینە مێژوویی و نیوە مێژووییەکانی یۆنانە (هانیکا Hellenika) کە دوا بە دوای کتێبەکەی (فوکیدید) مێژوونووسی گەورە باس دەکرێ، کزنفون بەشداری لەشکرکێشیەی کۆرشی بچووك، لەساڵی 401 پێش زایینی دەکا، کە کردیەسەر ئاردەشێری دووەم.

کزنفون دەیزانی (هیرۆدۆت) کە یەکەم: لەسەردەمی سەڵتەنەتی ماددا گەلێك وڵات و هۆزی سەربەخۆی بینیوە، کە لەدوایدا کەوتنە ژێر دەسەڵاتی (پارس)ە ئێرانیەکانەوە، دووەم: لەوڵاتی ماددا چەند شانشینێك بووە سەر بە دەوڵەتی ماد بوون، ئەو شانشینە سەربەخۆیانە لە کۆڕشنامەدا باسکراون، زۆربەیان ئەو ساتراپ نشینە ئێرانیانە بوون، کە کزنفون خۆی هەندێکیانی ناسیووە و هەندێکیشیانی لەچەند

سەرچاوەیەکی سادە و سەرپێییەوە وەرگرتووە، وەکو شانشینەکانی کاپادۆکیە و ئەرمەنستان و هیرکانیە و شوش …هتد.

نووسەرە یۆنانیەکانی ئەم دواییە تەنیا نووسینەکانی هیرۆدۆت و کتسیاس و هەندێك لە نووسینەکانی کزنفون و بەشێکی زۆر کەمی (بروس)یان باس کردۆتەوە، بەڵام ئەو نووسینانەی ئەوان لەبارەی مێژووی سەڵتەنەتەکانی ڕۆژهەڵاتی کۆنەوە نووسیویانە بەشێکی کەمی لە داستانێکی مێژوویی تردا هەیە، ناتوانین بیکەین بەنووسینی هیچ نووسەرێك کەلەمەو پێش باسمان کردوون.

دوا سەرچاوەیەك کەباسی مادی کردووە و شایانی ئەوە بۆ باسی لێوە بکرێ، (مێژووی موسی خورنی) – موسس خورناتسی- نووسەری بەناوبانگی ئەرمەنیە، کەلەسەرەتای سەدەکانی ناوەڕاستدا دایناوە بەزمانی ئەرمەنی بووە.

موسی خورنی بۆ نووسینی مێژووەکەی خۆی لەچەند سەرچاوەی هەمەجۆر و فراوان وەکو تەورات و نووسینی نووسەرە یۆنانییەکان و سریانییەکان و ئەرمەنیەکان سوودی وەرگرتووە، لەسەردەمی موسی خورنیدا کە بەپێی مێژووە بەناوبانگەکەی لەسەدەی پێنجەم و سەرەتای سەدەی شەشەمی زایینیدا ژیاوە، کە ماوەیەکی زۆر لە سەردەمی مادەکان دوور کەوتۆتەوە، لەو کاتەدا لێکۆڵینەوە و ڕەخنەگرتن لەناو نووسەرە یۆنانییەکاندا نەبووە.

موسی خورنی نەیدەتوانی سود لەسەرچاوە پێشووەکان وەکو نووسینەکانی هرۆدۆت و کتسیاس و کزنفون وەربگرێ، بەڵام سوودی لەو نووسینانەی دوایی وەرگرتووە، ئەو سەرچاوانەیان باس کردووە و باسەکانیان لەوانەوە وەرگرتووە، هەندێك نووسینەکانیشی لەبارەی سەردەمی کۆنەوە دەدوێن زۆر تێکەڵ و پێکەڵن، ئەم ئاڵۆزیە هۆیەکی تایبەت تری هەیە، چونکە موسی خورنی بە تایبەتی پشتی بەکتێبی کابرایەکی سووریەیی بەستووە و باسی لێوە کردووە، ناوی (مارئاباس کارتینا) بووە، لەوە دەچێ تەنیا ئەو لەبارەی ڕۆژگارێکی نزیکەوە زانیاری لێ وەرگرتبێ (مارئاباس کارتینا) یا (ئەو کەسە، ئەم ناوەی بۆ خۆی داناوە) خۆی بەهاوچەرخی یەکەمین پادشای ئەشکانی لەسەدەی دووەمی پێش زایین لەقەڵەم دەدا، لەگەڵ ئەوەدا نووسینەکانی کۆمەڵە نووسینێکی نووسەرە کۆنەکانە بەشێوەیەکی ناڕێك و پێك، کەبەسەریەکدا نووسراون و مێژووی ئەو نووسینانە ئەگەر لەسەدەی سێیەمی زایینیدا بەدواوە نەبێ پێشتر نییە.

موسی خورنی زۆرتر ئەو باسانەی نووسیوە، کە مێژوونووسەکانی پێشووتر لەبارەی مێژووی ئەرمەنستانەوە نووسیویانە، لەبەرئەمە باسی (تیگرانی یەکەم) کۆنترین شای ئەرمەنستان و … کردووە، زۆر بەوردی داویەتە بەر سەرنج و لەباسەکاندا بایەخی پێداوە، هەروەها

ناوی (ئاستیاگ)ی بە (ئاژدەهاك) بردووە، لێرەدا لە نووسینەکانی موسی خورنیدا دەردەکەوێ مێژوونووسی ئەرمەنی ناوبراو ویستویەتی ئەو باسانەی لەسەرچاوە یۆنانییەکانەوە وەریگرتوون، لەگەڵ باس و بەسەرهاتە مێژووییەکانی ڕۆژهەڵاتدا پەیوەست بکات، ئاردەهاك azi(s)Dahaka– (ماژدهاك)ی ئاوێستا زۆردارێکی ئەفسانەیی و مارێکی شێوە ئادەمیزاد لە خەڵکی باوری (Bawri= بابل) بەدەستی (ثراتیلون= TraiTeuna) (فەرەیدون(کوژراوە، کە لە دواییدا وڵاتی ئاژی- دەهاك لە دوای سەردەمی پارتەکان بە بابل یان دادەنا، لەگەڵ ئەوەدا ناوەکان بەهیچ جۆرێك لە (ئاستیاگ) ناچن، ئەم ئاڵۆزیە دیسان لەکۆنەوە تووشی ناوی (ئاستیاگ) بووە، هەر چۆن بۆ ئەم قسە بۆ بناغەیە لەسەدەی نۆزدەهەمدا سەری لە گەلێك لە نووسەرانی ئەوروپای ڕۆژئاوا شێواندووە و تووشی هەڵەی کردوون، ئاشکرایە موسی خورنی کەمتر لە شارەزایان و نووسەرانی ئەوروپای سەردەمی تازە سەرچاوەی یۆنانی دەستکەوتووە و خۆی بەلێکۆڵینەوەیانەوە خەریك کردووە، وەکو ئەو نامانەی یۆنانییەکان دەستیان کەوتووە، لەبارەی ناوی مادەکان و (ئاوێستایی) کە لەسەردەمی ئەودا کۆن بوون دەستگیری نەبووە، توانای نەبووە یانەیویستووە ئەو نووسراو و سەرچاوانەی دەست بکەوێت، بەڵکو شێوەی نامەکانی چۆن بیستووە بەو جۆرە داویەتە بەر سەرنج و باسی کردووە.

موسی خورنی نەك هەر سوودی لەبەرسەرهاتە مێژووییەکان وەرگرتووە، بەڵکو سوودیشی لە داستانە ئەرمەنییەکانیش وەرگرتووە، لەداستانەکەی (تیگران) قارەمان- مێژوونووسان بەو تیگرانەی دەزانن کە کزنفون باسی کردووە، بەهاوکاری لەگەڵ فەرەیدون لە دژی ئەژدەهایەك کە (ئاژدەهاك)ی ناوبووە ڕاپەڕیون، باسی کراوە، دیسانەوە (ئاژدەهاك) و (ئاستیاگ) لەنووسینەکانی کزنفون دا هاوچەرخی تیگران بوون، موسی خورنی زیاتر بەهەڵەدا بردووە.

نووسینە ئەرمەنیەکان و بەتایبەت کتێبەکەی موسی خورنی لەچەند بوارێکی جۆربەجۆردا باسیان کردوون، بەڵام جیاکردنەوە و لێکۆڵینەوەی سەرچاوە ئەرمەنیەکان زۆر گرانە، ڕەنگە موسی خورنی لەهەندێ سەرچاوەی تایبەتی ڕۆژهەڵاتەوە سوودی وەرگرتبێ، لەگەڵ ئەوەدا جێگای باوەڕ نییە، لەسەدەی پێنجەمی زایینیدا بەسەرهاتێکی مێژوویی سەربەخۆ بۆئەوە بشێ پشتی پێ ببەسترێ، لە بارەی سەڵتەنەتی مادەوە کە لە سەدەی پێنجەمی پێش زایینەوە بووبێت، دەتوانین بڵێین لە ڕۆژگاری ساسانیەکاندا لەسەدەی سێیەم تا حەوتەمی زایینی تەنانەت بیرەوەری هەخامەنشییەکانیش بەرگوێ نەدەوکەوت، لەجیاتی قارەمانانی ئاوێستا وەکو (کوی کوات) (کەیقەباد) و (کوی خسرەو) (کەیخوسرەو) و (کوی ویشتاسب) (گشتاسب)

و پادشایانی تری کۆنی ناوچەکە بەمجۆرە باس دەکران، سەردەمی سەڵتەنەتی هەخامەنشیەکان لەداستانە مێژوویەکانی ڕۆژهەڵات، لەسەدەکانی ناوەڕاست دا بە تەواوی فەرامۆش کرابوو، تەنانەت لە بارەی دەوڵەتی پارتەوە هیچ جۆرە زانیاری و شارەزاییەکی ڕوون و ڕاست نەبوو.

دامەزراندنی دەوڵەتی ماد

لەبارەی ئەو سەرچاوانەی باسی مێژووی ماد دەکەن، بەداخەوە گەلێك لەو سەرچاوانە گومان لەنووسین و باسەکاندا پەیدا دەبێت، کە باسی سەرچاوەیەك یا نووسەرەکەی دەکەین، پێویستە بەوردی سەرنجی نووسینەکە و باری ڕۆژگاری نووسینەکە و نووسەرەکە بەوردی بدەین و لەڕواڵەتی مێژوویی و ئەدەبی و سیاسی نووسینەکە و نووسەرەکە بەوردی بکۆڵینەوە، دەبێ ئەوە بزانین هەر باسێك لە هەر سەرچاوەیەکەوە وەرگیراوە، چیە و چ نرخێکی هەیە، ئەگەر بەمجۆرە نەبێ ئەوا ناتوانین بەڕێك و پێکی و ڕەوانی بگەینە ئەنجام و بیروڕای خۆمان بچەسپێنین.

پێویستە سەرەتا ئەوە بزانین سەڵتەنەتی ئاستیاك دوا پادشای مادەکان لە کوێوە سەرچاوەی گرتووە، لەو ڕوانگەیەوە یەکێتی تیرەکانی ماد سەرچاوە و هۆی سەرەکی پێکهێنانی دەسەڵاتی ماد بوون، لەم بابەتەشەوە قسە زۆر کراوە و هەر کەسە بۆچوونێکی دەربڕیوە، کە بەناوبانگ ترینیان ڕوانگەی هیرۆدۆت مێژوونووسی نێوداری یۆنانی کۆنە، ناوبراو کەسێك بەناوی (دیۆك یا دیاکۆ= دیۆکس یا دیائۆکۆ) بەمایەی سەرەکی یەکگرتوویی تیرەکانی ماد و یەکەم پێکهێنەری دەسەڵاتی ماد ناساندووە، ئاشکراشە دیائۆکۆ لەپێشدا سەرکردەی یەکێك لە هۆزەکانی ماد بووە و بە قەولی کوتوان لەسەردەمی هێرشی سارگۆنی دووەمی پادشای ئاشوور بۆ سەر ماننا و ماد، بەدیل گیراوە و بۆ سوریە دوورخراوەتەوە.

ئەو داستانەی “هیرۆدۆت” بۆ بە دەسەڵات گەیشتنی “دیاکۆ” دەیگێڕێتەوە کە لەنێو هۆزی خۆیدا جێگای ڕێز بووە و لە ژیری و ڕێزلێنانیدا بەناوبانگ بووە و زۆربەی خەڵکی هۆزەکەی خۆی و بگرە خەڵکی لاوەکیش بۆ کردنەوەی گرێی گرفتەکانیان دەچوونە لای و هێدی هێدی قەدر و ڕێزی لەنێو هۆزەکەی خۆی و خەڵکدا ئەوەندە بەرز بۆوە، کە وایان بیردەکردەوە بەبێ ئەو هیچ گیروگرفتێك چارەسەر نابێ، بۆیە کاتێك هاتنەسەر هەڵبژاردنی کەسێك بۆ ڕێبەری قەوم، هەموو یەك دەنگ دیاکۆیان هەڵبژارد.

هیرۆدۆت دەنووسێ: یەکەم کاری دیاکۆ ئەوە بوو کۆشکێکی بەخەڵك ساز کرد و چەند پارێزەرێکیشی بۆ گرت، دوایش فەرمانی دا لە دەوری کۆشکەکەی شارێکی گەورە دروست بکەن، تا ببێتە ناوەندی دەسەڵات، و

گەلی ماد لە هەموو شوێنێك بۆ كاروبار و گیروگرفتەكانیان بێنە ئەو شارە، كۆشك و شار بەدڵی دیاكۆ لە شوێنی ئەمڕۆی (هەمەدان) دروست كرا و ناویان نا (هەنگماتانە، هەنگماتان یا ئەكباتان) بە مانای شوێنی كۆبوونەوە، لە هەمان كاتدا ئەو بۆ غەرەزی و عەدالەتی كە لەپێشدا دەیكرد درێژەی پێ دەدا، ئەو لە ماوەی 53 ساڵ پاشایەتی خۆیدا قەومەكانی ژێر دەسەڵاتی خۆی یەكگرتوو كرد و هەموو كۆششی خۆی بۆ ئەوە وەگەڕخست، كە بناغەی دەسەڵاتێكی بەهێز دابمەزرێنێ، بناغەی ئەو دەسەڵاتەی بە ناوی "ماد" دەناسرا بەهێز تر بكا. دیارە دوای ئەو كوڕەكەی "فرەئۆرتیش یا خشتریتە" كەوتە بیری داگیركردنی خاكی خەڵكی تر و فراوان كردنی وڵاتی ژێر دەسەڵاتی خۆی.

پێویستە فرائۆرتیش كوڕی دیاكۆ لەدوای باوكی بە یەكێك لە دامەزرێنەرانی ئیمپراتۆری ماد بزانین، كە بە وتەی هیرۆدۆت ئەویان بەكوڕی دیاكۆ زانیوە. فراوەرتیش كوڕ یا نەوەی دیاكۆ بەزیادكردنی خاكی ئەو ئەمیرنشینە بچووكانەی لە دەوروبەری خاكی خۆی بوون، چەند هەنگاو لە پێكهێنانی دەوڵەتی ماد نزیك تر بووەوە. بەهەرحاڵ فرائۆرتیش یا خشتریتە دوای 22 ساڵ فەرمانڕەوایی بەسەر خەڵكی ماددا كوڕەكەی كیاكسار شوێنی گرتەوە، بەوتەی هیرۆدۆت ناوبراو لەشەڕێكدا لەگەڵ ئاشوورییەكان لە ساڵی 652 یا 653 بەرلە زایین كوژرا.

ڕووخانی دەوڵەتی ئاشووری

یەكخستنی هێزەكانی ماد لەئەنجامدا بوو بە هۆی دامەزراندنی یەكێك لە ناوەكانی گەورەی دەسەڵاتی ناوەندی لە دنیای ئەو سەردەم و پێكهێنانی ئیمپراتۆری ماد و یەكەم دەسەڵاتی ڕاستەقینە و سەربەخۆ. لەو كاتە كە ئاشوورییەكان زلهێزی ئەو سەردەمە بوون، هەرچی دەسەڵاتی ئاشووری بەسەر ماددا زیاتر دەبوو، زەمینەی خۆڕاگری و بەرگری و بیری خۆڕزگاركردن لە ژێر دەسەڵاتی ئاشوورییەكان لەنێو خەڵكدا زیاتر دەبوو.

هەموو ئەو شوێنانەی ئاشوور لە باكوور و باكووری ڕۆژهەڵاتی وڵاتی گرتبوو و لە دەستی دەرهێنرایەوە، بەڵام سەرهەڵدانی ناكۆكی و ناتەبایی لەنێو ئەو هێزە یەكگرتووانەی ماددا بەهۆی ئاشوورییەكانەوە هاتەئارا و گەیشتە جێگایەك پاشای ئاشوور پەیوەندی لەگەڵ سكاییەكان بەست و كچەكەی دابە پادشای سكاییەكان، تا ئەو لەو یەكگرتنە لەگەڵ مادەكان پەشیمان بكاتەوە، كۆتایی بەم سەركەوتنتانە هێناو بۆ ماوەیەك خەیاڵی ئاشووریەكانی دنیا كرد.

پاشای ئەسكیتەكان بۆ پشتیوانی ئاشوورییەكان دژی مادەكان وەستا، هەر چۆن بێ لە ساڵی 625 پێش زاییندا پادشای ماد لە ژێر ڕكێفی ئەسكیتەكان ڕزگاری بووە، جارێكی تر وەكو دەوڵەتێكی خاوەن هێز و

سیاسی گرنگ هاتەوە ڕوو.
هیرۆدۆت دەڵێ: لەسەرەتای حکومەتی کیاکساردا پادشای ماد گەلێك هێز و لەوانە پارسەکان لەژێر دەسەڵاتی دابوون، بەڵام لەدەیەی سێیەمی سەدەی حەوتەمی پێش زایین پارس (پرسید) وەکو پادشانشینە بچووکەکانی ڕۆژهەڵاتی عیلام و ئەودیو عیلامەوە هێشتا بەسەربەخۆیی دەژیا.
سەرکەوتنەکانی دەرەوە لەدوای دەرکردنی ئەسکیتەکان لەسەردەمی حکومەتی کیاکساردا لە دوای ساڵی 616 پێش زایین دەستی پێ کرد، هیرۆدۆت لەبارەی کیاکسارەوە دەڵێ: دەڵێن ئەو … یەکەم کەسێك بووە هێزەکانی نیشتەجێی ئاسیای کرد بەچەند بەشێکەوە و ڕێکیخست.
ڕەنگە چەند دەستەیەکی شەڕکەری تری هێزەکانی تری وەکو مانناییەکان و ئەوانی تر، ئەوانیش لە ساڵی 612 پێش زایین لەناو لەشکری سەرکەوتوی مادا بووبن، بەم هۆیەوە سەرکەوتنی ماد بەسەر سەرکەوتنی تەواو هێزەکانی ئاسیای نزیك دابنێین، ئیتر کیاکسار بیری لەوە کردەوە باسکی بەهێزی دەوڵەتەکەی بەکاربێنێ لە دژی زۆر و ستەمی ئاشووریەکان.
(بروس) مێژوونووسی بابلی دەنووسێ: نەبوپلاسار پێش شەڕ لەو هاوپەیمانیە دەگەڵا لەسەر بنەمای دۆستایەتی لەگەڵ هوخشترە (کیاکسار) هەیبوو، لە وتوێژێکدا بوونەوە هاوپەیمان و کچی هوخشترە بەناوی (ئەمێئی ئیدا)یان داوە بە (نەبو کدنەسر= نەبوخودنەسر)ی کوڕی نەبوپلاسار، بەمە هاوپەیمانی و دۆستایەتیەکە پتەو تر بوو، نەبەپلاسار بۆ یەکگرتن دژی ئاشوور ڕووی لێنا و دوایەش مادەکان ئەو کارەیان بەئەرکی خۆیان زانی و بۆ ئەنجامدانی لە زاگرۆس تێپەڕین و لە داوێنی ڕۆژئاوای زاگرۆس لە دیجلە پەڕینەوە، دیواری دەوری ئاشووریان تێك ڕووخاند و شاری پیرۆزی (ئاشوور) یان گرت، کە هەموو دەستکەوتی ئاشووری تێدابوو، ئەوەی لە تاڵان و بڕۆی چەند سەدەی وڵاتانی دراوسێ کۆیان کردبووەوە هەمووی لەوێ دابوو.
ڕووخانی نەینەوا لەلایەن مادەکانەوە، لە مانگی ئوت ی ساڵی 612 پێش زایین بووە، گرتنی ئەو شارە کەچەندین سەدە ناوەندی دەسەڵاتداریەتی هەموو ئاسیای ڕۆژئاوا و پایتەختی زاڵمانەترین حکومەتەکانی دنیا بوو، وای بەحاڵی شارێك کە پڕ لە تەڵەکە و تاڵان و تایبەتمەندیی لێ دوورناکەوێتەوە، شەقەی شەللاق و گڕەی تایەی عەرەبانان و تەپەتەپی سمی ئەو ئەسپانەی تاودەدرێن، گوڕی فەلەك کەڵ دەکەن، بریقەی شمشیران دەدرەوشێن و نووکە ڕمان تروسکەیان دێ، کوژراو یەکجار زۆرن و تە پێلکەی تەرمان بەرچاو دەکەوێ، بەواتایەکی تر لە جەنازەی کوژراوان تەپێلکە سازبووە، هات و هاواری بڕانەوەی ئاو وەسەر ئاخ گەڕاوە و کەنیزەکان بەدیل گیراون

و هەر کەس لە توانای دابووە، چەك هەڵگرێ کوژراوە و ئەوانی دیکەش کران بە کۆیلە…، داگیرکەرانی ئاشوور نینەوایان وێران کرد، کەلەسەر گڵی زەوی نەما و هەموو سەروەت و سامانی ئەو شارەیان بۆ ئەکباتان (هەمەدان) نارد و بەم شێوەیە نەینەوا بۆ هەمیشە لەناو چوو. شای ئاشوور کە فەرمانڕەوای دنیایەك بوو، کۆشکی ئیمپراتۆری ئاورتێبەردا و خۆی و بنەماڵەکەی لەنێوگڕی ئاگردا سوتان. بەڵام تا ساڵی 609ی پێش زایین بە پچڕپچڕی شەر بەردەوام بوو.

بیستی ئەیلول (سەرەتای سپتامبەر)ی 612ی پێش زایین کیاکسار گەڕایەوە بۆ ماد، نابوپلاسار لە کەلاوە وێرانەکانی نەینەوادا مایەوە و لەشکرەکەی هەروەکو جاران پەلاماری ئاواییەکانی ناوچە دانیشتووەکانی ئاشووریان دەدا و تاڵانیان دەکردن. لەکاتێکدا لەشکری بابلیەکان بەدوا پاشماوەکانی ئاشووردا لە حەڕان لەشەڕ دابوون، لەهەمان کاتدا مادەکان بەسەختی لە ئوراتویان دا و گەیشتنە (نوشیا) و پایتەختی کیشوەرەکانیان لەکەناری دەریاچەی وان بوو، دەوڵەتی ئورارتویان داگیرکرد، پادشای ماد نەك تەنیا ئیمپڕاتۆریەتی ئاشووری لەناوبرد، بەڵکو پادشاییەکانی ماننا و ئەسکیت و ئورارتوشی هێنایە ژێر دەسەڵاتی خۆی، ئەمە خۆی سەرکەوتنێکی گەورە بوو.

بەقسەی هیرۆدۆت لە دوای ڕزگار بوونی ماد لەژێر دەسەڵاتی ئەسکیتەکان لەساڵی 625 پێش زایین، کە ئەسڵی ئەسکیتەکان بەڕای زۆربە لە قەفقازەوە هاتبن، بۆ کەنارەکانی دەریای ڕەش، ژمارەیەکی زۆر لە ئەسکیتە بیابان نشینەکان لەئەنجامی شەڕی ناوخۆیی چوونە خاکی مادەوە، بەڵام بەشێك لەوانە بەهۆی ناکۆکی ناوخۆیانەوە لە شوێنی خۆیان مانەوە و لەسەر ئارەزووی خۆیان سەریان بۆ کیاکسار دانەواند، لەو سەردەمەدا کیاکسار کوڕی فرائورت کوڕی دیوك حوکمی مادەکانی دەکرد، ئەو لەسەرەتاوە داخوازی ئەسکیتەکانی قبوڵ کرد، کە داوای یارمەتیان لێ کردبوو، تەنانەت کوڕەکانی بۆ فێربوونی زمان و پیلانی تیرئەندازی نارد بۆ لای ئەوان، بەڵام قینی کیاکسار لە پاشای ئەسکیتەکان بەهۆی پەیوەندییان لەگەڵ پاشای ئاشوور بوو مایەی غەزەبی کیاکسار، ئەو کاتە کیاکسار لە خۆیەوە پادشایانی ئەسکیتی ڕەنجاند و ئەوانیش تۆڵەی خۆیان لێ سەند و لەجیاتی گۆشتی ڕاو گۆشتی یەکێ لەو لاوانەیان پێداوە کە بۆ فێربوونی هونەر هاتبوون بۆ لایان، لە دوایدا لەدژی کیاکسار بەپەلە چوون بۆ لای ئالیات کوڕی سادیات لە ساردیس.

کیاکسار داوای خۆبەدەستەوەدانی ئەسکیتەکانی لێ کرد، بەڵام پادشایانی لیدی بەتایبەت ئالیات نزیکەی لەساڵی 617 تا 561 پێش زایین لە کۆنەوە لەگەڵ ئەسکیتەکاندا پەیوەندی دۆستانەیان هەبوو،

چونکه دوژمنی کیمیرییەکان بوون، بەم هۆیەوە ئەو داوای کیاکساری دایە دواوە، لەبەرئەوە شەڕ لەنێوان ماد و لیدییەکاندا دەستی پێکرد و زیاتر لە پێنج ساڵی خایاند، واتە لە ساڵی 590 تا 585ی پێش زایین درێژەی کێشا.
لەم شەڕەدا هەر جارەی یەکێکیان سەردەکەوتن، هەندێك جار وا ڕووی دەدا لەشکرەکانی ئاسیای بچووك دەچوونە ناو خاکی ئاسیای نزیکەوە، بەمجۆرە مادەکان توانیان لەشکری ئالیات بەرەو ڕۆژئاوا بکشێنەوە دواوە، لەگەڵ ئەوەشدا چونکە شەڕکەرەکانی ماد لەو شەڕانەی ساڵانی دوایيدا زۆر ماندووببوون، نەیانتوانی بە تەواوی سەرکەون و لە 28ی مانگی (؟) ساڵی 585ی پێش زایین لەکاتی شەڕکردن لەگەڵ لیدیەکاندا ڕۆژ گیرا، هەردوولا ڕایان وابوو ئەم ڕووداوە غەزەبی یەزدانە و نیان کردنێکی جیهانی سەرەوەیە، ڕێکەوتن دەبێ سولح بکەن و ئاشت ببنەوە، ئینجا بەهۆی ناوبژی کردنی بابل و کیلیکیە پەیمانی ئاشت بوونەوەیان بەست و سنووری نێوان لیدی و ئیمپڕاتۆریەتی ماد بە درێژایی ڕووباری گالیس (قزل ئیرماکی ئێستا) دیاریکرا، ئەم پەیمانە بەوەی ئەستیاگ کوڕی کیاکسار ئاریانیای کچی ئالیاتی خواست مەحکەم تر بوو، هەموو ناکۆکیەکان لەبیرچوونەوە، و لەناوا لابران، ڕەنگە پەیمانی ئاشتی بەهۆی کیاکسارخۆیەوە نەبەستراوە، بەڵکو بەهۆی کوڕەکەیەوە ئاستیاگ بەستراوە، چونکە کیاکسار بەو خاکەی خستیە ژێر دەستی خۆیەوە، سنووری ئیمپڕاتۆڕێتی مادی تا ئەو جێگایەی فراوان کرد، هەرگیز لەوە بەولاوە تێنەپەڕی، هەر لە هەمان ساڵدا لەدنیا دەرچوو.

دەوڵەتی ئیمپڕاتۆری ماد

دوای ئەم هەموو سەرکەوتنتانەی مادەکان بەدوای یەکدا سنووری ئیمپراتۆری ماد زۆر فراوان بوو، مانناى پێشوو (ئازربایجانی ئێران) ناوەندی ئابووری و فەرهەنگی ئیمپراتۆریەتی ماد بوو، هیرۆدۆت بەم جۆرە باسی ڕێکخستنی ئیمپڕاتۆریەتی ماد دەکات، لەسەردەمی فارمانفەرمایی ماددا هۆزێك حوکمی بەسەر هۆزێکی تردا دەکرد و مادەکانیش حوکمیان بەسەر هەموویاندا دەکرد، بەر لەهەموو بەسەر ئەو هۆزانەدا لەوانەوە نزیك تر بوون، ئەوان بەسەر دراوسێکانیاندا و دراوسێکانیشیان بەسەر هاوسنوورەکانیاندا، سەرچاوە عیبریە کۆنەکان لەبارەی پادشای مادەوە قسەیان کردووە و نووسراوە بابلیەکەی (نابونید) ئەویش باسی ماد و ئەو پادشایانەی سەر بەوان بوون باسی کردوون.
ماد یان پادشایی ماد لەپادشایە کۆنەکانی ماد وماننا و ئەسکیت پێکهاتبوو، بەم هۆیەوە سەرچاوەی هیرۆدۆت جگەلە ماد پاریکانیەکان، و ئورتوکوریبانیەکان، کەهەمان دانیشتوانی پادشای پێشووی ئەسکیت

بوون، بەڵام سەرچاوەی ناوبراو مەبەستی لە (پاریکانیەکان) بەشێك لە دانیشتووانی پادشایی ماننا بوون، کەهێشتا بەتەواوی لەگەڵ ماد تێکەڵاو نەببوون، دیسان بەشێك لە ساتراپ نشینەکانی ماد ناو دەبات، لە نووسراوەکەی بێستوندا دەڵێ: شاری ئاشووری (ئاربل) ئەویش بەشێك بووە لە خاکی ماد، لەوتەکانی (گەزنەفۆن) (ئاناباسیس) بەشێوەکی گشتی زەوی و زاری ئەسڵی ئاشوور ببوو بەبەشێك لە خاکی ماد، دوایش خەڵك بە بەشێك لە خاکی مادیان ناودەبرد، وڵاتی پێشووی ئاشوور کە روی و زاموا و پارسوا و بیت هامبان و کیشەسو و خارخار ئەمانەش ببوون بەبەشێکی وڵاتی ماد.

ماد لە ژوورووی ڕۆژئاواوە تا ڕادەیەك دەسەڵاتی پەیداکردبوو، هەندێك لە زەوی و زار و دانیشتوانەکانیان لە هوری و ئۆرارتۆیی و (ماتیانی) بوون، لەوە دەچێ لە ڕۆژئاوای دەریاچەی ورمێوە لە دەراوی ئاراس نیشتەجێ بوون، هێنابوونیە ژێر دەسەڵاتی خۆیانەوە، هیرۆدۆت دووبارەی دەکاتەوە شانشینی ماد لەگەڵ ساسپیریان- واتە هۆزەکانی ئیبری و گرجی هاوسنوور بووە، دوایی ناوچەکانی ئاوڕۆژگەی (قزل ئوزون) هۆزەکانی کادوسی و کاسپی تیانیشتەجێ بوون، کە هێشتا نەهاتبوونە ژێر دەسەڵاتی مادەوە، بەبەشێکی ئەو سەرزەمینە دەژمێردران، دیاری کردنی سنوورەکانی ڕۆژهەڵاتی ماد گرانە، ئێمە وا دەزانین ئەو سنوورانە بەجۆرێك بووە بەشێك بووە لەسەر زەمینی ئایندەی پارت، ئەویش پارچەیەك بووە لە خاکی ماد.

سەرزەمینی هۆزی ساگارتیەکان ئەویش بەشێك بووە لە خاکی ماد، لە کێو و بیابانەکانی ناوەندی ئێران (ڕۆژهەڵاتی ئێرانی ئێستا) دەژیان، دوایی ئەم ناوچەیە کەوتە سەر وڵاتی پارت. لەدەروبەری ماددا چەند سەرزەمینێکی خودموختاری و شانشینی و هۆز و حاکمنشین بووە بەڕێوەبەرەکانیان ماد بوون. بەڵام ئەمانە بەشێك نەبوون لە خاکی ماد، دەوڵەتی ماد سنووری زەوی و زاری خۆی تا ڕادەیەك ئاشکرا نەبووە. ئەم هەموو خاکە پان و بەرینە بۆ یەکابەر کەوتە ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی ماد، بە فەرمانڕەوایی ئاستیاگ.

سەردەمی سەڵتەنەتی ئاستیاگ

بۆ ئەوەی بە دروستی بە ئەنجامی ڕووداوەکانی سەردەمی سەڵتەنەتی ئاستیاگ بگەین، دەبێ لاپەڕەی کتێبی ئەو مێژوونووسانە هەڵدەینەوە کە بە وریاییەوە ڕووداوەکانیان تۆمار کردوون، ئەوە ڕوونە هەرچەند ئەو ڕووداوانە لەسەردەمی ژیانی نووسەرەوە نزیکتربن، زۆر تر لە ڕاستی دەچن، بەم هۆیەوە دەتوانین پشت بە مێژووی سەدەی پێنجەمی پێش زایینی زیاتر ببەستین، تاکو مێژووی سەدەکانی دوایی.

سەرچاوە بابلیەکان بەشێوەیەکی گشتی ڕاستن، بەڵام لەبارەی ڕووداوی کۆتایی سەڵتەنەتی ئاستیاگ زۆر شپرزە و ناڕاستن. دەبێ بڵێین

لەبارەی ڕووداوەکانی سەڵتەنەتی ناوبراو، هەرچۆن بێ تا سەرەتای جەنگ لەگەڵ پارسەکاندا، زۆر سەختە، بەڵام ئەو سەرچاوانە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ تا ڕادەیەك شتێك بەدەستەوە دەدەن، بەهۆی ئەوەوە دەتوانین باری ناوخۆ و کۆمەڵایەتی و سیاسی سەرزەمینی ماد لە سەدەی شەششەمی پێش زایین بێنینە بەرچاومان، لەم ڕووەوە سەرچاوەکان جیاوازیان لەنێودا نیە.

لەسەردەمی سەڵتەنەتی ئاستیاگ دا سنووری پان و پۆڕی ئیمپراتۆری ماد هێندە فراوان بوو، باسێك لە داگیرکردن نەمابوو، ئەم سنوورە فراوانە پێویستی بە هاتنە ئارای دۆخێکی هێمن و ئاشتی و ئاسایی کردنەوەی بارودۆخەکە هەبوو، هیرۆدۆت دەڵێ: لەسەردەمی سەڵتەنەتی ئاستیاگ دا هیچ جۆرە شەڕێکی گەورە نەکراوە و هیچ شوێنێك داگیر نەکرا، لەو سەردەمەدا حکومەتێکی بە دەسەڵات و خاوەن پادشا لە ماد، تەنیا مەرجی بەربەرەکانێی گەورەکان و پشتبەستن بەخەڵکە ئازادەکان دەیتوانی بێتەدی. ئاستیاگ دەیویست وڵات بە ئاشتی و هاوکاری خەڵکە هەژارەکان بەڕێوە ببات، خانەدان و گەورە پیاوەکانی پشت گوێ خست، هیرۆدۆت دەڵێ: ئاستیاگ سەبارەت بە پیاوە گەورەکانی ماد یان (یەکەمین کەسانی نێو مادەکان) بێ بەزەیی بووە، و پاشماوەکانی پادشایانی دهیوپتی Dahypati یش هەر وا بووە.

ئاستیاگ لە سیاسەتی خۆیدا لە ئامۆژگاری و ئایینی موغەکان سوودی وەردەگرت، بەپێی وتەی هیرۆدۆت موغەکان لای ئەو ڕێزیان گیراوە و ئاستیاگ زۆر جار پرسوڕای پێ کردوون، ئەو ئامۆژگاریانە بەپێی وتەی (ئی، م، دیانۆکۆف) لەو سەردەمەدا هێشتا لەگەڵ نەریتی سەرەتایی بەناوی زراتوشترا ناودەبرا زۆر جیاواز نەبوون، زۆر جێگای سەرنجی خەڵکی بوون.

ئاستیاگ لەگەڵ بنەماڵەی زراتوشترا موغەکانی ئەو سەردەمە لەدەوری کۆبوونەوە و خزمایەتیان بووە، ئەوەمان لەیاد نەچێ بەرلەزەردەشت پاشاکان خۆیان کاهن بوون، لەئەنجامدا قودرەت و دەسەڵات و ناویان لە پلەیەکی ئایینی دابوو، بەم جۆرە ئەو تاکە ئایینەی موغەکان نوێنەری بوون، هەرچۆنێك بوو گەلێك بایەخی بۆ پادشایانی ماد هەبوو.

هەڵبژاردنی ئاسپیتام مێردی ئامیتیدا کچی ئاستیاگ بۆ جێنشینی لەنێوان خەڵك و خاوەن کۆیلەکان کە لایەنگیری ئاستیاگ بوون، لەلایەك و گەورە پیاوان و سەرپێچیکارەکان لەلایەکی تر بەربەرەکانێ و ناکۆکی زۆری هێنا، بەتایبەت لەسەردەمی سەڵتەنەتی ئاستیاگ دا هیچ جۆرە شەڕێکی گەورە نەکراوە و هیچ شوێنێك داگیر نەکرا، لەئەنجامدا گەورە و کاربەدەستانی لەشکر بێ کار و دەست بەتاڵ مانەوە و هیچ جۆرە تاڵانیەکیان لەم ڕێگایەوە دەست نەکەوت و بەرژەوەندیەکانیان

تەواو شکستی هێنا بوو، لەبەرئەوە بەتوندی بەرهەڵستی پادشا وەستان و کەوتنە گلەیی و گازەندە و جموجۆڵ لە دژی ئاستیاگ، هەرچۆن بۆ لە کیشوەری ئاشووریشدا هەر بەم جۆرە بوو.

هیرۆدۆت خۆی دەڵێ: ئاستیاگ هارپاك ی کرد بە فەرماندەی لەشکری مادەکان، لەم ڕووەوە هیرۆدۆت وتەی دەست و پێوەندەکانی – هارپاك-ی نووسیوەتەوە، بەوتەی ئەو بەر لە شۆڕشی پارسەکان لەلایەن گەورەکانی مادەوە کۆبوونەوە و جموجۆڵ دەستی پێکرد، لە دژی سەڵتەنەتی ئاستیاگ، کە هارپاك دەیمەڕزراند بوو، بەهۆی ئەوەی زۆر لە ئەستیاگ ڕەنجا بوو.

کۆڕش یەکەمین کەسی خانەدانی هەخامەنشی، کە باوکی کۆڕش کەمبۆجیەی یەکەم و باپیری ئەو کۆڕشی یەکەم لە زنجیرەی پاشایان بوون، کۆڕش بەرلە نەخۆشی و مردنی باوکی ماوەیەك لە دەرباری ماد ژیاوە و بەشداری لەشکرکێشیەکانی مادەکانی کردووە، لەسەرەتای شەڕدا چەند ساڵ بووە، لەسەر سەڵتەنەتی پارس یان جێنشینی کەمبۆجیەی دووەم بووە.

بەپێی وتەی کتسیاس کۆڕش ئەو کاتەی لەدەرباری ئاستیاگ دابووە، لەلایەن ئەستیاگەوە بەنوێنەری چوو بوو بۆلای پێشەوای کادۆسیەکان، ئەمانە هێزێکی گرنگی سەربەخۆ بوون، لە چیاکانی خوارووتری ڕووباری ئاراس، کۆڕش (ئیبار)ی مەیتەری لەگەڵ خۆیدا برد، کە لەوەبەر وەکو کۆیلە دەستگیر کرابوو، ئیبار داخی زۆری بەرامبەر بەماد لە دڵ دابوو، لەبەرئەوە کۆڕشی هاندا بۆ ئەوەی دەسەڵات لەدەست مادەکان دەربێنێت و بکەوێتە دەست پارسەکان.

بەڕای زۆربەی مێژوونووسان پێکهێنانی پێشەکی کارەکان دژی ئاستیاگ، کۆبوونەوە و جموجۆڵی چینەکانی ناوەوەی گەورەکانی ماد بەدەستی هارپاگ و لەلایەکی تریشەوە هاندانی هێزە جۆربەجۆرەکان بۆ ناو شۆڕش بەهۆی ئیبارەوە بووە.

هەروەها بەوتەی کتسیاس ڕووداوەکانی دواتر بەم جۆرەیە، کۆڕش لەسەر زەمینی کادۆسیەکان گەڕایەوە بۆ ئەکباتان، گوایە دوایی مۆڵەتی لە ئەستیاگ وەرگرتووە بچێت بۆ لای باوکی لە پارس، لەمەدا موغەکانیش هاوکاریان کرد، ئیتر ئاستیاگ ڕازی بوو سەردانی باوکی بکات، هیرۆدۆتیش لەم بارەیەوە نووسیویە: بەڵام لە ڕاستیدا کۆڕش دەیویست ڕابەری شۆڕشگێڕەکان بگرێتە ئەستۆی خۆی، کە (ئاترادات) پێشەوای مەزن بەرپای کردبوو، لەم کاتەدا بەڕێکەوت ژنێك پیلانەکەی دۆزییەوە و ئاستیاگ پێی زانی و دەستوبرد کەوتە خۆ لە دژی یاخی بووەکان لەشکری کێشا.

ئەو کاتە هارپاگ نووسراوێکی بۆ کۆڕش نارد، کە لەفارس نیشتەجێ

بوو، لەو نامەیەدا هارپاك كۆڕشی هاندا تا پارسیەكان بێنێتە شۆڕشەوە و بێتەسەر ئاستیاگ، لەم ڕووەوە بەڵێنی پێدا گەورە پیاوانی لەشكری ماد كە لەلایەن ئاستیاگەوە كراون بە فەرماندەی سوپا هەموویان لایەنگری ئەو دەكەن.
ئاستیاگ كە بەم خۆڕێكخستنە سوپاییەی كۆڕشی زانی، ئەوی بانگ كرد بۆ لای خۆی، بەڵام كۆڕش لەوەڵامدا شەڕ كردنی ڕاگەیاند، سەرچاوە بابلیەكان بەمجۆرە دەڵێن كەشەڕ لەنێوان كۆڕش و ئاستیاگ سێ ساڵ درێژەی كێشا، بەم هۆیەوە هیرۆدۆت كەتەنیا باسی دوو شەڕ و شۆڕی دوایی مادەكان دەكات، لەڕاستی0دا بە ئاشكرا بگرە و بەردەو □وداوەكان بەكورتی باس دەكات، لەشەڕێكدا هارپاك فەرماندە بووە و لەشەڕێكی تردا ئاستیاگ خۆی. بەوتەی كتسیاس ئاستیاگ لەسەرەتادا كەلەگەڵ لەشكری كۆڕشدا كەوتە شەڕەوە شكاندنی، ئاترادات پێشەوای مەردەكان لەشەردا كوژرا، ئینجا ئاستیاگ كەوتە شوێن پارسەكان و لەسەر زەمینی پارس (پرسید) لەبەرامبەر گەردنە‌یەك كە لەبارەگای پادشایانی پارس واتا –پاسارگاد- كۆتایی پێ دێت، جارێكی تر شكاندنیەوە، چۆنێتی پارسەكان زۆر ناهەموار بوو، شكست یان بە ئاڵۆزی شكا، كە ژنان لە حەساری قەڵاكان دەهاتنە دەرەوە و هانی شەڕكەرەكانیان دەدا، پرسیان ئایا دەتانەوێ ڕابكەنەوە ناو سكی دایكتان و ژنەكانتان بێننەوە.
ئەو شەڕە ئەوەندە بەڕاستی و گەرم بووە، كە مادەكان لەناكاو لەشكرەكانی خۆیان لە سنوورەكاندا ئاگاداركردەوە و ماوەیان بە نابونید پاشای بابل دا، تاكو لە ىساڵی 552 پێش زایین شاری حەڕان كە هینی مادەكان بوو، لە ژووررووی (بین النهرێن) بیخاتە ژێر دەسەڵاتی خۆی.
لە گەرمەی شەڕی كۆڕش لەگەڵ ئاستیاگدا، هارپاگ كە فەرماندەی لەشكری مادەكان بوو، لەگەڵ گەورە پیاوانی سوپا و سەركردە لەشكرییەكاندا ئاستیاگی بەجێ هێشت و چوون بۆ لای كۆڕش و چوونە ناو ڕیزی لەشكرەكەیەوە.
لەوە بەدواوە هەواڵێك لە هیرۆدۆتەوە دەگێڕێتەوە، گوایە ئاستیاگ لەشەڕێكدا دەستگیر كراوە كەلە دواییدا ڕووی داوە بەشێوەیەكی تر باس دەكات، چونكە بەر لە شەڕەكەی پاسارگاد باسی سێ شەڕی تر دەكات، پارسەكان تیایا سەرنەكەوتون، شەڕێك كە لەژێر دیواری حەساری قەڵای پاسارگاد □ویدا بوو، بە خاڵی گۆڕینی چارەنووسی شەڕەكە، لەدوای ئەوە هۆزەكانی سەر بە ماد، وەكو هیركانیەكان و لە دواییدا پارتەكان □ویان كردە ناو پارسەكانەوە.
لەساڵی 550 پێش زایینی لەگەڵ خیانەتی هارپاگ و شەڕی سەروماڵی دەست پێدەكات و هیركانیەكان و پارتەكان، □ویان كردە پارسەكان و

ئاستیاگ هەوڵی دا، تاکو پەلاماری پارسەکان ڕابووەستێ و دوایی ڕای کرد، بۆ ئەکباتانا و پارسەکان پایتەختی مادیان داگیرکرد.

دوای ئەوە کتسیاس بە ڕوونی باسی ڕووداوەکە ناگێڕێتەوە، هەروەکو وترا شەڕ دوور و درێژ بووە، سەرکەوتن هەر تاوەی بەدەست لایەکەوە بوو، هەروەکو کتسیاس باسی شەڕەکان دەگێڕێتەوە، هۆی بنەڕەتی سەرکەوتنەکەی کۆڕش هەمان خیانەتی گەورە پیاوە سوپاییەکانی مادە، کە هارپاگ سەرکردەی هەموویان بوو، هیرۆدۆت باسی ئەوە دەکات، بەڵام کتسیاس لەم بارەیەوە بێ دەنگە، لەوە دەچێ پارچە پارچە بوونی هێزەکانی سەر بە ماد ئەوانیشی بەو خیانەتە دابێتە قەڵەم، وەکو سەرنج دراوە لەناو نووسینەکانی کتسیاسدا شتی ڕاست هەیە، مێژووی بابلی و نابونید و کتسیاس و هیرۆدۆت دەتوانین کۆبکەینەوە و لەنێوان هەموویاندا وێنەیەکی ڕاستی ڕووداوەکە بخەینە ڕوو.

هەواڵەکانی هیرۆدۆت ڕاستە، چونکە مێژووی ڕووداوەکانی بابل لایەنگیری ئەم نووسینەی هیرۆدۆت دەکەن، مێژووی ناوبراو ئەو ڕووداوانە لە ساڵی 550ی پێش زایین دەگێڕێتەوە، واتا کۆتایی شەڕەکە باس دەکات، بەڵام دەبێ زانیارییەکانی کتسیاس لەبارەی قۆناغی سەرەتایی شەڕەکەوە بخرێتەسەر هەواڵەکانی هیرۆدۆت.

هیرۆدۆت لەبارەی دوا دەسەڵاتدارێتی ئاستیاگەوە بەم جۆرە دەڵێت: ئاستیاگ موغەکانی خنکاند – لەگەڵ ئەوەدا تا ئەو سەردەمە باشترین پەیوەندی لەگەڵیاندا بوو، چونکە ئامۆژگارییان کردبوو، کە ڕێگای کۆڕش بدات بڕوات، وەکو وتراوە بەشێك لە کاهینەکان – موغەکان لەگەڵ پارسە یاخیەکاندا پەیوەندییەکیان دروست کردبوو، لە ڕاستیدا دەبینین لە دوای ئەو ڕووداوانە موغەکانی دەرباری کۆڕش و کوڕەکەی کمبوجیەی دووەم گەلێك ڕێزیان لێگیراوە، سروشتی بیروباوەڕی ئایینی و چۆنێتی باری کۆمەڵایەتی کاهنەکان وا بووە، کەماوەی نەدەدا ئەوانە ماوەیەکی درێژ خاوەنی سوود و خێر و بێری گشت خەڵك بن.

کۆتایی سەڵتەنەتی ئاستیاگ

لە دوایدا کە پارسەکان ڕوو لە سەرکەوتن بوون، ئاستیاگ هەموو دانیشتوانی ئەکباتانای پڕ چەك کرد و لە حەساری شار هاتنە دەرەوە، بەڵام دەرەقەتی پارسەکان نەهاتن و دیسانەوە شکان و ئاستیاگ بە دیل گیرا، گفتوگۆی هارپاگ لەگەڵ ئاستیاگ لەدوای گرتنی ئاستیاگ، هارپاك چووە لای خۆشحاڵی خۆی دەربڕی بەرامبەر بەگیرانی، ئاستیاگ بە هارپاك دەڵێت: تۆ وەزیری حکومەتی من بووی، کە بەرزترین دەسەڵاتە لە دوای پاشا ئەی لەوێ دەبی بەچی، هیرۆدۆت هارپاگ بەبێ ئەقڵترین و بێ ویژدان ترین کەس دادەنێ، پارسەکان ئەکباتانایان داگیرکرد و بەپێی مێژووی نابونید ئەکباتانایان تاڵان کرد و ژمارەیەك لە خەڵکەکانیان بە تاڵانی دەستگیرکرد و بردیان.

به وتەی کتسیاس ئاستیاگ دەمودەس دوا بە دوای شکستەکەی بەدیل نەگیرا، بەڵکو یەکەم جار ڕای کرد بۆ ئەکباتانا و لەوێ خۆی شاردەوە، کۆرش دوای ئەوەی گەیشتە ئەکباتانا، فەرمانیدا ئامیتیدا کچی ئاستیاگ و مێردەکەی (ئاسپیتام) و کوڕەکانیان ئەسپیتاك و مهابران – ئازار بدەن، دوای ئەوە ئاستیاگ خۆیدا بەدەستەوە، تاکو ئەوانەی لە دەوروبەری ئەون ئازار نەدرێن.

ئاستیاگ لە کوشتن ڕزگاری بوو، (هردۆت و کتسیاس هەردووکیان باسی ئەمەیان کردووە و لەمێژووی ڕووداوەکانی بابل دا شتێك پێچەوانەی ئەم باسە نییە، بەوتەی کتسیاس بەناوی جێنشینی حاکمی هیرکانییەوە زۆر بەڕێزەوە نێردرا بۆ ئەو سەر زەمینە و دوورخرایەوە، بەڵام ئەوەندەی پێنەچوو خواجەیەك کە ناوی (پتساگ) بوو (ئیبار) هانیدابوو بە بیانوی دیدەنی کچەکەیەوە، بردی بۆ بیابانێك و لەوێ بەرەڵای کرد، تاکو بەسەرگەردانی لەبرساندا بمرێ. کتسیاس دەڵێ: دوای ئەوە ئامیتیدا چەرمەسەریەکی زۆری بۆ پتساگ نایەوە، ئیبار خۆی کوشت، لەگەڵ ئەوەدا کۆرش نەیدەویست سزای بدات.

لەم نووسینانەی سەرەوەدا بەتەواوی دەردەکەوێ، مادەکان بەدرێژایی ڕۆژگاری شەڕ بەهێزەوە ڕاوەستان و ئەگەر گەورەکانی ماد لەناوخۆی کیشوەرەکەدا دەستیان بە خیانەت نەکردایە، حکومەت نەدەکەوتە دەست پارسەکان.

سەرکەوتنی کۆرش بەسەر ئاستیاگ دا ئەو سەرکەوتنەی، کە بەهۆی گەورەکانی مادەوە دەستی کەوتبوو، دەستەبەری ئەوە بوو کە یاسای تازەی حکومەتی کۆرش بەڕواڵەت لەگەڵ مادەکاندا بگونجێ، بەم هۆیەوە لەگەڵ ئەوەدا کە ئەکباتانا تاڵان کرا و هەندێك لە مادەکان بەدیلی و بەتاڵانی دەستگیر کران و بران، بەڵام هەروەکو وڵاتێکی داگیرکراو و خەراج و باجیان خستنەسەر، لە وتەیەکی ئاستیاگ لەگەڵ هارپاگ کە هیرۆدۆت باسی کردووە، ئاستیاگ دەڵێ: هارپاگ مادەکانی بەیلی گەیاند، ئەگینا تا ئەو کاتەش مادەکان هەموو کارەکانیان بەدەستەوە بوو، تەنیا وەکو شتێکی ڕواڵەتی پارسەکان سەرکەوتبوون، نوێنەرەکانی ئاسپارت خشاریاشایان بەپادشای مادەکان ناودەبرد، چەندان نموونەی تر لەم ڕووەوە هەیە، ئەوە دەزانین کە یۆنانیەکان شەڕەکانی نێوان یۆنان و پارسیان بەشەڕی یۆنانییەکان و مادەکان ناودەبرد، لەگەڵ ئەمەشدا بۆ ئەوەی ڕازی بکرێن گەورەکانی ماد زنجیرە دەسەڵاتێکی گونجاویان پێدرا، بۆ نموونە: کۆرش پادشایانی مادی نەگۆڕی و لەناوی نەبردن، بەڵکو خۆی کرد بەپادشای ماد و خۆی هەر بەناوی پێشووەوە ناونا پادشای پارس، تەنانەت لە زۆربەی نووسراوەکانی سەردەمی داریۆشی یەکەم، ماد و پارس لەڕووی کیشوەرەکانی تردا یەك بوون، لە نووسراوی نووسەرە یۆنانیەکاندا

هاتووە ماوەیەك لە دوای ئەوە و لەكاتی زنجیرەی ناوی پیاوە گەورەكانی ئیمپڕاتۆریەتی هەخامەنشی، ناوی نوێنەرەكانی ماد دەبینین، یۆنانیەكان و هێزەكانی ڕۆژهەڵات پادشای ئیمپڕاتۆریەتی هەخامەنشیان بەپاشای ماد ناودەبرد، لەگەڵ ئەوەدا كۆرش لە بابلدا پادشای مادی هێشتەوە و ساتراپێكی تیا دروست كرد و یەكەمین ساتراپی ماد ئویبار بوو.

بەوتەی كتسیاس كۆرش لەگەڵ كچی ئاستیاگ، كە ناوی ئامیتیدا بوو زەماوەندی كرد، ئەم هەواڵە لە گومان بەدەر نیە. لەواقیع دا ناوی ئامی تیدا بەپێی وتەی بروس لەناو بنەماڵەی مادەكاندا بەكارهێنراوە، لەدوایيدا بۆ ناوی ژنە هەخامەنشیەكان بەكارهاتووە، بەڵام پێشتر مێردەكەی ئامیتیدا (ئاسپیتام)ی كوشت، كە حەقداری تاج و تەخت و دوژمنی ئەو بوو. مەبەستی ئەوە بوو بۆ داواكاری خۆی واتا حكومەتی (قانونی) بەسەر ئیمپڕاتۆری ئاستیاگ بكا بەبەڵگە.. لەنێوان مادەكان و پارسەكاندا – وەكو میسرییەكان نەریت وابوو، كچە زادە یان زاوا (مێردی كچ) ی پادشای پێشوو بەپێی یاسا حوكمی وڵات بكات.

ژمارەیەك لە گەورەكانی ماد چوونە لای كۆرش، وەكو هارپاگ كە یەكێك بوو لەسەردارانی سوپای ماد، سێیەمین حاكمی كیشوەری لیدی بوو، هارپاگ یونیەی بۆ كۆرش داگیركرد و حەزی نەدەكرد بگەڕێتەوە بۆ سەرزەمینی ماد، لەئاسیای بچووك جێگیر بوو، موڵك و زەوی و زارێكی زۆری خستە ژێر دەست خۆیەوە، لە لیكیە نووسراوێك بە زمانی لیكەیی و یۆنانی ماوەتەوە كە لەو نووسراوەیەدا یەكێك لە نەوەی ئەوە (؟) كتسیاس دەڵێ: كوڕەكانی ئامیتیدا كە لە ئاسپیتام یەكەم مێردەكەی ناویان ئاستیاگ و مهابرن – بوو، لەلایەن كۆرشەوە كرا بە ساتراپ و براكەی كە (پارمیس) كوڕی ناشەرعی ئاستیاگ یان كوڕی دایكی ئامیتیدا لەمێردێكی ترەوە- یەكێك لەسەردارانی سوپایی پارس بووە، بەشێوەیەكی گشتی باسەكانی كتسیاس بەلای مادا دادەتاشێ و ڕقەبەری كۆرش دەكات، لەنووسراوی بێستوندا داریۆشی یەكەم ناوی هەندێك لەسەردارانی پارس دەبات كەمادی بوون، تەنانەت تا سەردەمی خشاریاشا ناوی هەندێك لەگەورەكانی پیاوانی مادی بردووە، كە لە دەربارى ئیدارەی هەخامەنشیەكاندا پلە و پایەیەكی بەرزیان بەودەستەوە بوو، بەڵام بەشێوەیەكی گشتی تەنانەت گەورەكانی ماد لەبارەی داگیركردنی ئەو كیشوەرەوە لەلایەن پارسەكانەوە بۆ لایەن بوون، هەروەها لەسەردەمی داریوشی یەكەمدا گەلێك شوێن و پلە و پایەی گرنگیان بەدەستەوە بوو، بە تایبەتی نەوەی ئەو حەوت خانەدانەی كە لە كودەتاكەی داریوشدا بەشداریان كردووە، ژمارەیەكی كەم لە بنەماڵە و خانەدانەكانی ماد لەگەڵ گەورەكانی پارسدا تێكەڵ

بوون و زۆربەی ئیشوکاری سادەیان گرتەدەست، یان لە ڕۆژگاری پێ لە ئاژاوە و سەرەتای سەڵتەنەتی داریوشی یەکەمدا (521- 522 پێش زایین و ڕەنگە لەسەردەمی خشاریاشا دیسان 484-486ی پێش زایینی دا لەناوچوون.

ئەمە بەسەرهات و مێژووی دوا پادشای ماد و سەڵتەنەتی ئاستیاگ بوو، بە ڕای زۆربەی مێژوونووسانی ئەو سەردەمە، کە بە دیقەتەوە ڕووداوەکانیان تۆمار کردووە، ئایا کۆتایی سەڵتەنەتی ئاستیاگ، کوا لە کۆتایی زوحاك یا ئاژدەهاکی ماربەشان دەچێت، هیچ باسێك لە زوڵمی ئاستیاگ و چەکوشەکەی کاوە و پەلامارە لە ناکاوەی فەرەیدون نیە، هەموویان لەسەر ئەوە کۆکن، شەڕی هەخامەنشی لەگەڵ ماد، کۆڕش لەگەڵ ئاستیاگ لە ساڵی 553 تا 550 پێش زایین درێژەی کێشا و شەڕ بەردەوام بووە، لە شەڕیشدا هەرجارە لایەکیان سەردەکەوت، تا دواجار بەهۆی خیانەتی هارپاك و پیاوە گەورەکانی ماد پارسەکان توانیان بە تەواوی سەرکەون، بەداخەوە کورد تائێستاش ڕابردووی خۆی خۆشناوێت و بەرامبەر بە مێژوو و کەلتوور و سیاسەت و خانەدان و پیاوە گەورە و کەسایەتیە قارەمانەکانی ڕابردووی خۆی کەمتەرخەمە و زۆر بەسادەیی و بێباکانە دەست لە خاك و خەڵك و مێژووی خۆی هەڵدەگرێ بۆ دراوسێ و لایەنانی تر، پەروەردگارا … دەبێ دەکەی ئەو ڕۆژە بێت ئێمەی کوردیش بەدوای مێژووی دزراوی خۆماندا بگەڕێین و بیدۆزینەوە و وەری بگرینەوە.

ئەم بابەتە لەم سەرچاوانە وەرگیراوە:
1- ئی. م. دیانۆکۆف، میدیا، وەرگێڕانی: بورهان قانع، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری- هەولێر، 2008.
2- حەبیبوڵڵای تابانی، هاونەتەوەیی کورد و ماد، وەرگێڕانی: جەلیل گادانی، چاپی دووەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات- هەولێر، 2010.

ڕەسوڵ بێسکۆنی
2020-3-20

نا بۆ شەڕ و گرژیی ناوخۆ، بەڵێ بۆ یەکڕیزیی نەتەوەیی و نیشتیمانیی ... ڕێبوار ڕەشید

لەم ڕۆژانەدا جیهان سەرقاڵی شەڕکردن دژ بە ڤایرۆسی کورۆنایە و ڕۆژانە بە ملوێن لە خەڵکی هەژارانی جیهان گیرۆدەی بێ کاریی و بێ نانوئاویی و بژێوی دەبن و خەڵکی کوردستان بە حوکمی دڕندەیی سیستەمی داگیرکەریی لە سێ بەشی کوردستاندا گەورەترین قوربانیین. لە ڕاپەڕینی سەرتاسەریی ئێران لە مانگی یازدەی 2019دا لە ڕۆژهەڵاتی وڵات بە سەدان گیانبەختکردوومان هەبوو کە تا ئێستایش تەرمی زۆریان دەستنەکەوتوونەوە. بێکاریی و نەداریی و نەهامەتیی سرووشتیی هاووڵاتییان لە ڕۆژهەڵات و باکوور کە لە جۆرەکانی خزمەتگوزاریی بێ بەشن کردووە کە دۆزەخ. لە کاتی داگیرکردنی سەری کانییەوە تا ئێستا ئەوە چوارهەم جارە کە دەوڵەتی تورکیا ئاو لە ڕۆژئاوای کوردستان دەبڕێت. ئەم دەوڵەتە داگیرکەرە ڕۆژانە لە عەفرینەوە بۆ گردەسپیی و عەین عیسا و تەلتەمر لە حەسەکە بۆمبباران دەکات.

باشووری وڵات بە داخەوە خاوەنی بەرهەمی ناوخۆی پێویست نییە. مووچە لە کاتی خۆیدا نادرێت و خەڵکی کاسبکار کە بژێوی ژیانیان ڕۆژانە پەیدا دەکەن لەو پەڕی تەنگەتاویی و دژواریی ئابووریی دان.

لە دۆخی وادا کە تەواوی خەڵکی کوردستان دەستیان لە سەر دڵیانە، ئەرکی دەسەڵاتدارانی باشووری کوردستان ئەوەیە کە سەرچاوەی گەیاندنی هێز و وزە و جۆش و خرۆش و هەستیی بەخۆباوەڕی بن بۆ هەموو خەڵکی کوردستان. لە بەرئەوە بردنی هێزی پێشمەرگە لە لایەن پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستان بۆ ناوچەی وەرتێ و زینێ دڵەڕاوکێ و نیگەرانیی کوردستانیان زیاتر دەکات و هەر ئەوەندە نییە کە هەنگاوێکی ناپێویستە، بەڵکو تێکدەر و رووخێنەرە.

ئەم ساڵ کوردستانیان نەیانتووانی نەورۆز پیرۆز بکەن، نەیانتووانی یادی هەڵەبجە و ئەنفال و کۆڕەو و ڕاپەڕین بکەنەوە. سیاسەتی دروستی نیشتیمانیی ئەوەیە کە قەرەبووی هەموو ئەو زیانە بە خەڵکی کوردستان بکەینەوە. پەیداکردنی فاکتەری گرژیی و نیگەرانیی پێچەوانەی هەست و کرداری قەرەبوونەوەی ئەو زیانانەن.

کوردستانییانی دڵسۆز دەزانن کە 30 ساڵێک لەمەوبەر خەڵکێکی ڕاونراو

بە برینداریی و بەکەس و بەدەر، دروست هەروەکوو کوردانی فەیلیی کە لە سەردەمی بەعسی فاشیستدا دووچار بوون، لە باکوورەوە هاتن بۆ باشوور. ئەو کوردانە چونکە خەڵکی دڵسۆز و کارکەر و زەحمەتکێش بوون هاتن لە ناوچەی مەخموور، لە دەشتەکەی کاکیبەکایی و لە سەحرایەکی وشک و برینگ و بەردەڵانییدا، بە دەستی خۆیان و بە پلاستیک و نایلۆن و بلۆکی هەرزانبەها ئاوادەنییەکیان بۆ خۆیان دروست کرد و لە شێوەی داعشدا بە خوێنی خۆیان پاراستیان و بە ڕاستیی هەروەکوو گەرمیانی خواروو ئەمانیش سەنگەری پێشەوەی کوردستانن. ئەم ئاوەدانییە ئەوەیە بە "کامپی مەخموور" بە ناوبانگە.

ئەوانەی جوون بۆ ئەم کامپە و سەردانی ئەم کامپەیان کردووە دەزانن کە ئەم کامپە هاووێنەی هەموو گەڕەکێکی هەژار و نەداری سلێمانیی و هەولێر و دهۆک و شەنگال و سەقز و مەهاباد و کرماشان و ماردین و دیاربەکرە. شارۆچکەیەکە لە پلاستیک و بلۆک و ئەشتوومەکی هەرزانبەها. خەڵکەکان هەمان خەڵکی گوند و شارەکانی دیکەی کوردستانن. ئەم خەڵکە بە شێوەیەکی دڵسۆزانە هاوکاریی یەکتریان کردووە و باخچەی ساوایان و خوێندنگا و نەخۆشخانەی سەرەتاییان بۆ خۆیان ساز کردووە و تا ئێستا یەک قڕان لە سەر هیچ کەسێک نەکەوتوون، و زیانیان نەک بۆ باشوور و تەواوی کوردستان نەبووە، بەڵکو بوون بە سەرچاوەی بەخۆباوەڕیی و سەربەرزیی و شانازیی بۆ تەواوی کوردستان. هەر هەمان خەڵکی دەم بە پێکەنین بەڵام بریندار و چەوساوەن کە لە سلێمانی و هەولێر و دهۆک و بانە و بۆکان و کرماشان و ئیلام و هتد دەیان بینین. هەمان خەڵکی چەوساوە و زەڕەرلێکەوتوو و بێ پارێزەن.

لە بەرئەوە ئابڵووقەدانان لە سەر ئەم شارۆچکە بریندارە ماندووە نەک هەر قازانجەک بۆ یەکێتیی نەتەوەیی و نیشتیمانی ناگەیەنێت بەڵکوو زەرەری گەورە لە هەستی هاوسەنگەریی و هاودەنگیی کوردستانیمان دەگەیەنێت. زەرەری ئاوا نابێت بە کەم ببیندرێت چونکە زەرەری گەورە بە یەکێتیی نەتەوەیی و نیشتیمانیمان دەگەیەنێت.

لەم ڕووانگەوە ئەرکی سەرشانی هەموو دڵسۆز و تێکۆشەرێکی کوردستانیی ئەوەیە کە داوا بکەین و کار بکەین بۆ ئەوەی بە ئابڵووقە لە سەر کامپی مەخموور لاببرێت و ئامێزەکی کوردستانیان بۆ بکرێتەوە، کە ئاوڕێک لە کامپنیشینیانی ئێزیدیی بدەینەوە کە ئەوە شەش ساڵە بە گەورە و بچووکەوە لە برسێتیی و هەژاریی و بێ خوێندن و بە چاوەدێریی ژیان بە سەر دەبەن، کە داوا بکەین هێزی پێشمەرگە لە وەرتێ و زێینە ببرێن بۆ ناوچە سنوورییەکان و

ڕووبەڕووی ئێران و تورکیا تا لە شوێنی دروست جێی خۆیان بگرن، کە چالاکوان و ڕۆژنامەوانی سیاسیی و دیموکراسیی ناوخۆ لە زیندانی ناوخۆدا نەبن چون برینی ناتەبایی و ناکۆکیی ناوخۆ ناسۆرتر دەکات، کە سەربەرزیی و شانازیی عەدنان ڕەشیدیی بۆ هی خۆمان بزانین، کە خاوەن لە گیراوانی کورد لە زیندانەکانی ئێران و تورکیا دەرکەوین، کە خاوەن لە قوربانیانی کارەساتی سرووشتیی کوردستان دەربکەوین کە هەر ئێستا لە سەرپێلی زەهاو دەبینین و کە بە دڵنیایەوە لە شاڵاوی بارانبارینی ئەم بەهارەدا لە تەواوی کوردستان ڕوو دەدەن.
با وەبیرخۆمان بهێنینەوە کە هەژاران و نەدارانی کوردستان ئێستا هەروەها بەڵای ڤایرۆسی کرۆنایشیان ڕووبەڕوو بووەتەوە و لەبەرئەوە هەموو جۆرە بەجۆش و خرۆشکردنێکی مرۆڤی کورد بە هەستی خوشکوبرایەتیی، هاوڵاتیی و هاوئاییندەیی دەبێت بە مایەی بەهێزکردنێکی سەنگەری کوردستان.
ئەو دۆخە پایە و پێگەی پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستان و ئەوانی دیکە لاواز ناکات، بەڵکو بەهێزتری دەکات.
ئێستا کە نەمانتووانی نەورۆز لە کاتی خۆیدا لە باشوورێک پیرۆز بکەین کە ڕاستەوخۆ لە ژێر دەستی داگیرکەردا نییە دەتوانین پاش بەزاندنی ڤایرۆسی کۆرۆنا ڕۆژێک بۆ پیرۆزکردنی نەورۆز تەرخان بکەین. ئەو ڕۆژە دەتوانێت هەر ڕۆژێک بێت لە مانگی چوار یان پێنج یان کاتێکی دیکەدا بێت. ئەو ڕۆژە نەورۆزی هەموو کوردستان دەبێت، چون بە دڵنیاییەوە کوردی هەموو شوێنێک لە پیرۆزڕاگرتنی ڕۆژێکی وادا خۆیان بە هاوبەش دەزانن. با ئەو نەورۆزە نەورۆزی لە ئامێزگرتنی هەموو مەخموور و شەنگال و ئێزیدیی و فەیلیی و یارسان و کاکەیی و هەورامانیی و گەرمیانیی و بەهدینانیی و هتد و هتد بێت. با نەورۆزی ئاشتەواییی گشتیی و بەهێزکردنی هەستی نەتەوەیی و نیشتیمانییمان بێت.
ئەمە خەیاڵ نییە، بەڵکو داوایەکی سیاسیی و ئەرکێکی سیاسییە کە پێکەوە دەتوانین لە پراکتیکدا ئەنجامی بدەین. خەڵکی چەوساوەی کوردستان شایستەی خزمەت و کامەرانیی و خۆشگوزەرانیی و پێشکەوتنن.
هەموو کوردستانییەکی ئازادیخواز دەزانن کە ئێران و تورکیا وەکوو دوو داگیرکەر ڕۆژبەڕۆژ دژ بە خەڵکی کوردستان خراپتر و توندوتیژتر و سەرکوتگەرتر دەبن. دژایەتیی ئەوان بە هاوسەنگەرییەکی بەرفراوان دەکرێت. سیستەمی سیاسیی و ئابووریی و کۆمەڵایەتییان بەرەو داڕمان دەچێت و ڕوو بە خەڵکی خۆیان و جیهان بە نرخ و بە بەها و دەستەوەستان ماون. لە دوا ساتەکانی مەرگیاندا لە هەڵپەدان قازانجی ژیان و زیندووبوونەوە لە ناکۆکیی و ناتەبایی ناوخۆی کورد

بکەن.
باشوور دوورگەیەکی دابڕاو لە کوردستانی گەورە نییە و نابێت بهێڵین لە سەر بناخەی ئەو جۆرە تێگەیشتنە سیاسەت بکرێت. بۆ دونیاییەوە ئێران و تورکیاش باشوور وەکوو پارچە خاکێکی بێلایەن و دابڕاو لە کوردستانی گەورە نابین، بەڵکوو دەیانەوێت بیکەن بە بەشێک لە سیستەم و نەزمی داگیرکەریی خۆیان و لە پراکتیکدا دژ بە تەواوی کوردستان بە باشوور خۆیشیەوە بەکاری بهێنن.
گرۆوی ئازادیخوازیی ئێمە لەوڕەدایە، کە دەبێت هەموومان تیایدا بەشدار بین و بیبەینەوە!

ڕێبوار ڕەشید
2020/3/29

کرۆناو بارودۆخی سیاسی ئەمڕۆی ئێران حەمید تەقوایی

لەکۆمەڵگە و بارودۆخی سیاسی ئێراندا هەموو شتێک کەوتوتە ژێر تیشکی پەتایی کرۆناوە.ڕەوتی پەرەگرتوی ئەوناڕەزایەتیانەی کەلە نۆڤەمبەردا(آبان ماه) دەستی پێکردبوو،لە ڕووبەڕووبونەوەی کرۆنادا وەستاوە لەگەڵ بڵاوبونەوەی ڤایرۆسی کرۆنادا لەڕووی شێوازەوە خەبات وخۆپیشان و کۆبونەوەی ناڕەزایەتی بەکردەوە بویە شتێکی ئاستەمە وەلە ناوەڕۆکیشدا پارێزگاتی خۆپاریزی سایەی بەسەر هەموو شتێکدا کێشاوە.
لە یەکەم نیگادا وادەتە پێش چاو قەیرانی کرۆنا ئەو بزوتنەوە پەرەگرتوەی کەبەکردەوە ئەیتوانی لە هەشتی مارس ڕۆژی جیهانی ژنان وەیان لە خەباتی هەموو ساڵەی کرێکاران بە زیاد بونی کرێ و تەنانەت بەبیانوی چوارشەمەی سورو مەراسیم وهاتنی جەژنەکانی تردا هەیان بوە وەستاندوەو کۆمەڵگەیەکی ناڕازی وڕاپەڕیوی بەترس و دڵەڕاوکە و هەوەدان بە مانەوە ی خۆی داپۆشیوەو داتەپاندوە. بەڵام ئەمە تەنها ڕواڵەتی مەسەلەکانە. بڵاو بونەوەی کرۆنا تەنها لەترس و نیگەرانی وهەوەدانی قابیلی تێگەشتن وتەواو ڕەوایی خەڵک بە پارێزگاری لە گیانی خۆیان نەبوە. پەرەگرتنی تووڕەی ونەفرەتی جەماوەری خەڵک لە

ژەم وە پشت بەستن بە هێزی خۆیان لە ڕووبەڕوو بونەوەی ئەم کارەساتە دیوێکی تری دراوی قەیرانی کرۆنایە. هۆکارێکی گرنگی ترس ودڵەڕاوکێی کۆمەڵگە لە ڕووبەڕووبونەوەی کرۆنادا. هەبونی حکومەتێک کە نەک تەنها هەنگاوێک بۆ پارێزگاری لەژیانی هاوڵاتیان نانێت بەڵکو هۆکاری سەرەکی بڵاوبونەوەی ڤایرۆسی کرۆنایە. لەقوڵایی بێزاری ونیگەرانی خەڵکدا توڕەیی و بێزاری لە هەموو تاوانباران شاردراوەتەوە.

هەموان دەزانن کە بەردەوامی گەشتە ئاسمانییەکان بۆ جین،شاردنەوەی مەودای کارەساتەکەو درۆ وتن بەخەڵک،خۆپارێزی لە قەرەنتینەکردنی شاری قوم و هەموو ناوەندەکانی پەرەگرتو بە نەخۆشییەکە، هەڕەشەو دەستگیرکردنی هەموو ئەو دوکتۆرو پەرستارانەی کە ڕاستییەکانیان بۆ خەڵک باس دەکرد و هیتر وهیتر لەنێو هەوڵەکانی حکومەتێکدایە کە کارەساتی ئیستای خولقاندوە. ڕژێم مەسەلەی کرۆنای گۆڕیوە بە بابەتێکی سیاسی-ئاسایشی وبە پارێزگاری لە ڕژێم ودەسەڵاتە چەوسێنەرەکەی سودی لێوەردەگرێت.

لەلایەکی تروە ئەبێت قەیرانی کرۆنا لە مەتن و بەردەوامی بزوتنەوەی سەرنگونی خوازییەکی پەرەگرتو کە بە تایبەت لەم لەم پێنج مانگەی دواییدا پەرەی سەندبوو بڕیاری لەسەربدەیت و تاوتوێ بکەیت.لەم ڕوانگەیەشەوە قەیرانی کرۆنا لە ئێران لەگەڵ وڵاتەکانی تری وەک،چاینەو ئیتاڵیادا. بەتەواوەتی جیاوازە.کارەساتیکرۆنا لەدرێژەی ئەو کارەساتانەی تردا کەلە پینج مانگی ڕابردودا ڕوئەدات کە پەیوەندی نێوان حکومەت وخەڵکی بەتەواوەتی گۆڕیوە . تەقەکردن لە خەڵکی ناڕازی لەمانگی ئۆکتوبەرو تەقەکردن لە فڕۆکەی نەفەرهەڵگر، ئەمەش بە دەستڕێژی تەقەی ڤایرۆسی کرۆنە بۆ کۆمەڵگە تاوانەکانی حکومەت پەرەسندنێکی تازەی بەخۆیەوەگرتوە.کارەساتی کرۆناش وەک کارەساتەکانی پیشوو دروستکراوی کۆماری ئیسلامییە.کارەساتێک کەلەلایەکیەوە حکومەتێکی تاوانکارو درۆزن وسەرتاپا گەندەڵ وەستاوە وەلەلاکەی ترەوە کۆمەڵگەیەکی بەگیان هاتوو کە دەیەوێت لە شەڕی حکومەت ڕزگاری بێت. پەتایی کرۆنا شێوەی ئەم ڕووبەڕوو بونەوەی گۆڕیوە بەڵام ئەم قوتبی بونەوەی نیوان کۆمەڵگەو حکومەتی گەیاندوەتە ئاستێکی توندرو ئاشتی هەڵنەگرتر و پەرەسەندوتری کردوە.

ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر ئەم ڕاستییەی زۆر ڕاشکاو وئاشکرا لە بەردەم چاوی هەموان دانا کە حکومەتی ئیسلامی هیچ پەیمان وبەرپرسیارەتییەک، تەنانەت بە قسەو بەڕواڵەتی،لەبەرامبەر کۆمەڵگەو ژیانی خەڵکدا نییە.هەموو بە ڕۆشنی بینیان کە میحوەری سیاسەتەکان وکردەوەکانی حکومەت وە تەنانەت ئامانجی ڕاگەینراویان هێشتنەوەی خۆیان لەدەسەڵاتدایەو بەس. تەقەکردن بەئامانجی کوشتنی خەڵکێک کە

ناڕەزایەتیان بە سێ قات زیادبونی نرخی بەنزین لە شەوێکدا هەبووە ، وە بەشوێنیدا شەڕی پرسەگێڕانی سەرکردە تاوانبارەکەیان کە بەمردنی هەشتا کەس لەژێر دەست وقاچی تاقمە بەکرێگیراوەکانیادا تەواوبوو.وە پاشان بەتایبەت تەقەکردنی بەئەنقەست لە فڕۆکەی نەفەرهەڵگر،هەموی نیشان دەری ئەو ڕاستیە بون،کە حکومەت خەڵک وەک دوژمنی ڕژێمەکەی سەیردەکات، بە مانەوەی خۆی لەدەسەڵات شەڕدەکات،وەلەم شەڕەدە دەست لە هیچ تاوانێک ناپارێزێت.خەڵکیش کۆماری ئیسلامی نەک وەک دەوڵەت وحکومەتێک بەڵکو وەک دوژمنی خۆی دەناسێت.قەیرانی کرۆنا ئەم ڕاستیە بنەڕەتیەی جاریکی تر بەڕۆشن ترین شێوە تەئکید کردوە کەلە کۆمەڵگەی ئێراندا شەڕێک لە پێناو مانەوەدا لەئارادایە شەڕی مانەوەی ژیان وئینسانیەت،لەبەرامبەر شەڕی مانەوەی حکومەتێکی تاوانکارو گەندەڵ لەئارادایە.جارێکی تر ئەو ڕاستیە بەرجەستە بویەوە کە ڕژێم بە مانەوەی خۆی لەدەسەڵاتدا کارەسات دوای کارەسات دەخولقێنێت..جیاوازی ئەم دواین کارەساتە لەگەڵ ئەوانەی پێشودا ئەوەیە کە ڕژێم ئەمجارە ڤایرۆسی نەخۆشیەکی کوشندەی لەگەڵدایە.

حکومەت بە نەخۆشی کرۆناش،وەک ناڕەزایەتی ڕەوایی خەڵک لەدژی گرانی بەنزین،ناڕەزایەتی بە تەقەکردن لە فڕۆکە و مەراسیمی ڕێزگرتن لەگیان بەختکردوەکانیان،وەکو بابەتێکی سیاسی-ئەمنی مامەڵەکرد.بابەتێک کە “دوژمانان”
هێناویانەتە کایەوە هەتا لەهەموو”ڕژێمەکە”مان بدەن،قسەی سەرانی دەسەڵات،لە خامنەییەوە هەتا ڕوحانی و تا ئاخوندە بچوک وگەورەکانی تر لەبارەی ڕاست نەبونی ئەم “نەخۆشیە وەهمییە”هەوڵی دوژمانە لەدژی ڕژێم و”پیلانی ترامپە لەدژی شاری پیرۆزی قوم”ئەیسوڕێنن.نیگەرانی هەموو شتێکن ژیانی خەڵک،مەلغەمەیەکیان لەدرۆو خورافات وپەسی وگێوجی وبێ شەرمی ئیسلامیەیان داوەتە کۆمەڵگە وە کاتێک کە ئیتر ناکرێت نکوڵی لە کارساتەکە بکەیت،ئاماری کەسانێک کە بەهاوکاری ڤایرۆسی کرۆنا کوشتبویان،هەروەکو کوشتاری نۆڤمبەر ،بەلەدەدا یەک زیاتر کەمیان کردبویەوە، تا بەڵکو مەودای تاوانەکانیانی پێبشارنەوە،کرۆنە بەمەسەلەی بەنزین وموشەک نان بە فڕۆکەو نمایشی هەڵبژاردن وهیتر جیاوازن،بەڵام حکومەتی ئیسلامی هەر هەمان حکومەتە،دەسەڵاتێکە کە دەکوژێت بە ئەوەی بمێنێتەوە.ڤایرۆسی کرۆنا لە ئێران حکومەتی ئیسلامی لەپاڵ خۆیدا بینیەوە،لەبەرامبەریشدا خەڵکی ئێران بەخێرای لەوە تێگەیشتن کە ئەبێت هاوکات لەگەڵ هەردوو ڤایرۆسی کرنا وڤایرۆسی حکومەتی ئیسلامیدا بجەنگن.ئەمڕۆ گەمەڵگە پاش درکان،وشەک بونی لەسەرەتادا بەخۆیدا هاتوتەوە.گەیاندنی هەواڵ بەشێوەیەکی فراوان بەتایبەت لەلایەن پزیشکان وپەرستاران

وکارمەندە شەریفەکانی تری نەخۆشخانەکانەوە دەستی پیکردوە.گروپە خەیاریەکان وگروپەکانی هاوکاری لە هەموو جێگایەک بە ڕووبەڕووبوونەوەی کرۆنا لە پێکهاتندان .هەڵسوڕاوانی سیاسی وئیرانیەکانی دانیشتوی دەرەوەی وڵاتیش بەهانای خەڵکی ئێرانەوە چون.خەڵکی ڕاگرتنی دەوامی زانکۆو قوتابخانەکانیان بەسەر ڕژێمدا سەپاندوە،دەست لەکار کێشانەوەو لەکارخستنی ناوەندەکانی بەرهەمهێنانیش دەستی پێکردوە.

لەلایەکی ترەوە بزوتنەوەیەکی پەرەگرتوو لەلایەن خەڵک وکەسوکاری زیندانیە سیاسیەکان بۆ ئازادکردنیان بە ڕێکەوتوە. لەژێر ئەم فشارەدا حکومەت ناچار بوە کە مۆڵەت بداتە زیاتر لە حەفتا هەزار زیندانی،بەڵام ئەم بزوتنەوەیە ئەتوانێت و ئەبێت هەتا ئازادکردنی هەمو زیندانیانی سیاسی ولانیکەم مۆڵەت پێدانی هەموو زیندانیەکان هەتا مەسەلەی کرۆنا چارەسەر دەکرێت.

ئەم واقیعیەتە نیشانی ئەدات کە ڕوبەڕوبونەوە لەگەڵ ڤایرۆسی کرۆنادا لەگەڵ حکومەتێکی هاودەستیداپێکەوە ئاڵاون.

لەپیشترین ئامانجی خەڵک ڕێک پاریزگاریە لەژیانی خۆیان وئەوانی تر بەڵام بەشێک لەم هەوڵانە وەستانەوەیە لەبەرامبەر کۆماری ئیسلامیدا.لەهەر هەنگاوێکدا لەگەیاندن وبڵاوکردنەوەی هەواڵ،ئاماری واقیعی ،تا دابەشکردنی هاوکاری تەندوستی ودەرمانی وتا گەیاندنی هاوکاری مالی وکەل وپەل لەدەرەوەی وڵات،ئەبێت لەگەڵ ڕیگریەکانی کۆماری ئیسلامی،لەگەڵ سوپاییەکان وپاوانخوازان وقاچاخ چیەکان ولەگەڵ ڕەواج پێدەرانی خورافات وهەواڵدەرەکانی دەزگاڕاگەیاندنە درۆ بڵاوکەرەوە حکومەتیەکاندا ڕوبەڕوبێتەوە.

ڕوبەڕوبونەوە لەگەڵ کرۆناو خەباتی خەڵک لەدژی کۆماری ئیسلامی تێکەڵ بون.لەم ڕوبەڕوبونەوەیەدا سێ تەوەرە گرنگی پەیدادەکات:

یەکەم ریکخراوبون لە گەڕەک وناوچەو نەخۆشخانەکاندا لەهەموو شارەکاندا بۆ خۆاری و کۆمەک گەیاندن .جەماوەری خەڵک وپزیشکەکان وکارمەندانی نەخۆشخانەکان هەرئێستا خۆیان دەست بەکار بوون و لە ئاستی جیاوازدا دەستیان کردوە بە کۆکردنەوەو گەیاندنی یارمەتی تەندروستی و هاوکاری بەوانەی کە پێوستیان پێیەتی.

دووهەم:راگرتنی هەموو ناوەندەکانی کارو کۆبونەوەو ڕیکخستنی مانگرتنی گشتیش بۆ ئامانجی دور ڕاگرتنی کۆمەڵگەو هەم بۆ فشار هێنان بۆ حکومەت.ئیستاش بەشوێن چونە سەری باسی مانگرتن لە ناو کرێکارانی کۆمەڵگەی پێڵای ئەحواز،ئەو کۆمەڵگەیە هەتا دوایین وە لەگەڵ بەڕێینی وەرگرتنی هەموو موچەکەیان بەتەوایی لەکاروەستان ڕاگەیەندراوە.وە هەندێک لە بەشەکانی ڕێگای ئاسن لەناویاندا هێڵی مەشهەد بۆ ئەحواز بەشوێن بانگەوازی کرێکارانی ڕێگەی ئاسن لە ١٥

مارسدا بەمانگرتن ڕاگیراوە.ئەم جوڵانەوەیە ئەبێت بەردەوام بێت وپەرەبستینیت هەتا هەموو ناوەندەکانی بەرهەمهێنان دەگرێتەوە.

سێهەم:ناچارکردنی حکومەت بەدابین کردنی پێداویستیەکانی ژیانی خەڵکێک کە توانای دابین کردنی سەرەتایی ترین پێویستیەکانی ژیانیان نیە،تەندروستی ودەرمان ئەبێت بە تەوایی بکرێتە خۆڕایی،خێزانێک کە بەهۆی بڵاو بونەوەی پەتایی کرۆناوە نان هاوەری ماڵەکەیان لەدەستداوە،وەیان بارودۆخی ژیان و گوزەرانیان خراپە،ئەبێت پارێزگاریان لێ بکرێت وە ژیانیان دابین بکرێت.وەکەسانیک،وە خەڵک ئەبێت لە پارەی ئاو کارەباو تەلەفۆن وغاز وقیستە بانقیەکانیان ببەخشرێن.بەتایبەت زیان لێکەوتوترین بەشەکانی کۆمەڵگە لەناویاندا کر□ک□ارانی ب□ک□ار، بێ خانەولانەکان.دەستفرۆشان، ومنداڵانی کار و شەقام ئەبێت لەڕوی مالیەوەپاریزگاریان لێبکرێت.ئەم داخوازیانە ئەتوانرێت وئەبێت بەسەر حکومەتدا بسەپێنرێت.لەکۆتایدا قەیرانی کرۆنا دادەبەزێت،گرنگ ئەوەیە کە کۆمەڵگە بەکەمترین زیان ئەم قەیرانە تێپەڕێنێت،وە یەکگرتوانە ترو پێکەوەگرێدراوتر و ڕیکخراوتر ل□ بەرامبەر حکومەتدا ڕابوستێتەوە.ئەمەش ب□ تەواوەتی بەستراوە بە خەباتی ئێمەی خەڵکەوە لەم بارودۆخەدا.کێشەو نەهامەتیەکانی تری خەڵک،هەژاری وبێکاری وگرانی وهەڵاواردن وبێ مافی وسەرکوت.هێشتا بێداد دەکات وە ژیانی خەڵک وێران دەکات.قەیرانی کرۆنا ئەم کێشانەی نەخستوەتە لاوە بەڵکو زۆر توندتر وپەرەسەندوتری کردوە.

لەناو ئەم بارودۆخەدا ئەگەری ئەوە هەیەکە قەیرانی کرۆنا خۆی بگۆڕدرێت بە ڕاپەڕین وشۆڕشی جەماوەری،ڕاپەڕنێکی زۆر پەرەگرتوتر لە ڕاپەڕینی نۆڤەمبەر(آبان ماە).کوتای بێت.هیچ کۆمەڵگەیەک خۆکوژی ئەنجام نادات،لەگەڵ توند بونەوەی قەیرانی کرۆنا،قوڵبونەوەی قەیرانی هەژاری وبارودۆخی ژیان وگوزەرانێک کەناتوانرێت تەحەمول بکرێت.ب□ تەواوەتی ئەگەری تەقینەوەیەکی کۆمەڵایەتەی هەیە. ئەبێت خۆمان بۆ بارودۆخێکی وەها ئامادەکەین.لەکاتێکی وادا ئۆرگانەکانی خۆیاری ،هاوشێوەی ئۆرگانەکانی کۆنترۆڵکردنی گەڕەکەکان لە ڕاپەڕینی نۆڤەمبەردا، بەشێوەی ناوەندە خەباتگیڕەکان کاردەکەن،وە ئەمەش ئەرکی ئەحزاب وهێزە سیاسیە ئازادیخوازەەکانە کە ڕیکخراوکردنی ئەم ڕێکخراوانە لەدەستوری کاری خۆیاندا دابنێن.مانگرتنی گشتیش لایەنێکی گرنگی ترە لە خەباتی کرێکاران وکارمەندان لەبارودۆخی پەرەگرتوی سەرلەنوێی جەماوەریدا.

هەر لەئەمڕۆوە ئەمە لەئەستۆی ئەحزاب وهێزە ڕادیکاڵەکان و کەسایەتی وهەڵسوڕاوان وداه□زراوەکانی بزوتنەوەی کریکاری، بزوتنەوەی ژنان وخوێندکاران وهەموو بزوتنەوە ناڕەزایەتیەکانە،کە

پێ بنێنە مەیدان وجەماوەری خەڵک بۆ تێکشکاندنی دێوزمەی کرۆنا حکومەتی کرۆنا سازو ئامادە بکەن.ڕاگرتنی ناوەندەکانی کارو ناوەندەکانی بەرھەمھێنان ریکخستنی مانگرتنی گشتی لەکەناری ڕیکخستنی ئورگانەکانی خۆیاری وخەڵک دامەزراندندا وە ناچارکردنی حکومەت بەدابینکردنی ژیانی خەڵک وبەتایبەتیش زیانلێکەوتوەکان ک□م□گ□ ،لەتەوەرەکانی ئەم ھەڵسوڕانانە وەستاون.

حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری بەھەموو توانای خۆیەوە لە م □و□ کاردەکات وە ھەموو ئەحزاب وھێزە ئازادیخوازەکان بانگەوازدەکات بۆ کارکردن لەم لایەنەوە.

٢٠٢٠\٣\١١

وەرگێڕانی کاوە عومەر

٢٠٢٠٢\٣\٢٨

لینکی بابەتەکە بەفارسی

http://wpiranfa.com/?p=15389

کۆڕۆنا کیشوەرێکی پڕ لە وڵاتی جیھانی یەکەمی لە زەویدا! … ئارام ئازاد

زۆرێک لە ھاوڵاتیانی وڵاتانی جیھانی سێیەم یا تایبەت تر وڵاتانی ڕۆژھەڵاتی ناوەڕاست و کیشوەری ئەفریقا زۆرجار دروشمی “ئێمە کەمترنین لە ھاوڵاتیانی ئەوروپی و ڕۆژئاوایی” یان لە خۆپیشاندان و ڕێپێوانەکانیان بەکارھێناوە و ئەو وڵاتانەیان بە نمونەی ھەرە پێشکەووتویھەموو بوارەکان ھێناوەتەوە ھەر لە سیاسیەوە دەست پێبکە تا دەگاتە خزمەتگوزاری و زۆرجار ژیانی تایبەتی ھاوڵاتی ئەوروپی بە نمونەیباڵا ھێنراوەتە پێش چاو، بەڵام ئەمانە تا ھاتنی ڤایرۆسێک بوو، کە ئەگەر مەودای ڤایرۆسەکە لەو وڵاتەی لێوەی سەری ھەڵدا(چین) پێوانەبکەین تا دەگاتە کیشوەری ئەوروپا ئەوا دەبینین وڵاتانی ڕۆژھەڵاتی ناوەڕاست نزیکتر بن نەک ئەوروپا یا ڕوون تر وەک خۆیان باسی دەکەنوڵاتانی جیھانی یەکەم* ئەو پرسیارە جەوھەریەی پێویستە لای زۆرێک لە خەڵک گەڵالە ببن□ ئ□و□ی□ ک□، ب□چی

ئاوا پێشبینی نەکراوانە ڕویدا؟وە چۆن لەو وڵاتانەی بە باشترینەکانی جیهان دادەنران لە ڕووی سیستەمی تەندروستی بەو شێوەیە خێرا تەشەنەی کرد؟.

یەکێک لە دکتۆرەکانی وڵاتی ئیتاڵیا لە بەرنامەیەکی تەلەفزیۆنی ڕاستەوخۆدا بە ئاشکرا وتی "بەڵێ حکومەت و سیستەمی بەڕێوەبردن ودیموکراسیەتمان باشترینن بەڵام ئێمەی هاوڵاتی نا" ئەم قسەیە چەندین تێبینی و بەرچاو ڕوونی لەخۆ دەگرێ، وڵاتێکی وەک عێراق ک□ نمونەیەکی زیندووی وڵاتێکی خراپی جیهانی سێیەم بوو و درێژترین سنووریشی لەگەڵ یەکێ وڵاتانە هەیە کە زۆرترین کەسی تووشبویکۆڕۆنای تێدایە بەڵام توانی بەربە بڵاوبوونەوەی خێرای ڤایرۆسەکە بگرێ، ئایا وڵاتانی یەکێتی ئەوروپا بەهۆی نەبوونی سیستەمی سنوور لەنێوان وڵاتەکان غەدر لێکراوبوون یا کەمتەرخەمی هاووڵاتیانی ئەو وڵاتانە هۆکاری تەشەنەکردنی خێرای ئەو ڤایرۆسە بوو ! کۆمەڵەینێودەوڵەتی گالوپ بۆ ڕاپرسی نێودەوڵەتی لە ساڵی 2015 ڕاپرسیەکی ئەنجام داوە سەبارەت بەو وڵاتە ئەوروپیانەی دوای چونە تەوالێتدەستیان دەشۆن، ئەنجامی ڕاپرسیەکە شۆکھێنەر بوو، وڵاتێکی پێشکەوتوی جیهانی یەکەم لە بابەتی هۆڵەندا تەنیا لە 50% هاوڵاتیانیبایەخیان بە دەست شۆردن داوە و وڵاتی ئیتاڵیا لە 57% و وڵاتی بەلجیکا 60% و وڵاتی ئیسپانیا 61% ی هاوڵاتیان، بایەخ نەدان ب□ تەندروستی و پاک و خاوێنی لەپاڵ دەیەها کەم و کوڕی تر نمونەیی بوونی هاووڵاتی ئەوروپی خستە ژێر بارێک کە ڕەنگە جارێکی تر نەتوانبە فیزەوە بە خەڵکی غەیرە ئەوروپی بلێن "ئێرە ئەوروپایە، کەواتە دەتانپارێزین" ئەمە جگە لە کەمتەرخەمی حکومەت لەمەڕ ڤایرۆسێک کە تەنهاچەند هەفتەیەک پێشووتر گشت سیستەم و کایەکانی وڵاتێکی یەک ملیار و نیوی لە بابەتی چینی بەرەو داڕوخان برد، هەر زوو حکومەتی چینهەنگاوی پێویستی گرتەبەر و قەدەغەی هاتووچۆی ڕاگەیاند و هەموو شتێکی وەستاند، ناوەندەکانی خوێندن و کۆلێژەکان و جوڵانەوەیشەقام و هاتنەناوەوە و چوونەدەرەوەی وڵات و کەرتی پیشەسازی و بازرگانی لەپاڵ ئەوەی دەیزانی کە ئەمە زیانی چەندەها ملیار دۆلاری بەدواوەیە بەڵام لەپاڵ ئەو زیانە زۆرەش هەنگاوەکان وایان کرد زیانەکان زۆر گەورەتر نەبن، هەموو ئەمانە ل□ پێناو زاڵ بوون بەسەر تەشەنەکردنی ڤایرۆسەکە و سەرکەوتوو بوو لەم کارە، بەڵام هەر دوای چەند ڕۆژێک نیشانەکانی تەشەنەکردنی ڤایرۆسەکە لە گشت وڵاتانیئەوروپا بەدی کرا، کەواتە پێویست بوو حکومەت بە خێرایی هەمان هەنگاوی بگرتایەتە بەر کەچی نەک هەر وا ڕووی نەدا بەڵکو و□کوبەریتانیا تا ئێستاش ناوەندەکانی خوێندنی دانەخستوە و هیچ ڕێگەیەکی وای نەگرتوەتە بەر کە کاریگەری

ڕاستەوخۆی لەسەر تەشەنەکردنی زیاتر و زیاتری ڤایرۆسەکە لە کاتێکدا ڕۆژانە مەرگی ئەو کەسانە دەبینن کە بەریتانیان گەیاندە ئەمڕۆ یا وەک ئیتاڵیا کە توانایئەوەی نەماوە خزمەتگوزاری پێویست بە ئەو هەموو تووشبووە زۆرە دابین بکا و زۆر بە سادەیی و بە ناڕاستەوخۆیی پیرەکانیان تێگەیاندووەکە “ژیان لە پێش گەنجەکانە کەواتە هەوڵ بدە ئەو ڤایرۆسە تووشت نەبێ”، لێرەوە پێویستە هەموو هاوڵاتیەکی ئەورووپی دووجار بە خۆیدابچێتەوە جارێکیان لەهەمبەر کەمتەرخەم بوون لە جێبەجێ کردنی هەندێ پرەنسیپی ڕۆژانەی تەندروستی و جارێکی تریش بە ئەوەی بزانن کەحکومەتەکانیان هەڵبژێرداوی خوایی نییە و مرۆڤ بەڕێوەی دەبا و قابیلی هەڵە و ڕەخنە لەگرتنە. پێم وایە دوای کۆڕۆنا زەحمەت دەبێ کە ئەورووپا قەرەبوی ئەو هەموو ملیار یۆرۆیە بکاتەوە و جەنگێکی تر دەست پێ دەکا ئەویش جەنگی مایەپوچ بوونی چەندین کۆمپانیای زەبەلاح ودروست بوونی چەندین کۆمپانیای تازەیە بەڵام یەکێتی ئەورووپا ئەو یەکێتییەی جاران نامێنێتەوە.

*:زەربەی وڵاتانی جیهانی یەکەم وڵاتی پێشکەوتوو و پیشەسازین دەکەونە کیشوەری ئەورووپا و شۆڕشەی پیشەسازی بە یەکەم جار لەمکیشوەرە ڕوویدا لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەهەم، پێش ئەوە خەڵکی ئەورووپا خەریکی کشتوکاڵ بوون .

ئارام ئازاد

ژیان حکایەتە، ژیان شیرینە … جەلال قادر

ئەگەر ئێستا مرۆڤێکی چاخی بەردین زیندوو بێتەوە، ئارەزوو دەکات دووبارە بگەڕیتەوە بۆ ناو ئەشکەوتەکان، لەو تاریکییە بژێتەوە. ئەوەش(ئێستا) لەم سەردەمی پەتایە، خەزگە بە ڕابووردوو دەخوازن، دەتانەوێت دووبارە لەو دۆزەخە بژێنەوە. چونکە خەمەکانی ڕابووردووتان لەبیرچۆتەوە، لەبیرتان چۆتەوە کە بە هیواو ئاواتی دوا ڕۆژێکی پرشنگدار بوونە.

مــ□ر□ق تــا دوا هەناســەکانی ژیــانی، وەک کراســێکی تەڕ بە قەد تەنا فێکەوە،چاوەڕوانی تیشکی خۆر دەکات، وشک بێتەوە، هەرکە وشکیش بوەوە با دەیبات. ژیانمان دووبارەیە و حکایەتەکان کۆتاییان نــایەت. کەچــی ئــارەزوودەکەین دەســت بە ژیــانەوە بگریــن، چــونکە هەستدەکەین شتێک ماوە بتوانێت دڵمان خۆشکات، شتێک ماوە بمان بەستێتەوە. ژیان زنجیرێکە دەست و پێی بەستووین، بوووینەتە کۆیڵە، خەون بە ئازادی و خۆشەویستییەوە دەبینین.

بەهەربــار، ئەوەی مــن مەبەســتمە بیڵێــم : ژیــان حکــایەتە، بە ڕۆژ دەینووســینەوە، بەشەویــش حەزدەکەیــن، بەدیــار ئــاگردانێەکەوە، بیخوێنینەوە. من تاقە ئارەزووم ئەوەیە، هەر وەک کتێبی (هەزارو یەک شەوە) ڕۆژی حکــایەتێک بگێڕمەوە، مەگەر نەمــانگووت شتێــک هەیە دەمان بەستێتەوە؟

فەرموون ئێوە و حکایەتی ئەمڕۆ: ژیان شیرینە

چای دەمی کێشا، دوو دانە نانی تیریم تەڕ کرد، ماست و پەنیر و ژێر پیــاڵەیەک پڕ لە هەنگــوینم لەســەر مێــزەکە دانــا. چــاوەڕوانی هاوسەرەکەم بووم، بە زەردەخەنەوە بەیانی باشم لەگەلدا بکات.

هاوسەرەکەم بە پرچی ئاڵۆسکاوی و رووخساری مۆنەوە، بە بێدەنگی هات و لەســەر کورســییەکە دانیشــت. لێمپرســی : چیبــوە، خەونــی ناخۆشت بینیوە؟

وەلامی نەدامەوە.

_ کەسێک، تووڕەی کردوویت، بۆچی وا گرژوو مۆنیت؟

ناچار دوو پیاڵە چاییم تێکرد و بەبێدەنگی دانیشتم.

لەپــاش چەنــد خــووڵەکێک هاوســەرەکەم بە دڵتەنگییەوە کەوتە دووان: دەزانیت بۆ تووڕەم؟

(وەلامیم نەدایەوە)

لەوە تووڕەم جارێکیتر، کەس و کارم نەبینمەوە، نەتوانم سەردانی شارەکەم بکەم و دایکم لە ئامێز بگرمەوە. باشە ئێمــە چیبکەین،ئەم ڤایرۆســە لە کوێــوە هــات؟ ئەگەر ئەم پەتــایە درێــژە بکێشیــت و ڕیگەوبان، ئاسمان بگیریت و فڕۆکەخانەکان داخرێت. ئێمە چیبکەین… ها …پێم ناڵییت بۆ دەبێت چارەنووسمان وابێت؟ بۆ دەبێت هەرچەند ساڵ جارێک ئاوات بە شتێکی نوێوە بخوازین؟ بۆ قسە ناکەیت؟ بۆ وەلامم نادەیتەوە؟

(من بەردەوام بووم لە بێدەنگی، لەتە نانێکم بەدەستەوە گرت و چایی خۆم دەخواردەوە)

کاتێ هاوسەرەکەم هەرچی تووڕەیی هەیبوو هەڵیڕشت.

بە ئاسپایی وەلامیمدایەوە : بەیانی باش ئەزیزم، جوان گوێم لێبگرە، ئەم ژیانە حکایەتە و خۆزگە بە ڕابووردوو مەخوازە، خۆت بدە بەر

خۆرو جەستەت برۆنزی بکە، ئیسقانت پتەو بکە. هەوڵدە بۆ ئەمڕۆ بژی، دڵنیا بە سبەینێ حیکایەتێکیترە.
هاوسەرەکەم، بە سەڕسووڕمانەوە، ل□م□ی پرسی : مەبەستت چییە؟ حیکایەتی چی؟
_ تۆ ئارام بگرە، کە شەو داهات بۆتی دەگێڕمەوە!.
لەتە نانەکەی ناودەستم بە ماست کرد و کەوچکە چایێ هەنگووینم بەسەریا کرد و خستمە ناو دەمی هاوسەرەکەم. ئەویش پاش ئەوەی فڕی لە چاییەکەیدا، چاوی لە چاوم بڕی و بە بزەخەندەیەکەوە، وتی : ژیان چەند شیرینی□!.

کوستەنتین کەفافی لە قەسیدەی (شار)دا … و : نەژاد عزیز سورمێ

وتم: بۆ خاکێکی دیکە دەچم ، بەرەو کەنارێکی تر
شارێکی لەم شارە چاتر دەبینمەوە ..
هەموو هەوڵێکم بێ هوودەیە ،
دڵم وێنەی مردوو گۆڕکراوە
تاکەی ئارام بم لەم شوێنەدا عەقڵم تێك بچێ ؟

چەندی چاوم هەڵبڕین ..
چەندی تەماشای دەوروبەرم کرد
وێرانەی ڕەشداگەڕاوم لە ژیانمدا بینی
لێرە شوێنەواری تاریکی ژیانم دەبینم
کە چەندان ساڵم بەڕێ کردن ، ونم کردن ،
بەتەواوی وێرانم کردن ..

وڵاتی ترو کەناری دیکە نادۆزیەوە..

بۆ هەر کوێ بڕۆی شارەکەت بەدواتەوەیە ..
لە هەمان ئەو شەقامانەدا دەبی
لەهەمان کووچەدا پیریت دەگاتێ

لەهەمان ماڵیشدا سەرت سپی دەبێ ..
هەمیشە دەگەیتەوە ئەم شارە
هیوا بۆ جێی تر مەخوازە
هیچ پاپۆڕێکت بۆ نییە .. هیچ ڕێگایێ
مادەم ژیانت لێرە ،
لەم گۆشە بچووکەدا تێکچووە..
لەهەر جێیەکدا بی وێرانەیە .

• لە http://www.blackcoffee.tech/2017/09/thecity.html کراوە بە کوردی .

دەسەڵات و حکومڕانی گەندەڵ، هەڵقولاوی کۆمەڵگەی گەندەڵن* … شاخەوان سەنگاوی

دەسەڵات و حکومڕانی گەندەڵ … هەڵقولاوی کۆمەڵگەی گەندەڵن. (بێرتراند روستیێ)*

ئەگەر دەمی هەر تاکێکی کورد بکەیتەوە بۆ ژن و پیاو پیر و منداڵ دەبێت بە شیکەرەوە جا سیاسی، تەندروستی، وەرزشی ….هتد. وە بگرە زۆرجار دەم لە هەموو بابەتێک دەکوتێت، بە بێ ئەوەی سەرەداوێکی لە مەڕ ئەو بابەتەوە بەدەستەوە بێت. بۆیە بەو شێوەیەی کە دەبینین کاتێ باس باسی گەندەڵییە هەموومان بەبێ خوێندنەوەیەکی بابەتیانە بۆ پاڵنەرە ناوخۆی و دەرەکییەکان، بە ڕاست وچەپدا دەکەوینە سەرو گوێلاکی کاربەدەستان. یان بە دوو پۆستی فەیسبوک دوو ڕەسمی هەست بزوێنانە هەموو ڕابردوی لە یاد دەکەین. هەر بۆیە لە بیرمان دەچێت بپرسین کە ئەم دەموچاوانەی کردووە بە کار بەڕێکەرمان؟ یان ئایە ئەمانە بونەوەری فەزاین و لە بۆشایی ئاسمانەوە دابەزیوون بۆ بەڕێوەکردنی کارەکانی ئێمە ، هەر بۆیە دەڵێم نەخێر ئەمانە نەبونەوەری ئاسمانین نە لە ئاسمانیشەوە دابەزیوون، بەڵکو بگرە ئەمانە هەڵقوڵاوی نەو کۆمەڵگای خۆمان و هەر خۆشمان ئەگەر بۆ کەی دەنگ نەبێت ئە بەلایەنی زۆرەوە ڕازی بوینە بە هەڵبژاردنی ئەم

کاربەڕێکەرانە. ئەوا لە بەرامبەریشدا هیچ یەک لەم کاربەڕێکەرانە بەتکا و پاڕانەوە نەهاتونەتە سەر ئەو کورسییەی ئێستایان. کەواتە ئەوان خۆشیان ڕازی بوونە بە لە ئەستۆ گرتنی ئەو ئەرکە، کەواتە هیچ پێویست بەوە ناکات کاتێک کار بەڕێکەرێک ئەو ئەرکە ئەنجام دەدات کە ئەمە لە پێناویەدا هەڵمانبژاردووە. کەواتە چی پێویست دەکات ئەگەر بەرژەوەندییەکی مادی نەبێت کە ئەمیشیان جێگای قبول نیە، بکەوینە پیا هەڵدان بە شان و شەوکەتیانا وە بگرە زۆر جار هەندێ پیا هەڵدانەکی ناشەریفانەیە کە دەچێتە خانەی پیرۆز کردنەوە کە دەروازەکانی ڕەخنە گرتن بۆ ئایندەتریان لە بەرامبەر هەر لادانێک کە لە بەڕێوەبردنی حکومەتداریدا دەیکەن. چونکە ئەوانیش بڕیار وایە وەکو ئێمە مرۆڤ بن لە لایەن پیاهەڵدەرانیانەوە قفڵ دەکرێت ئەمە لە کاتێکدا دەبێت پێش هەموو کەس لە لایەن ئەندامانی پارتەکان و هەوادارنی ئەو کەسایەتیانە کار لە سەر ڕەخنەگرتن لە خۆیان بکرێت بۆ ئەوەی تاکی کۆمەڵگا وریا بکرێتەوە لە لادانەکان تا لە کەمترین ماوەدا هەوڵی چارەسەری بۆ بدرێت چونکە کۆمەڵگا پێویستی بە پیاهەڵدان و هات و هاواری سۆشیال میدیا ناکات بگرە چاوی سەریان چاکی و خراپیەکان دەبینن بە کردنی هەر کارێکی چاکیش لە لایەن هەر کاربەدەستێکەوە بێت خەلکی خۆی هەڵیدەسەنگنێ زیاتر خۆشەویست دەبێت لە بەر چاویان کەواتە لە سەر تۆی لایەنگر و هەوادار پێویستە ڕێگر بیت لەو کاربەدەستەی کە تۆ لایەنگریت، تا بەڕێچکەیەکی هەڵەدا نەڕوات تا خۆشەویستیەکەی لە دڵی هەموواندا کەم نەکات کە ئەمیش کارکردنە لە سەر کۆکردنەوەی دەنگ لە ئێستادا بۆ ئایندەی پارتەکەت. کەواتە دەبێت لە خۆمان بە پرسین ئایە ئەمە تا کەی بەم ڕێچکەیەوە ژیان دەگوزەرێنین؟ کە ئەمیش هۆکارێکە بۆ بەردەوامیدان بەم دۆخەی ئێستا. کەواتە ئێستا کاتی دەسپێکردنەی ئەو گۆڕانکاریەیە کەخۆمان خۆدی سەرچاوەکەین... دەبێت لە خۆمانەوە دەست پێ بکەین چونکە ئێمە خاڵی وەرچەرخانەکەین، با ئێمە ببین بە تاکی سندوقی هەڵبژاردن کە ئەمیش باشترین کەسی خزمەتکاری ئێمەیە باشترین دەنگی سندوقەکانی سبەینە یە. نەک بەم شێوەیەی ئێستا کەپارتەکان بە چاوی کەیلەوە تۆت دەڕوانن ئەوان چی بەلایانەوە مەبەست بێت بێ گوێدانە خواست ودەنگی تۆی ئەنجامی بدات چونکە ئەو بەلایەوە یەکلایی بۆتەوە دەنگی تۆ هەر هی خۆیەتی چونکە مافت نیە داوای باشترینیان بکەیت، چونکە تا ئێستا تاکی کوردی نەبۆتە تاکی سندوقەکانی دەنگدان.

شاخەوان سەنگاوی
shaxewan.saed@gmail.com

ع□شق ه□زانە بە باڵای تەنهاییدا .. شیعری: ستیڤان شەمزینی

عەشق
ئەو گۆرانییە غەمگینەیە
پێش چڕینی دوا کۆپلە کۆتایی دێ و
دوای خۆی دوو مشت خۆڵەمێش
لە ناو کەمانچەی شکاوی رۆژگاردا جێدەهێڵێ
فووکردنە لە چرای کامەرانی
لە تاریکترین رۆژە تەمومژاوییەکانی گومان،
نوێژێکە لە هەزارەها رکاتی چەمانەوە و
دڵشکان پێکهاتووە
ئازیزم، تۆ ببینە
عەشق کانیاوێکی سوورە
لە سەرچاوەوە لێڵ بووە و
سوور سوور بووە بە خوێناویی
ئەوانەی لە یەکەم نیگادا کوژران و
بوونە چیرۆکی ئەفسوناویی و
حکایەتە درێژەکانی شەوانی زستان
ئازیز، تۆ بڕوانە عەشق شە□ فرۆشتنە
بەو کچە لیمۆییەی دنیای پڕ کردووە لە ناز و
لە نێو چاوەکانیدا جوانییەکی بکوژ و
لە بەشی چەپی سینگیدا ئاسنێکی رەق هەیە و
لەگەڵ بەربوونەوەمان
بۆ نێو ئەو جیهانەی لای چەپی سینگی
مێشکمان ئەپژێ و
لەسەر دیوارەکانی تەمەنێکی بەفیڕۆچوو
بە دوا قەترە خوێن ئەنووسین
خۆشەویستی نەسیم نییە،
بەڵکو گێژەڵووکەی شووم و نەگبەتییە

هاوڕێ، تۆ دیقەت بدە
عەشق گلانی سوارچاکەکانە
لەسەر چیای دڵەوە
بۆ نێو نشێوییەکانی دابڕان و
دۆڵە رەشەکانی گریانێکی ئەبەدی،
خۆخواردنەوەی ئەو لافاوەیە
بەرەو کەنارەکانی مەرگ و
تیاچوون دەمانبات
لەوێش دەمانکاتە هاوەڵی گیانی بە گیانی
هەڵاڵە هەڵوەریوەکانی ئارەزوو
هاوڕێ تۆ بیر لەوە بکەوە
عەشق پەیژەیەکی رزیوە
کەس ناتوانێ قاچ بخاتە سەری و
بەر نەبێتەوە نێو دەربەندی تەنهایی و
ژوورە تەمومژاوییەکانی خۆکوشتن،
لەوێندر□ش ل□ نێو پەناگە نسرمەکانی
دوور لە هەتاوی رۆمانسییەت
لە پەنا هەناسە ساردەکان و
عومری لە کیسچووەوە
بە دۆشداماویی دەوەستیت و
ئەڵێیت ئای خودایە
عەشق چەند درۆیەکی شیرین بوو!
هاوڕێ تۆ بە قووڵی سەرنج بدە
عەشق ئاوێنەیەکی شکاوی لێو خوێناوییە
سوێندم پێ مەخۆ لەوەتی هەیە
هەر رۆحی ئەو کەناریيانە تیغ ئەکا
کە ئەیانەوێ چارەنووسی خۆیان
لە ناویدا ببیننەوە
عەشق قوم قوم خواردنەوەی حەسرەت و
هەڵزنانە بە باڵای بەرزی تەنهاییدا و
سەماکردنە لەسەر پشکۆی عاتیفە
ئەو عاتیفەیەی خەریکە
ل□ نێو تەمومژی غوربەتا ون ئەبێت
هاوڕێ تۆ تەنها تەماشا بکە
عەشق رژانی پەرداخێک پێکەنین و
هەڵوەرینی ئەو گۆرانییە بەهاریيانەیە
بە دەنگی کەوە کوژراوەکانی

ئەو بنارە دەوترێنەوە
عەشق لورە لوری گورگی غەریزە و
ورشەی کەوا قەترانییەکەی دڵتەنگییە
هاوڕێ لێرەوە لێی بڕوانە
عەشق کۆژانی ئەو کۆترە سیاپۆشانەیە
بەر لە خۆکوشتن دووپشکی خیانەت
ژەهری مەرگی خستە گیانیانەوە
عەشق لرفەی ئەو رەشەبا تووڕەیەیە
چارۆگەی کەشتییەکانی دڵ
لە دەریای بێ بنی فیراقدا ئەدڕێ
هاوڕێ ئەمەوێ لەوە تێبگەیت
عەشق ژەهراویبوونی بای شەماڵە
هەناسەکانت پڕ دەکات لە نائومێدیی و
پێش ئەوەی خۆری نیگایەک
چاوەکانت رووناک بکاتەوە
تۆزی دڵشکان بینایت تار ئەکات
عەشق خنکانە لە رووباری بێهودەییا و
بەربوونەوەیە لەسەر پەلکەزێڕینەی خەیاڵەوە
بۆ نێو دۆڵەکانی کابووس
هاوڕێ، ئەمەوێت نیشانت بدەم
عەشق هاڕەکردنی دڵە شووشەییەکان و
وێرانبوونی تەلارە گەردن بەرزەکەی غرورە
عەشق ئاگرێکە لە تافی گەنجیمان بەردەبێ و
دەمانکاتە خۆڵەمێشێکی پیری بابردوو
هاوڕێ من چەندان جار
لە دەرگای عەشقم داوە
لەوێ جگە لە سڕبوونی
شەپۆلەکانی تەمەنم هیچی ترم نەدی
لەوێ جگە لە چڕینی سروودە بەردینەکان
هیچی ترم نەوت
لەوێ جگە لە نەفەسدان
لە سیگاری ئارەزووەکان
بەلێوی وشک هەڵاتووی بیابانئاسام
هیچی ترم نەکرد
لەوێ جگە لە نرکە نرکی
خۆزگە مۆمیاکراوەکان
گوێم لە هیچ هاوار و ناڵەیەکی تر نەبوو

هاوڕێ تۆ سەیرێکی من بکە و ببینە
عەشق گۆرانییەکی تەواو نەبووە و
مەرگ دوا کۆپلەی ئەو گۆرانییە
لەسەر جەستەی ساردەوەبووم ئەچڕێ
هاوڕێ تۆ ببینە عەشق ….
عەشق

عەشق

ئەڵمانیا – کۆڵن
ئاگۆست – ئۆکتۆبەری 2017

شانۆ بۆ منداڵان.. ئاکامی لەخۆبایی .. رەزا شوان

کەسایەتییەکان بە پێی دەرکەوتنیان لەسەر شانۆدا:(پەپوولەکان، ئاگر، دار، چۆلەکە، شوورە، رووبار، ماسی.. کە پەردە لادرا، هەموویان لەسەر شانۆدان. تەنیا ئاگر نەبێ)
دیمەنی سەر شانۆ: (دارێکی گەڵا سەوزی کەمێک بەرز لە لای راستی شانۆکە دایە.. شوورەیەکی دروستکراو لە دار لە شێوەی خشت – تابووک – و چیمەنتۆدا کە لە لای چەپی پێشەوەی شانۆکەوەیە.. رووبارێکی شین لە لای پێشەوەی شانۆکە دایە.. دیواری پشتەوەی شانۆکە، سەرانسەر دیمەنێکی رەنگین و جوانە، گوزارشت لە سروشت و لە بەهاری کوردستان دەکا.. زنجیرە چیایەک لەژێر ئاسمانی شیندا.. دامێنی زنجیرە چیاکان، بە گوڵاڵە سوورە و بە جۆرەها گوڵی رەنگاوڕەنگ رازاوەتەوە)
کە پەردەی شانۆکە لادەدرێت.. لە بەردەم دارە سەوزەکەدا، پێنج کچۆڵەی دەردەکەون کە بەرگی کوردی رەنگاوڕەنگیان لەبەردایە.. هەریەکەشیان دوو باڵی پەپوولە ئاسایان لە لەسەر شانەکانیان دایە.. سەما دەکەن و پێکەوە ئەم گۆرانییە دەڵێن:
پەپوولەی باڵ نەخشینین

شەخ و شەنگ و رەنگینین
شەیدای وەرزی بەهارین
هەگری گوڵ و گوڵزارین
پەپوولەی کوردستانین
لە ناو باخ و بێستانین
نەرم و نۆڵ و ژیکاڵین
هاوڕێی گوڵ و منداڵین
پەپوولەین و دڵپاکین
یاری دەکەین بێ باکین
دڵخۆشین و دڵشادین
سەما دەکەین ئازادین

یەکێک لە پەپوولەکان: ئەوە چییە؟ هەست بە شتێکی ترسناک دەکەم.. ئای کە گەرمە.. بۆچی ئەم هەموو ئارەقەم کردووە..؟ ئەمە لە وەرزی بەهاردا ین.. ئەم گڕە گەرمایەی هاوین لە کوێوە هات؟

لە دەرەوە دەنگی گڕەگڕ و کڵپەی ئاگر دێ.. ئاگرەکە بە قایمی قاقا پێدەکەنی.. هاهاها.. هاهاها.

پەپوولەکان بە ترسێکی زۆرە، سەیری ئەو لایە دەکەن کە دەنگی قاقاکەی لێوە دێ.

هەر ئەو پەپوولەیە: ئای.. ئای.. ئەمە چییە؟.. ئاگر.. ئاگر.. بەرەو ئێرەوە دێ.

ئاگرەکە دێتە ژوورەوە.. پەپوولەکان لە ترسی ئاگرە سەریان لێشێوا.. بە لای راست و بە لای چەپ و بە دوا دەڕۆن.

ئاگرەکە (بە دەنگێکی بەرزەوە پێدەکەنێ): هاهاها.. هاهاها.

پەپوولەیەکی تر: لێرە خۆمان دەشارینەوە.. نا لەوێ.. لە پشتی شوورەکەوە باشترە.

ئاگرەکە دەست بە سەماکردن دەکات.. هێز و توانای خۆی دەردەبڕێت.. بە دەنگێکی بەرزەوە پێدەکەنێ.. دوایی لە پڕێکدا، لە بەردەم دارە سەوزەکەدا دەوەستێت.. بە لەخۆبایی و لووت بەرزییەوە دەیدوێنێ.

ئاگرەکە: ئەمە چییە؟ لە رێگامدا مەوەستە؟ تا زووە لێم دوورکەوە.

دارەکە: من لە شوێنی خۆمدام.. لە رێگاکەدا نەوەستاوم.. رێگاکەش پان و بەرینە و دەتوانی پێیدا بڕۆیت.

ئاگرەکە: ئەوە ناترسی؟ لە ڕێمدا مەوەستە و دوورکەوە.

دارەکە: چۆن دووربکەومەوە؟ چۆن؟ چەند ساڵێکە مرۆق منی لێرەدا روواندووە.

ئاگرەکە: دەم و لووشت دەکەم.
دارەکە: تکایە ئەقەی خەت لێ دەستمە.. من سوودەکی زۆرم بۆ مرۆڤ و باڵندە هەیە.
ئاگرەکە: سوود؟.. تۆ سوودت هەیە؟ هاهاها.. هاهاها.
دارەکە: بەڵێ.. من سوپاسی مرۆڤ دەکەم.. بەرەکەمی پێدە بەخشم.. کەش بیەوێت لە سێبەرەکەمدا دەحەسێتەوە.. رووەکە بچکۆلەکانیش لە رەشەبا و گەردەلوول دەپارێزم.. لە لقە وشکەوەبووەکانیشم، شتی بەسوود دروست دەکەن.. لەسەر لقە بەرزەکانیشمدا، چۆلکە هێلانەیان کردووە.. من جوانی باخچەکان و شەقامەکان و گۆڕەپانەکانم.
ئاگرەکە: بەسە ئەی دار.. تۆ ناتوانیت شوێنەکەت بەجێبهێڵیت.. بەڵام من دەتوانم بۆ ئێرە و ئەوێ بڕۆم.. دەخۆشم و یاری و سەما دەکەم.. هاهاها.. هاهاها.
دارەکە: مرۆڤ خزمەتم دەکات و بایەخم پێدەدات و ئاگای لێمە.. دەخۆشیش بە کەسێک باشە کە چاکە بکات و خراپە نەکات و لەخۆشی بایی نەبەت.. ئازاری کەسیش نەدا.
ئاگرەکە: مرۆڤ.. مرۆڤ لە هەزاران ساڵ پێش ئێستا، بە لێدانی دوو بەرد بە یەکتریدا منیان دۆزییەوە.
دارەکە: ئەی ئەوە نازانی.. کە مرۆڤ پێش ئەوەی کە تۆ بدۆزنەوە.. منیان رووانـد.. ئەی ئەوەش نازانی کە تۆ وەکو رەشەبا و گەردەلوول وایت.. کە لە زستاندا ڕەگەکانم هەڵدەکێشن.. لە پایزیشدا گەڵاکانم دەوەرێنن.. تۆش دەتەوێت گڕم تێبەردەیت.
ئاگرەکە: رەشەبا و گەردەلوول.. هاهاها.. رەشەبا و گەردەلوول هاوڕێمن.. ئەوان یارمەتی گەشبوونەوە و گەشەکردن و بڵاوبوونەوەم دەدەن.
دارەکە: ئەی ئاگر.. ئەوەش نازانی، کە هەموو کەسێک پێویستی بە کەسانی تر هەیە.. تا لەم ژیانەدا یەکتری تەواوبکەین.
ئاگرەکە: واز لەم قسە زل و فەلسەفانەت بهێنە.. پێویستە دان بەوەدا بنێی، کە من لە تۆ بەهێزترم.. ئەگینا حەپەلۆشت دەکەم.
دارەکە: نا.. لەم نزیک مەبەوە.. ئەوەی دەتەوێت دەیکەم.. تا خەم لە شەڕت لابدەدەم.. تۆ لە من بەهێزتری.. تۆ لە من بەهێزتری.. تۆ لە من بەهێزتری.. (دارەکە دەگری).
ئاگرەکە بە قایمی قاقا پێدەکەنی و سەما دەکا.. تا لە بەردەم چڵەکەیەکدا خۆی بینییەوە.. کە بە دەوریا هەڵدەفڕی.. ئاگرە بە تەنفیسییەوە.. سەیری چڵەکەکەی کرد و بە قایمی پێی پێکەنی.. هاهاها.

ئاگرەکە: چڵەکەیەک لە ڕەگامدا؟ ئەی چڵەکە بچکۆلەکە.. دوورکەوە لە ڕەگاکەم.
چڵەکەکە: لە ڕەگای تۆدا نەوەستاوم.. ڕەگاکەش فروانە.
ئاگرەکە: ئەوە چەن دەوەری لە رووم بوەستیتەوە.. بەم جۆرە قسە لەگەڵمدا بکەی؟
چڵەکەکە: من سەرقاڵم و لەسەر دارەکەدا هێلانەیەکی تازە بۆ بەچوکانم درووست دەکەم و خواردنیان بۆ دەهێنم.. کاتی چەن و چوون نییە.
ئاگرەکە: ئەی لە من ناترسی؟
چڵەکەکە: من لە کەس ناترسم.
ئاگرەکە: چی؟ چەن وا دەڵێی؟ دەزانی لەگەڵ کێدا قسە دەکەی؟.. بە گڕێکی من هەڵدەپڕوکێی و کۆتایی بە ژیانت دێ.. زوو بڕۆ و لە ڕەگاکەم دووربکەوە.
چڵەکە (دەترسێ و دەچڵەکێتە دواوە و لە پەنای دارەکەدا خۆی دەشارێتەوە و دەڵێ): قسەکردن لەگەڵیدا سوودی نییە.
ئاگرەکە بە خۆشی و پێکەنینەوە دەست بە سەماکردن دەکا.. تا لە بەردەم شوورەیەکدا خۆی دەبینێتەوە.
ئاگرەکە: ئا ئێرە کۆتایی ڕەگاکەیە؟
شوورەکە: بەڵێ.. ئێرە کۆتایی ڕەگاکەیە.. پێویستە بگەڕێیتە دواوە.
ئاگرەکە: بگەڕێمە دواوە.. نا.. ناگەڕێمە دواوە.. ئەی شوورەکە، ناتوانیت ڕێم لێ بگری.. ڕێم بۆ چۆڵکە و لاچۆ لەسەر ڕەگاکەم.
شوورەکە: چۆن.. من لێرە چەسپاوم.. ناتوانم بجووڵێمەوە.. من شوورەیەکی قایمم و بە خشت و بە چیمەنتۆ بنیادنراوم.
ئاگرەکە: وا دیارە کەللەڕەقیت و ناتەوێ فەرمانی من جێبەجێ بکەی.
شوورەکە: نا.. ناتوانم جێبەجێی بکەم.
ئاگرەکە: کەواتە دەبێ سزای ئەم چاوقایمی و سەرپێچییەت وەربگریت.. کاولت دەکەم.
شوورەکە: نا.. نا.. لێمگەڕێ.. لێم نزیک مەبەوە.. تۆ گێچەڵمان پێدەکەی و بە دوای شەڕدا دەگەڕێی.. پێویستە ئەوە بزانی، کە ئێرە کۆتایی ڕەگاکەیە.. لە پشتمەوە ماڵ و خەڵکیان لێ هەیە.. لە ڕەشەبا و گەردەلوول و لە دز و داگیرکەر دەیانپارێزم.
ئاگرەکە: پێویستە دان بەوەدا بنێی، کە من لە تۆ بەهێزترم.. ئەگینا وێرانت دەکەم.
شوورەکە: نا.. نا.. وێرانم مەکە.. دان بەوەدا دەنێم کە تۆ

لە من بەهێزتری.
ئاگرەکە: هاهاها.. دارەکە و چڵەکەش پێشتر، دانیان پێدا نا.. کە من لە ئەوان بەهێزترم.. ئێستاش تۆ دانی پێدا دەنێی کە من لە تۆ بەهێزترم.. هاهاها.. هاهاها.
ئاگرەکە بە لەخۆبایی و خۆشییەوە، دەستی بە سەماکردن کرد.. تا خۆی لەبەردەم ماسییەکەدا بینییەوە.. کە لە نێو رووبارەکەدا سەمای دەکرد.. ئاگرەکە بە گرژییەکەوە سەیری ماسییەکەی کرد و لێی نزیک بۆوە.
ئاگرەکە: ئەی ماسییەکە، ئەوە وەکو من سەما دەکەی..؟
ماسییەکە: بەڵێ.. من لەناو ئەم رووبارەی لێی دەژیم.. مەلە دەکەم و سەما دەکەم.. ئەمە هیچی تیا بەسەرە؟
ئاگرەکە: ئەی ناترسی؟
ماسییەکە: بۆ بترسم؟ باڵەکانم یارمەتیم دەدەن.. پوولەکەکانم دەمپارێزن.. کلکم ئاراستەم دەکات.. ئیتر بۆ بترسم.. هیچ هەڵەیەکیشم نەکردووە تا بترسم.
ئاگرەکە: بەڵام تۆ وەکو من ناتوانی سەما بکەی.
ماسییەکە: لە ناوی رووبارەکەدا، لە تۆش باشتر سەما دەکەم.
ئاگرەکە: ئەی ماسییەکە.. تۆ رکەبەرایەتی لەگەڵ مندا دەکەی؟
ماسییەکە: رکەبەرایەتی لەگەڵ کەس ناکەم.. بەڵام ئەمە راستی و سروشتییە.
ئاگرەکە: ئەی ماسییە لاسارەکە. دەبێ بتبرژێنم.
ماسییەکە: ناتوانیت.
ئاگرەکە: من ناتوانم؟ وا دیارە گاڵتەم پێدەکەی.. کەس نەیوێراوە و ناوێرێ.. ململانەی وا لەگەل مندا بکا.. پێویستە دان بە هێزی مندا بنێی.
ماسییەکە: چۆن؟
ئاگرەکە (لێی نزیک دەبێتەوە): خۆمت پێشان دەدەم.
ماسییەکە: باشە چی دەکەی؟.. ئەی تۆ لە رووبارەکە ناترسی؟
ئاگرەکە: لە کەس ناترسم.. هەمووان لە من دەترسن.. تۆش پێویستە لە من بترسی.. ئەی ماسییە لاسارەکە، پێویستە بتبرژێنم.
ئاگرەکە بەرەو لای ماسییەکەوە دەجووڵێ.
رووبارەکە: چاوەڕێکە ئەی ئاگرە لەخۆباییەکە.
ئاگرەکە: ئەی رووبار، تۆ خۆت لە شتێک هەڵمەقورتێنە.. کە پەیوەندی بە تۆوە نییە.
رووبارەکە: ئەم ماسییە لە ناوی مندا مەلەوان دەکا و دەژی.. ئەی ئاگری لەخۆبایی بە خۆتدا بچۆرە.. ئایا ئاکامی ئەوەی دەتوێ، دەزانی بەچی دەگا؟

ئاگرەکە: باش دەزانم کە چیم دەوێ.
ڕووبارەکە: چیت دەوێ؟
ئاگرەکە: من ئەم ماسییە، کە لە ڕەگامدا وەستا.. دەبرژێنم.
ئاگرەکە زیاتر و زیاتر لەڕووبارەکە نزیک بۆوە.. تا گەیشت بە ڕووبارەکە.. خۆی بە ماسییەکەی ناو ڕووبارەکە هەڵدا..
ئاگرەکە هاواری لێ هەستا: مردم.. مردم.. دووکەڵێکی ڕەشی لێ هەستا.. لە ڕووبارەکەدا نوقم بوو و خنکا.. دوایی لاشەی سارد و سڕیان دەرهێنا و لەسەر شانەکەدا دایان نا.
ماسییەکە و دارەکە و چێڵەکەکە و شوورەکە (پێکەوە): زۆر سوپاس ڕووباری هاوڕێمان.. کە ئەرکی خۆت بەجێ هێنا و لەم ئاگرە لەخۆباییە ڕزگارت کردین.
ڕووبارەکە: شایەنی سوپاس نییە.. بە ئەرکی سەرشانم زانی، کە لەو لەخۆباییە ڕزگارتان بکەم.
چێڵەکەکە: ئیتر بە ئارەزووی خۆم یاری و سەما دەکەم.. کەس ڕێم لێ ناگرێت.
پەپوولەکانیش (هاتنە دەرەوە): زۆر سوپاس ڕووباری هاوڕێمان.
ڕووبارەکە: شایەنی نییە.. بە ئازادی و بە هەوەسی خۆتان یاری بکەن و سەما بکەن.
یەکێک لە پەپوولەکان (کچەڵەیەکی دەنگخۆش) ئەم هونراوەیە بە ئاوازەوە بە دیار لاشەی ئاگرەکەوە دەخوێنێتەوە:

ئەی ئاگری لەخۆبایی
وا تیاچووی لە کۆتایی
بە هێزی خۆت دەتنازی
دار و دیوارت گازی
واتزانی پێت ناوێرن
کەس نییە ڕێت لێ بگرن
هێندەش لەخۆت دەرچوویت
بە گژی ئاویشدا چوویت
بمرە گەڵی گیانت بێ
دواکۆتایی ژیانت بێ
ئەوەی لەخۆی باییە
ئاکامی ئاوهاییە

(کۆتایی... شانۆکە)
تێبینی:

() [illegible]
[illegible] .. [illegible] ([illegible]) [illegible].
[illegible] ([illegible]).
() هـۆنـراوەی پێشەکی و کۆتـایی، لە هـۆنینەوەی خـۆمـن.. لە دەقە عەرەبییەکەدا، هـیچ هـۆنـراوەیەکی تێـدا نیـیە.
() [illegible] ..
[illegible] .. [illegible]
[illegible].
() رۆڵی دارەکە و چۆلەکەکە بـدرێـن بە دوو کچـۆڵە.
() [illegible].
() رۆڵی ماسییەکە بدرێ بە کچۆڵ□ یەک.
() [illegible].
() پێویستە جلەکانی ئەکتەرەکان لەگەڵ رۆڵەکانـدا بگونجێن.
() [illegible] .. [illegible]
[illegible] .. [illegible]
[illegible].
() هونەرمەنـدی ئاوازدانەر، دەتوانێت ئاوازی خۆش بۆ هەردوو هـۆنراوەکە دابنێت.
() [illegible] .. [illegible]
[illegible] .. [illegible]
[illegible] .. [illegible]
[illegible].
() ئەم شانۆیە بۆ منـداڵانی تەمەن دە ساڵان تا دوانـزە ساڵان و بە سەرەوەتـریش لە گـوونجـاوە.

رەزا شـوان

نەرویـج: ٢٩/ ئـادار/ ٢٠٢٠

کۆرۆنا له نێوان پله باڵاکان و

پلە نزمەکاندا ... ئەحمەد رەجەب

لە دوای قەیرانە دروستکراوەکەو مووچە برین ونەدانی بەشێکی مووچە بەناوی پاشەکەوت حکومەتی کوردستان بەزمێکی دۆزیەو ناوی چاکسازی لێناو بە پارە پەرلەمانی کوردستانیان دەستەمۆ کردو پەرلەمانتارەکان بۆ بەرژەوەندی خۆیان بە زۆرینە دەنگیاندا بەو چاکسازییەو دیارە چاکسازی نەبوو بەڵکو چاکوازی بوو لە هەندێ شوێنی گەرمیان بە یاری ئەوترێت وازی.

بەڵێ چاکسازییەکەی حکومەت یارییەکی زیرەکانە بوو بۆ پێدانی خانەنشینێکی خەیاڵاوی بەو کەسانەی لەلایەن خەڵکەوە دەنگیان پێدرابوو بۆ ئەوەی ببنە نوێنەریان و خواست و داواکانیان بهێننەدی و بەرنگاری گەندەڵی و دزی وفرت و فێڵ ببنەوە و، لەمرێدا بەو کەسانە ئەوترێت خانەنشینی پلە باڵاکان و، هەموو خەمیان کارکردنە لە پێناو خۆیان و کەسوکارو خزمانیان(دیارە هەندی لە پەرلەمانتاران پیاوانە و بێترس دەنگیان بەرزکردەوەو دژ بەو یارییە وەستان).

بارودۆخی هەرێمی کوردستان بە بۆنەی قەیرانە کوشندە دروستکراوەکە سەخت و دژوار بوو، لە ئێستادا بە هۆی کۆرۆناو، قەدەغەکردنی هاتووچۆ بارودۆخەکە قورسترو کوشندەتر بووە بە تایبەت بۆ خانشینی پلە نزمەکان و، کاسبکاران و زەحمتکێشان و کرێکاران و هەژارانی بێ دەرامەت.

راستە قەدەغەکردنی هاتووچۆ رێگرتنە لە تەشەنەکردنی پەتای کۆرۆنا بەڵام هاوکات برسیکردنی سەدان هەزار خێزانی هەژارەو، حکومەت توانای ئەوەی نییە مووچەی فەرمانبەران و پێشمەرگە لە کاتی خۆیدا بدات و، حکومەت ساڵانێکی زۆرە نەوت ئەفرۆشی و هیچی دیار نییەو، جێی ئاماژەیە تا ئێستا هاتووچۆ قەدەغە کراوەو تەنها تانکەرەکان وەك جاران کار ئەکەن.

وڵاتان فەرمانی قەدەغەکردنی هاتووچۆیان کردووە بەڵام ئەو کەسانەی فەرمانبەرو کرێکاری دەوڵەت نین یان کەم دەرامەتن و لە ماڵەوەن مووچەیان ئەدەنێ و، لای خۆمان کرێکاران و هەژاران و سەدان هەزار خاوەن تەکسی و ئۆتۆمبێلی بارهەڵگرو هەزاران خاوەن دوکانی بچوك لە ماڵەوەن وهیچ شتێکیان پێنادرێت و هەندی خەڵکی دەوڵەمەندو خاوەن کۆمپانیای گەورە دەستی یارمەتیان بۆ ئەو کەسانە درێژ کردووەو جێی سوپاس بەڵام کوا رۆڵی حکومەت؟.

حکومەت باسی دادپەروەری ئەکات و، ئەگەر ئەمجارەیان لە گەڵ هاوڵاتیان راستگۆ نەبن شیرازەی کۆمەڵگا زیاتر تێکئەچێت

وکۆنترۆڵیان نامێنێت بۆیە بەرامبەر بەم بارودۆخە پێویستە حکومەت چاکسازی راستەقینە بکات و بە خۆیدا بچێتەوە و، دەست نەبات بۆ مووچەی مامۆستایان و فەرمانبەران و خانەنشینانی پلە نزم و، چاکسازی ئەبێ لە خاوەن کارگە و موڵەکان و کێڵگەکانی نەوت و سەرۆك هەرێم و سەرۆك وەزیران دەست پێبکات تا ئەگاتە وەزیران و پەرلەمانتاران و، هەروا پێویستە ئەم خاڵانە خوارەوە زوو بە زوو جێبەجی بکات تا کارەسات روونەدات و جەماوەری خەڵك نەیەنە سەر شەقام و گۆرەپانەکان و ئەو کاتە هەرێم بەرەو کوێ ئەچێ؟.

کەمکردنەوەی ژمارەی پاسەوانانی (حیمایە) بەرپرسەکان، بەرپرسی وا هەیە بەتالیۆنێك یان لیوایەك پاسەوانی هەیە و، نازانم نوێنەری خەڵك پاسەوانی بۆچییە؟.

مووچە و دەرماڵەی چاش موستەشارو پاریزکارو و پەلە باڵاکانی رژێمی دیکتاتۆری سەدام حسێن و حزبی بەعسی عەرەبی و بەشداربووانی پرۆسەی ئەنفالی چەپەڵ ببرن و، ئەو جۆرە خاین و خۆفرۆشانە بدەن بە دادگاو دەستیان خوێناویە و بکوژی هەزاران هاوڵاتی سڤیلن و ناویان لە لیستی تاوانەکان هەیە و، لە هەمووی خراپتر پاسەوانیان هەیە.

پەرلەمانتار بە 5 و6 ملیۆن خانەنشین نەکرێت و پێویستە وەك وڵاتان لە پاش تەواو بوونی خولی پەرلەمان بگەرێنەوە سەر کاری پێشوویان و لەوی خانەنشین بکرێن، لە ئێستادا ئەو پارەیە کە وەری ئەگرن و بە یاسا لە لایەن خۆیانەوە رێکخراوە دزییەو بازدانە بە سەر کۆمەڵکاو دوورە لە موراڵی مرۆڤایەتی.

نەهێشتنی نووستوانی بن دیوارو کەسانی مشەخۆر.

پارتی ویەکێتی خاوەن دەزکایەکی گەورەی راگەیاندنن و، بۆ نموونە دەزگای رووداو و دەزگای 24 بێ لە پێژەرو کارمەندان یەکی 20 ـــ 30 پەیامنێریان لە ناوخۆو دەرەوەی هەرێم هەیەو دابەشکراون بە سەر وڵاتان وبێشك هەرهەموویان لە سەر قووتی خەڵك پارە وەرئەگرن.

دەمێکە میوانێکی زۆر ، مەبەست بەعسییەکان و خەڵکی ترسنۆك و هەڵاتووی عێراقە لە کوردستان داڵدەدراون وخەرجیان زۆرە وبارگرانیان دروست کردووە.

کۆرۆنا ڤیروس مەترسیدارەو، بۆ رێگری لە بڵاوبوونەوەی داوا لە خەڵك کراوە لە ماڵەکانیان بمێننەوەو هاتووچۆ ئەکەن و، ئەگەر درێژە بکێشێت خەڵکێکی زۆر بێ نان سەر ئەنێنەوەو، پیویستە حکومەت بگەرێت بە دوای چارەسەری نان و ئاو بۆ ئەو کەسانە ئەگەر رێژێك بێکار بێت خۆی و مناڵ و خێزانەکەی تووشی برسێتی و نەخۆشی دەروونی ئەبنەوە.

ئەحمەد رەجەب

کۆڕۆنـاو مرۆڤی باڵـا … مەحمود عەبدوڵڵا

لەسەدەی نۆزدە نیچە هاوارێکی کرد لەدواین مرۆق کەدەبێت خەمی وەچەکانی داهاتوی بێت،ڕێک ئەوکاتە کە زەوی هێشتا بەپیت بو ، بۆ چاندنی تۆوی بەنرخترین ئومێدەکان و دیاریکردنی ئامانجێک کە مرۆڤی باڵایە.نیچە هـاواریکرد،وەلێ وەک دەڵێـت:ئەو خەڵکە پێویستبو لە پێشدا پەردەی گوێی بدڕێت تا بتوانێ بەچاو گوێ بگرێت، ئەو کاتەی کە دواین مرۆق تەنها دەنگی دەهۆڵ و هاواری واعیزەکانی دەبیست،ڕێک لەو کاتەدا پێغەمبەرانە هاواریدەکرد و دەیگوت: واوەیلا!ڕۆژی مرۆڤی سوک دێت ،مرۆڤێک کەچیتر هەست بەسوکی خۆی ناکات . نیچە پێ بەگەروی هاواری دەکرد ڕۆژێک دێت زەوی زۆر بەیار دەبێت چیتر درەختی مرۆڤی باڵای تێدا گەشەناکات.
من دەزانم نیچە ترەمپی دیوە ! ملیۆنان مرۆق چەپڵەی بۆلێدەدەن لە و مرۆڤە سوکە. ئەو ئەو ئادەمیزادە پیسەی پێشبینی کردووە کە ئەردۆغـان دەبێتە کاریزمـای،هەربۆیە هـاواری دەکـرد ئەی دوایـن مرۆق، ئەی مرۆڤی ئێستا،ئادەمیزاد دەبێت دەریابێت تا بۆ تێگەڵ بون لەگەل مرۆڤی ئێستا پیس نەبێت،دەبێت دەریابیت تا سوکایەتی ئەو مرۆڤە لەبنی دەریاکەدا بنیشێت. بەڵام دواین مرۆق خۆی بەشتێک بادەدا ،ئەوشتە ی ناو دەنا ڕۆشنبیری،بەوە خۆی لەشوانی بزنان جیادەکاتەوە . ئەو لە و کاتەدا کە پێویست بو مرۆق فریای خۆی کەوێت،ببێتە وەستا و خانو بۆمرۆڤی باڵا دروستبکات هاواری دەکرد ،مـن ئ ەوانـەم خۆشنـاوەت لەودیـوی ئەسـتێرەکانەوە بە ئومێـد دەگەڕێت،من ئەوانەم خۆش دەوێت کە لە پێناو مرۆڤی باڵادا دەبێتە قوربانی،خۆی فیدای زەوی دەکات و دەیگوت:براکانم تکاتان لێدەکەم پەیوەسـتبن بەزەوییەوە بۆ ئەمەک بـن بۆزەوی،چـونکە ئێمە لێـرەدا بەهەتاهەتایە دوبارە دەبینەوە لەودیو ئەستێرەکان هیچ شتێک نییە و خودا مرد ،لەگەڵیدا گوناهبارەکانیش مردن بۆیە واز بێنن لەپێوار .
هاواری دەکرد براکانم ڕۆژێک دێت تیری شەوقی مرۆق لە دواین مرۆق واوەتـر ناڕوات، بۆیە ئێسـتا تۆی ئومێـدەکانتان بڕوێنن.ئـای !لەو

مرۆڤە لەو دواين مرۆڤە کە لەسەر بۆمبی ئەتۆم دانيشتوە،وەک مناڵ ياری پێودەکات. ئای !لەمرۆڤی نزم خەريکە ل▯ ک▯▯نا خوا دروست دەکاتەوە.خەريکە لەوحەکۆنەکان لە ژێر خاک دەردێنێتەوە. تاقەتی خوڵقاندنی بەهای نوێی نەماوە دەستە و ئەژنۆ دانيشتووە بەديار ک▯▯ناوە. براکانم ،ئێستا هاوارەکەی نيچە دەبيستن ، بەڵام لەبەر نزميتان لەجياتی ڕوخاندنی خانوەکۆنەکانی دواين مرۆف ڕەنگە سواقکارييەکيان بۆبکەن . چونکە ئێوە ناتوانن ببن بەمرۆڤی باڵا ،لەبەر ئەوەی ئيتر مرۆڤی سوک لە ئاسمانەوە چاودێری زەوی دەکات، هەرکەسێک خەريکی چاندنی تۆوی ئومێدەکانی بێت ،خەريکی دروستکردنی خانوبێت بۆ مرۆڤی باڵا ئەوا ،مرۆڤی سوک بە فڕۆکەی بێ فڕۆکەوان چاودێری دەکات و دەيڕوخێنێت، کێ هەيە لێرەدا بتوانێت تۆوی ئەوتلياکە بچێنێت ،گۆشەيەک نەماوە کە مرۆڤی سوک چاوی لێنەبێت . ک▯▯نا پەردەی گوێيەکانی دڕی،ئێستا مرۆڤ بەچاو دەبيستێ ،وەلێ ئومێدی نەماوە. بەڵێ من ئەترسم خودا لەکۆڕۆنا دروست بکەنەوە،ئەترسم لەوحەکۆنەکان ب▯ن▯ن▯وە دەر . ئەترسم پاشاکان زيندو بکەنەوە،ئەترسم سوڵتانە خوێڕيەکان لەشوێنی مرۆڤی باڵا د▯ ب▯ن▯ن.

مەحمود عەبدوڵڵا

کڕۆنا ڤايرۆس، کۆڤيد ١٩ … چرۆ زەند

ڕەنگە کۆتايی بێت،
يان
سەرەتايەکی نوێ

ڕەنگە کۆتايی سنوورەکان بێت،
يان
سەرەتايی يەک وڵاتی.
ڕەنگە کۆتايی دوکەڵی پيسی بێت
يان
سەرەتايی ژينگە پاکی

ڕەنگە کۆتایی چەکە کیمیایەکان بێت،
یان
سەرەتای زۆرکردنی پێداویستی تەندروستی،
ڕەنگە کۆتایی مزگەوت و کلێساکان بێت،
یان
سەرەتا بۆ زیادکردنی وانەی پسپۆری خۆراک،
ڕەنگە کۆتایی مادە خواز و ڕاکردن بە دوای دەسڕی کلینیکس بێت
یان
سەرەتا بێت بۆ بەکارھێنانی سامانی سروشتی و ئاو،
ڕەنگە کۆتایی باڕو شوێنی سەماو مشروب خواردنەوە بێت،
یان
سەرەتایی بەسەربردنی کاتی زیاتر لە ماڵدا لەگەڵ کەسی خۆشەویست.
ڕەنگە کۆتایی خەڵکی پارە پەرست و خۆویست، کەم بوود بێت
یان
سەرەتا بۆ ژیری وبەخشندەیی و خۆنەویسی،
ڕەنگە کۆتایی نەشتەرگەری جوانکاری و زیادەڕۆی ماکیاژ فرۆش بێت،
یان
سەرەتا بۆ کات بەفیرۆ نەدان و زیادە مەسرەف
ڕەنگە کۆتایی ھێزی سیاسی و پیاوانی بازرگانی دین بێت
یان
سەرەتا بۆ ف□ل□□ک ناسی، زانست، وە ھونەر دروستی.
ڕەنگە کۆتا زەنگ بێت، یان سەرەتا.
کڕۆنە ڤایرس، نە وڵاتی ھەیە، نە سنوور، نە نەتەوە، نە ڕەگەز ونە ئاین،
نە جیاوازیش دەکات لە نێوان دەوڵەمەندو ھەژار، وە خوێندەوارو نەخوێندەوار.
تەنها چارەش ژینی تەندروست، پاکی مر□ق، خواردنەوەی ئاوی سازگار.
کڕۆنا ڤایرس ڕەنگە کۆتایی بێت یان سەرەتایەکی نوێ.

چرۆ زەند
March 26, 2020

صەڵاحەدین لە پشت مەلا بێت مەگەر قەزا لای خودا بێت … عیماد عەلی

لێرەدا باس لەو دووفاقیەی سەرجەم ئیسلامی سیاسی ناکەم کە لەم سەردەمەی کۆرۆنا رووی راستەقینەیان دەرکەوت، بەڵێ وەکو چۆن زانست لە مێژووی مرۆڤایەتیدا ئایین و فەلسەفەی میتافیکی خستە کونەوە و تاوەکو زانست زیاتر پێشکەوت و پەرەیسەند عەقڵ و ئاوەز و بیری واقعی و دونیا بینی روونتر و راستر دەبوو، ئاواش لەم کاتەشدا ئەوەی بە خەیاڵی زەمان و دەوران و چاخەبەردینەکان بیر بکاتەوە دەکرێتە کونەوە.
سەرەڕای ناکۆکی و ململانێی سەرکردەکانی ئیسلامی سیاسی و هەوڵی شەخسی و سودبینینی هەمەچەشنی دونیایی بەناوی ئاین و سروتەکانەوە، بەڵام گەربزانن زەرەی تاکێکیان بەگشتی بۆ ئەوانیش دەگەرێتەوە بۆ سێهەمینەوە رووی راستەقینەیان دەردەخەن، ئەوەتا هەموو لایەك باش دەزانێت کە دادوەری لە ئۆروپا بە چەند قۆناغدا رۆیشتووە تاگەیشتۆتە ئەم وەزعەی ئێستایان و، هەموو لایەك دەزانێت کە دادگاکان لە ژێر هیچ رکێف و فشارێکدا نین بە هاوشێوەی رۆژهەڵات و، ئەگەر هەر کەیسێك لە بنەڕەتدا شایانی یەکلاییکردنەوە نەبێت چەندین جار دوادەخرێت و تا دەگەنە قەناعەت بە تاوەخن و دەورەبەری هە رکەیسێك کە ئەگەر هەڵنەگرێت هیچ بڕیارێکی سەرپێی نادرێت، بۆیە ئەگەر مەلا کرێکار هیچ تاوانێکی مرۆڤایەتی نەکردبا مەحاڵ بوو لەم ماوە دوورودرێژەدا راستی راوبۆچون و قسە و رەفتارەکانی بۆ دادگا دەرنەچوبایە و مافەکانی وەرنەگرتبا. هەموو لایەك دەزانن کە بۆ یەکلاییکردنی کەیسەکەی چەندین جار درێژ کرایەوە و دووبارە کرایەوە و تاوەکو هەموو دادوەران نەگەیشتنە قەناعەت دوا بڕیاریان نەدا، کەچی مامۆستا هصەلاحەدین سکرتێری حزبێکە و خۆی بە مافدۆست وحەقانی و دونیابینی ئاناسی ودوور بین و خۆ بە راست و بیری گونجاوی بەڕێکردنی ژیانی مرۆڤایەتی و فکری بەناو میانڕەو راستەوخۆ بەرگری لە ناحەقی دەکات و ئەگەر بۆی بکرێت لەسەرجەم بەها و بنەما سەرەکیەکانی دادوەری لە پێناو ئایدیۆلۆجیەکەی خۆی دەدات و بۆی بکرێت هەر ئێستا لە داد و ماف و سەرجەم عەدالەتیە ئاینیەکەی خۆی دەدات و بە ناحەق مەلا کرێکار لەو تۆمەتەی لەسەر راست بۆتەوە بە بەرزکی بانان دەردەکات، ئا ئەمەیە دووفاقی قسە و کردار و

ناچونیەکی رەفتار و بیر و جیابینی ئایدیۆلۆجیانەی خەڵکانێك هلە جەوهەردا لە پێش 1400 ساڵ دەژین و بە ئیدعا لە سەدەی بیست و یەکدان.

جا لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت کە هەموو ئەم بەناو ئیسلامی و لە بنەڕەتدا حزبی و ئایدیۆلۆجیا رووتانە هەر کاتێك بۆیان بلوێت دەگەڕێنەوە زەمانەکەی خۆیان و هەموو جیاوازیەکانیان دەخەنەلاوە و بە یەك دەنگ و یەك رەنگ رەفتار دەکەن، بەڵام بەهەموو مەزهەب و رێگەکانیانەوە گەر هەڵوێست و پێگەیان لاواز بێت، تا بۆیان بکرێت لەسەر بیری تەقیە دەڕۆن تا ئەوکاتەی رێگەی ئەنجامدانی هەر کارێك بۆیان مەیسەر بێت تەنانەت توندڕەوی بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان سڵ ناکنەوە .

ئاخر مەعقول نیە تادوێنی خوێنی یەکتریان حەڵاڵ دەکرد، ئێستا بەخور بۆ نەیارەکەیان دەگرین. بەڵام هۆکاری ئەم هەڵوێستەی مامۆستا صەلاحەدین تەنها لەبەر خاتری چاوی رەشی ملا کرێکار نیە بەڵکو:

1- لەم زەمانەی کۆرۆنادا زۆر وەرگۆڕانی خێرا لە دونیای سیاسەت وئایدیۆلۆجیای میتافیزیکی و خەیاڵی رووداوەدات و باری لاری خۆڕافات و هەنگاوی خێرای راستیی زانست و دونیای حەقیقەت وای کردووە کە ئەو رەوتانە هەست بە لاوازیەك بکەن کە تا ئەمڕۆ بەم شێوەیە نەیانبینیوە و هەموو کارێك دەکەن بۆ لە سەر پێ مانەوە نەخواسا ئیستغلال کردنی پۆپۆلیستیەکیە مەلا کرێکا لە قازانج بینی حزبی.

2- وابەستەیی سیاسەت و بانگەشە و بەستنەوەی ئاین و حزبایەتی لەم باردۆخەی زەبری کۆرۆنا لەم ئانوساتە و کاریگەریە دوورمەوداکەی ئەم حزب و کەسانەی هێناوەتە شڵەزان و، ئەوان باش دەزانن کە وەزعی لەمەودا تادێت حەقیقەتەکان بە کردار و لەسەر ئەرزی واقیع روون دەبێتەوە و ئەوان بەرەو کونەتاریکەی ژیان تایبەتی و سیاسی وفکریان دەڕۆن، هەر وەکو زەمانی کۆبەرنیکۆس و ئاینیشتاین و ستیفن هاوکینگ وەرگۆڕانێکی گەورە و ئاڵوگۆڕێکی فکری فراوان و فەلسەفەی زانستی راستەقینە دەکرێت و ئەوەی خەیاڵ و ماوە بەسەرچووە کۆتایی دێت، بۆیە تاکە رێگە و پەلەقاژەی ئەمانە ئەگەر کاتێکی زۆریشی بوێت یەکگرتن و هاوکاری وهاوبەشی بەرژەوەندخوازیانە بەناوی یائیینەوە.

3- ئەمڕۆ بەم بارۆدۆخە گشتییەی دونیا، حزبە ئیسلامیەکان لە سەرجەم جیهانی ئیسلامی و بارودۆخی تایبەتی ئیسلامی سیاسی بە توندڕەو و میانڕەویانەوە وای لێکردوون کە بیر لە دوای کۆرۆنا بکەنەوە و تا بۆیان بکرێت شرۆڤەی فاندامینتاڵی هەڵخەڵەتێنەری خۆیان بۆ ئەمڕۆی جیهانی دوای کۆرۆنا دەکەن.

بۆیە، وا ئەمرۆ بەم هەڵوێستەی مامۆستا صەلاحەدین بەهادین سەرەتای رەفتار و بیرکردنەوەی نوێی ئەم جۆرە بیرکەرەوانەی بۆ هەمووان دەرخست، ئەگینا مەبەستی مامۆستا صەڵاحەدین خودی مەلا کرێکار نیە و، ئەگەر ئەم رووداوە لە کانتێکی تردا بوایە ئاوا هەڵوێستێکی لەم جۆرەی مامۆستا لە گۆشەی تاریك و بن دیواری بارەگاکانیشیان نەبینرا.